

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцесья!



# Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 20 жніўня 1982 г. ● № 33 (3131) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.



Герой Сацыялістычнай Працы  
знатны камбайнер налгаса  
«Кастрычнік» Хойніцкага раёна  
Люцыян Васільевіч Саноўскі.

ХЛЕБАРОБ.

Фотаэцюд А. РУДЧАНКІ.

# СПЕЛЫ ЖНІВЕНЬ

## УДЗЕЛЬНИКАМ V МІЖНАРОДНАГА КАНГРЭСА ВЫКЛАДЧЫКАЎ РУСКАЙ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ

Сардэчна вітаю ўдзельнікаў V Міжнароднага кангрэса выкладчыкаў рускай мовы і літаратуры, якія сабраліся ў Празе — старэйшым цэнтры еўрапейскай культуры.

Дзейнасць Міжнароднай асацыяцыі выкладчыкаў рускай мовы і літаратуры дапамагае шырокаму колу людзей у многіх краінах свету далучыцца да такой багатай крыніцы культуры і ведаў, якой з'яўляецца класічная руская і сучасная савецкая літаратура. А гэта азначае таксама — атрымаць больш поўнае і аб'ектыўнае ўяўленне аб розных баках жыцця і развіцця такой вялікай краіны, як Савецкі Саюз, аб жыцці і культуры насцяляючых яго шматлікіх народаў, аб нашым сацыялістычным грамадстве, аб яго сённяшнім дні і перспектывах, аб нашай нястомнай барацьбе за трывалы мір і супрацоўніцтва паміж народамі.

Сацыяльны і культурны прагрэс чалавецтва непарыўна звязан з абменам духоўнымі каштоўнасцямі паміж нацыямі. Цікава, вядома, да рускай мовы, якая пастаянна расце ў свеце, сведчыць аб імкненні людзей розных краін бліжэй пазнаёміцца з савецкай культурай, з дасягненнямі нашай эканомікі, навукі і тэхнікі, больш даведацца пра сацыялістычны лад жыцця. Праводзімыя асацыяцыяй мерапрыемствы — кангрэсы, міжнародныя алімпіяды школьнікаў, навукова-метадычныя канферэнцыі, плённыя намаганні па павышэнню кваліфікацыі педагогаў на справе адпавядаюць гэтым імкненням людзей і таму заваявалі асацыяцыі заслужаны аўтарытэт.

Добраахвотна прынятая савецкімі людзьмі як сродак міжнацыянальных зносін руская мова стала важным фактарам умацавання брацкай дружбы і адзінства народаў Саюза ССР, які ў гэтым годзе адзначае сваё 60-годдзе. Разам з іншымі шырока распаўсюджанымі мовамі свету руская мова служыць справе ўзаемаразумення людзей і народаў, чалавечаму прагрэсу.

Ваши кангрэсы заўсёды праходзяць пад лозунгам умацавання супрацоўніцтва і давер'я ў міжнародных адносінах. Гэта знаходзіць глыбокі водгук у нашай краіне, уся палітыка якой на сусветнай арэне падпарадкавана галоўнай задачы — зберагчы чалавецтва ад ядзернай катастрофы, забяспечыць народам умовы спакойнага, мірнага жыцця і плённага супрацоўніцтва. На гэта накіраваны, у прыватнасці, і нядаўнія ініцыятывы Савецкага Саюза ў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Савецкі народ гатоў і ў далейшым падтрымліваць любыя пачынанні ў гэтым напрамку, усё тое пазітыўнае, што нясе з сабой палітыка разрады.

Зямля — наш дом, наша мінулае, сучаснае, будучае, і няма задачы больш узвышанай, больш высакароднай, чым зберагчы нашу планету ад пакару ядзернай вайны, захаваць яе прыгажосць, панаваць яе багацці. Вы можаце нямаля зрабіць для таго, каб гэтыя мэты станавіліся здабыткам усё большай колькасці людзей.

Ад усёй душы жадаю вам, сябры, плённай работы, далейшых поспехаў у дзейнасці вашай асацыяцыі!

Л. БРЭЖНЕУ

## ВІНШУЕМ!

За вялікія заслугі ў развіцці тэатральнага мастацтва і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў артыста Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы народнага артыста ССРС СТОМУ Здзіслава Францавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

За заслугі ў развіцці музейнай справы ў рэспубліцы, актыўны ўдзел у грамадскім жыцці і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў за гадчына філіяла Дзяржаўнага музея Беларускай ССР у г. п. Заслаўе КАСЦЯНЕВІЧА Андрэя Мікалаевіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.



Дваццаць шэсць гадоў прайшло з таго дня, як не стала народнага песняра Якуба Коласа. Па традыцыі, у дзень смерці славяна майстра савецкай літаратуры, на Вайсковыя могілкі, што знаходзяцца ў Мінску па вуліцы Казлова, прыйшлі пісьменнікі, прадстаўнікі грамадскасці, каб ушанаваць памяць яго.

На магілу Коласа ўсклалі кветкі намеснік міністра культуры БССР У. Гілеп, сакратары праўлення СП БССР В. Зубанік і Л. Гаурылкін, народны пісьменнік Беларусі Я. Брыль, пісьменнікі В. Гігевіч, М. Гроднеў,

Г. Далідовіч, У. Казбярук, І. Кудраўцаў, А. Кулакоўскі, І. Пташнікаў, Ю. Свірна, У. Скарынін, М. Татур, Г. Шупенька, У. Юрэвіч; супрацоўнікі літаратурнага музея Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Петруся Броўкі; сын пэты Д. Міцкевіч, родны і блізкі песняра, паклоннікі яго таленту.

У гэты ж дзень кветкі былі ўскладзены і да помніка Якубу Коласу, што знаходзіцца ў цэнтры Мінска на плошчы, якая носіць імя песняра.

Фота Ул. КРУКА.

Пасля данучлівых і працяглых дажджлівых дзён нарэшце завітала да нас доўгачаканая жнівеньская пара. Я толькі што вярнуўся з роднай Гомельшчыны ў Мінск, дзе ўвачавікі бацьку, як рупліва завіхаюцца ля сваіх машын механізатары саўгаса «Міжрэчча», як нястомна вурчочуць на палатках каля Урыцкага нашы выдатныя сіла-саўборачныя камбайны КСК-100, — вынік руплівай працы гомсельмашаўцаў і мара механізатараў не толькі нашай рэспублікі.

«Пара жніва — пара надзей на мірны год, на мірны дзень... Яна свавольства не даруе, пакуль на свеце хоць бы дзе, гаротнік хоць адзін гаруе, жабрак зніслены брыдзе!» — пісаў некалі я ў сваім вершы, які так і называўся: «Пара жніва». У жнівеньскую пару нават зоры, як пераспелыя вішні, зрываюцца з месца і павольна знікаюць у асветленай зябкім месяцам прасторы. У душы нараджаюцца святотнасці і ўрачыстасці, змешаныя з пшчотна-дрыготкім смуткам ад першай пажоўглай лісты, што так бязважна коціцца ўдалеч па запыленым гасцінцы.

«Вось і дажылі да жніва», — гаварыла некалі мая бабка Ленка.

«Вось і дачакаліся жніва», — гаворыць мая мама, глядзячы з хваленнем на важкі колас да спелай збажыны.

Мы павінны быць удзячныя гэтай непарадуднаму часу гістарычна-генетычнаму коду, які абуджае ў нас у жніўні столькі пачуццяў, перажыванняў, надзей. Некалі спадзяваліся, што чалавек, які нарадзіўся ў жніўні, будзе багаты. Пазней, калі зразумелі, што не ў багаці шчасце, вешчавалі жнівеньскаму новачалавеку доўгую жыццёвую дарогу. Што ж, сёння, ведаючы законы дыялектыкі, можна з гэтых прывімет толькі пасмяяцца. Але смяяцца не трэба. Звярніце ўвагу: ці не жнівень і сёння ўладна ўмешваецца ў асабісты лёс кожнага чалавека? Ці не на жнівень прыпадае самая вялікая колькасць вяслелляў у год? Ці не ў жніўні вызначаецца будучыня выпускнікоў нашых школ, а значыць, у нейкім сэнсе, і будучыня нашага грамадства?

Прынёмцеў я: у жніўні прызанкі і паэты скардзяцца: нешта не пішацца... Ды як жа яно будзе хараша пісацца, калі ў жніўні душа кожнага творцы жыве на родных гонях, жывіцца фарбамі, пахамі, сокамі роднай зямлі, прытульваецца да адвечнай матчынай ласкі і песні! У гэты час сама родная зямля пачынае спяваць бясонцюю мелодыю зямнога хараства.

Усе, хто столькі цудадзейных надзей ускладаў на эпоху НТР, нарэшце пагадзіліся, што будучыня не за камп'ютэрамі, вылічальнымі і аўтаматычнымі машынамі. Будучыня — з чалавекам. Чалавекам адухоўленым, чалавекам-творцам, часам найвышэйшым у сваіх мараблуканнях, часцей — вялікім у сваіх творчых здзяйсненнях.

Адбыўся адкрыты партыйны сход супрацоўнікаў рэдакцыі часопіса «Полымя». На павестцы дня — пастанова ЦК КПСС «Аб творчых сувязях літаратурна-мастацкага часопісаў з практыкай камуністычнага будаўніцтва» і задачы калектыву рэдакцыі, якія з яе вынікаюць.

З дакладам па пытаннях павесткі дня выступіў партгрупорг, адказны сакратар часопіса «Полымя» Віктар Ракаў.

Сваімі думкамі і планами па

І ёсць пэўны гістарычны сэнс у тым, што менавіта перад самым жніўнем Цэнтральны Камітэт КПСС прыняў пастанову «Аб творчых сувязях літаратурна-мастацкага часопісаў з практыкай камуністычнага будаўніцтва». Пастанова гэта, як высплы колас на ніве шматнацыянальнай савецкай літаратуры, на ўраджайнай ніве часопісаў братніх рэспублік. Зярныта гэтага коласа — надзейная гарантыя для будучага ўраджаю новых мастацкіх, літаратурна-публіцыстычных, сацыяльна-эканамічных, маральна-этычных і крытычных твораў і артыкулаў вялікага грамадскага гучання.

У наступным годзе часопісы «Маладосць» спяўняцца 30 гадоў з дня яго заснавання. Сёння многія пісьменнікі з удзячнасцю прыгадваюць той час, калі на старонках «Маладосці» з'явіліся іх першыя публікацыі, апавяданні, апавесці, раманы, вершы і паэмы. На старонках часопіса ў нейкай ступені адлюстравалася гісторыя развіцця маладой беларускай літаратуры з яе непарыўнай сувяззю з жыццём народа, практыкай камуністычнага будаўніцтва.

Давайце прыгадаем, як хараша і ўзнёсла прагучала ў свой час цалінная нізка вершаў Рыгора Барадуліна, як рамантычна-накрылена заявіў пра сябе Генадзь Бураўкін у сваім «Наваполацкім сшытку». Па сутнасці, для гэтых, цяпер шырока вядомых майстроў слова, гераічныя жыццёвыя з'явы сталі надзейнай стартвай пляцоўкай для ўсяе творчасці.

Гартаеш старонкі часопіса і бачыш, як мацней, сталае талент многіх беларускіх пісьменнікаў, які ў часопісе выразна акрэсліліся формы работы з маладымі аўтарамі, усталяваліся адпаведныя літаратурна-мастацкія традыцыі. Шмат сіл і энергіі адалі рэдагаванню яго А. Кулакоўскі, П. Панчанка, А. Асіпенка, Г. Бураўкін, В. Зубанік. Дэверы рэдакцыі заўсёды былі шырока адчынены і для пачаткоўца, што нясмела прапаноўваў разгледзець яго першыя спробы праі, і для слаўтага майстра мастацкага слова, які прыносіў свой новы твор.

Пастанова ЦК КПСС заклікае нас па-гаспадарску ацаніць ужо зробленае, больш актыўна арыентаваць мастакоў слова на смелы пошук у галіне сацыяльна-значнай праблематыкі, сцвярджаючы перадавыя прынцыпы сацыялістычнага грамадства, на стварэнне высокаідейных мастацкіх твораў.

З мэтай ішчч больш актыўнага прыцягнення лепшых майстроў слова да непасрэднага ўдзелу ў вырашэнні перша-ступенных задач, маладзёжнага друку рэдакцыя часопіса «Маладосць» сумесна з рэдакцыяй часопісаў «Яўніма гратас» (Літва), «Ліесма» (Латвія), «Наарус» (Эстонія) штогод праводзіць традыцыйны конкурс «Дружба». У гэтым годзе ён прысвячаецца непарушнай

дружбе народаў, адной з асноў нашай Сацыялістычнай дзяржавы, слаўнаму юбілею — шасцідзесяцігоддзю ССРС.

На конкурс прымаюцца работы рознастайных публіцыстычных жанраў — нарысы, эсы, праблемныя артыкулы, падарожныя нататкі, фотарэпартажы, якія ярна і глыбока адлюстравваюць жыццё маладога сучасніка, савецкі лад жыцця, вялікую дружбу народаў ССРС.

Мацнеюць і развіваюцца творчыя сувязі калектыву рэдакцыі з хлебарабамі саўгаса «Адраджэнне» Ганцавіцкага раёна. Зараз мы думаем над тым, як палепшыць гэтыя сувязі ў святле пастановы ЦК КПСС.

З верасня гэтага года мы плануем узяць шэфства над Радашковіцкай школай-інтэрнатам. Для дзяцей мы рыхтуем зараз бібліятэчку з твораў пісьменнікаў — актыўных аўтараў «Маладосці».

Словам, арганізацыйна-творчай работы шмат. Галоўную ж увагу рэдакцыя ўдзяляла і будзе ўдзяляць творам, у якіх мастакі слова садзейнічаюць фарміраванню сацыяльна актыўнай асобы, сядомаму творчому ўдзелу кожнага маладога чалавека ў камуністычным будаўніцтве, у вырашэнні сацыяльна-эканамічных і палітычных задач, якой бы складанасці яны ні былі.

У сваёй прамоў на XXVII з'ездзе Ленінскага камсамола Беларусі кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ Ціхан Якаўлевіч Кісялёў даў высокую ацанку дзейнасці камсамольскіх арганізацый рэспублікі, і разам з тым, паставіў канкрэтныя задачы па паліяпшэнні палітыка-выхаваўчай работы срод маладзі. Асабліваю увагу ён ўдзяліў працоўнаму выхаванню кожнага юнака і дзяўчыны, выхаванню глыбокай ідэйнай перакананасці і савецкага партызанства.

З мэтай больш грунтоўнага асветлення гэтых праблем адзел публіцыстыкі часопіса прапрацаваў канкрэтны план работы на бягучы перыяд. Згодна з ім, на старонках часопіса выступяць пісьменнікі і журналісты, вучоныя і педагогі, партыйныя і камсамольскія работнікі — усё, каго хвалюе праблема выхавання маладога чалавека нашых дзён.

Пастанова ЦК КПСС «Аб творчых сувязях літаратурна-мастацкага часопісаў з практыкай камуністычнага будаўніцтва» прымушае нас крытычным вокам акінуць пройдзены шлях, вызначыць новыя арыенціры па далейшым паліяпшэнні работы ўсіх аддзелаў рэдакцыі і рэдакцый часопіса. Думаю, што яна паслужыць паліяпшэнню паліграфічнага афармлення, стварэнню больш спрыяльных умоў для работы супрацоўнікаў, умацэнню нашых традыцыйных сувязей з аўтарскім актывам і чытачамі.

Анатоль ГРАЧАНІКАЎ, галоўны рэдактар часопіса «Маладосць».

Галоўны рэдактар часопіса «Полымя» Кастусь Кірэенка падкрэсліў актуальнасць пытанняў, якія ставіць перад літаратарамі дакумент ЦК КПСС, акцэнтаваў увагу супрацоўнікаў рэдакцыі на праблеме станаўчага героя і сувязі пісьменніка з вытворчасцю.

Сход зацвердзіў канкрэтныя мерапрыемствы рэдакцыі па ажыццяўленні пастановы ЦК КПСС.

Н. КУКІНА.

## ДРУЖБА НАРОДАЎ — ДРУЖБА ЛІТАРАТУР

У мінулыя нядзелю ў маляўнічым куточку Аршаншчыны, у слаўных купалаўскіх Ляўнах адбылося віцебскае абласное свята кнігі «Дружба народаў — дружба літаратур». У гасці да шматлікіх аматараў паэзіі, якія сабраліся тут, прыехалі Нэла Тулупава, Мікола Федзюковіч, а таксама Аляксей Емялянаў і Мікола Базаравіч.

Былі арганізаваны тэматычныя выставы твораў пісьменнікаў, прадстаўнікоў розных народаў ССРС, працавалі кніжныя кіёскі.

Госці працывалі свае творы, адбыўся канцэрт, у якім пры-

ўвасабленні пастановы ў жыццё падзяліліся з удзельнікамі сходу рэдактар аддзела паэзіі Анатоль Вялюгін, рэдактар аддзела прозы Іван Пташнікаў, рэдактар аддзела нарыса Валянцін Мыслівец, рэдактар аддзела крытыкі і літаратурна-знаўства Валянціна Коўтун, рэдактар аддзела публіцыстыкі Віктар Карамазав, супрацоўнікі рэдакцыі Вячаслаў Рубанаў і Аляксей Масарэнка.

М. ПАДЛЕСКІ.

Літаратары Беларусі часта сустракаюцца са сваімі рускімі і ўкраінскімі налегамі. Асабліва плённымі бываюць гэтыя кантакты ў час правядзення сумесных літаратурных святаў. Адно з іх пад дэвізам «Дружба народаў — дружба літаратур», якое прысвечалася 60-годдзю ўтварэння ССРС, адбылося нядаўна ў Оўручскім раёне Жытомірскай вобласці, там, дзе

сходзіцца зямлі Беларусі і Украіны.

На працягу двух дзён у нальгах і саўгасах раёна, на прадыемствах, будоўлях выступалі літаратары з трох братніх саюзных рэспублік — лаўрат рэспубліканскай прэміі імя П. Усенкі кіеўскага паэта Г. Чубач і жытомірскі літаратар М. Ермалюк, маскоўскі паэт У. Якоўчанка, смаленскі прызік В. Дземчанка, а таксама нашы беларускія паэты А. Вольскі і У. Карызна.

Завяршылася свята літаратурным вечарам, што адбылося ў памяшканні раённага Дома культуры. Гучалі творы на ўкраінскай, рускай і беларускай мовах, панавала тая шчырая, па-сапраўднаму святлоная атмосфера, якая заўсёды бывае тады, калі сустракаюцца сябры.

П. ВАСЯН.

# БЕЛАРУСКІ НУМАР «ФАКЕЛА»

Двухмесячнік савецкай літаратуры «Факел», што выходзіць у Народнай Рэспубліцы Балгарыі, значную ўвагу ўдзяляе і знаёмству сваіх чытачоў з літаратурным і культурным жыццём Савецкай Беларусі. У гэтым сэнсе чарговы, другі нумар выдання за сёлетні год, не выключэнне. Больш таго, па колькасці апублікаваных матэрыялаў яго ў нейкай ступені можна назваць «беларускім».

Паэзія прадстаўлена творамі Я. Купалы, М. Танка, Н. Гілевіча, проза — урывкам з новай апавесці В. Быкава, апавяданнямі М. Гіля і В. Іпатавай.

Цёплае слова пра даўняга сябра балгарскага народа, прапагандыста і перакладчыка балгарскай літаратуры ў Беларусь, кавалера ордэна Кірылы і Мяфодзія Н. Гілевіча гаворыць Б. Геранціеў.

«Абгарэлая памяць народа» — артыкул А. Адамовіча, у якім закранаюцца праблемы, звязаныя з мастацкім асэнсаваннем мінулага вайны, падзяўчэннем людзей, выкрыццём фальшуму.

Пад рубрыкай «Дыялогі» прапануецца гутарка Г. Пенчава з народным пісьменнікам Беларусі І. Шамякіным «Чалавек не жыве ў адным вымярэнні».

У нумары рэцэнзуюцца таксама творы беларускіх пісьменнікаў, што выйшлі на балгарскай мове — зборнік беларускіх апавяданняў і кніга паэзіі Р. Барадуліна.

## ПОСПЕХ КІНАФІКАТАРАУ

У Краснапольскім раёне ёсць шмат кінамаханікаў, якія карыстаюцца заслужанай павагай і аўтарытэтам у насельніцтва. Добра наладжаная справа прапаганды савецкага кінамастацтва станоўча адбываецца на выкананні планаў. Так, калектыву раённай кінасеткі рапартаваў аб датэрміновым выкананні заданняў двух гадоў плячгодкі. У гэтым вялікае заслуга механікаў стаяннарных кінастановаў В. Сердзюкова, М. Булахавы, А. Курачовай, Т. Мардуевай і іншых.

Свае поспехі кінафікатары раёна прысвячаюць 60-годдзю ўтварэння СССР.

С. СЯМЕНАУ.

## ВЫСТАЎКІ

Экспазіцыі, што складаюцца з твораў, напісаных беларускімі мастакамі пад уражаннем паездак па рэспубліцы, у выставачнай зале Саюза мастакоў БССР арганізуюцца даволі часта. І заўсёды выклікаюць цікавасць у наведвальнікаў, якія з радасцю знаёмяцца з партрэтамі перадавікоў прамысловай і сельскагаспадарчай вытворчасці, новабудоўлямі рэспублікі, краідамі роднага краю. Апраўданы інтарэс і да цяперашняй выставкі «Горад і жыхары вачамі мастака».

Менавіта пад такім дэвізам была створана ў свой час у Саюзе мастакоў БССР анкавальная група, у склад якой увайшлі графікі Юрый Кухараў, Анатоль Рыбчынскі, анкавалісты Уладзімір Напрэнка, Віктар Лун'янаў, Мікалай Вобразаў, майстар дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва Сяргей Салохін, а таксама Мікалай Кірылаў, што працуе ў галіне станковай графікі, які і ўзначаліў гэтую творчую групу.

Мастакі пабывалі ў Салігорску і Жодзіне, Светлагорску і Наваполацку, наведвалі Нававукомль. Сустрэкаліся з сучаснікамі, што працуюць на прамысловых прадпрыемствах і ў шахтах, знаёмліліся з лепшымі прадстаўнікамі народнай інтэлігенцыі. І, вядома, імкнуліся як мага глыбей «спасцігнуць» сэнс гэтых змен, што адбываюцца ў жыцці Беларусі, роля прамысловасці ў развіцці якой узрасце з кожным днём.

Вынік гэтых паездак — творы розных жанраў, лепшыя з якіх — а іх больш чым пяцьдзесят — склалі змест гэтай экспазіцыі. Знаёмішся з работамі і адразу далучаешся да шмат-

Няма межаў чалавечым магчымасцям — гэтыя словы міжволі з'яўляюцца на вуснах усіх, хто наведвае ў гэтыя дні Дзяржаўны музей БССР, у экспазіцыійнай зале якога размешчаны мікрамініятуры заслужанага майстра народнай творчасці УССР Мікалая Сядрыстага, што ўжо дваццаць гадоў, пачынаючы са студэнцтва, калі вучыўся ў Харкаўскім сельскагаспадарчым інстытуце імя В. Данучаева, захапляўца відам творчасці, якая патрабуе асаблівага майстэрства і данкладнасці. Мяркуючы самі: на выстаўцы М. Сядрыстага прадстаўлена самая маленькая ў свеце кніга — не-



У. НАПРЭНКА. Новавукомльская ДРЭС.

граннага жыцця рэспублікі. Пра беларускіх калійшчыкаў расказвае ў серыі «Рытмы Салігорска» Ю. Кухараў, жыхарам гэтага маладога горада прысвячае свае работы М. Кірылаў, сярод якіх партрэт машыніста горнага камбіната, лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Уладзіміра Сільчанкі, медсястры Людмілы Лобан, выхавальніцы дзіцячага сада Надзеі Нячай, работніцы другога калійнага камбіната Ніны Лукашэнка. «Салігорская тэма» гучыць таксама ў творах А. Рыбчынскага, У. Напрэнкі, С. Салохіна.

В. Лун'янаў піша пра Наваполацк, славіць тутэйшыя краідавіды, паказвае індустрыяльныя рытмы кутка, дзе нарадзіўся. Пра горад над Дзвіной, яго будаўнікоў расказвае і М. Вобразаў, У. Напрэнка...

Сваё слова гавораць мастакі і пра жыццё іншых індустрыяльных цэнтраў рэспублікі, дзе ім давялося пабываць: Выстаўка іх работ — своеасаблівая ўміручы «Кабзар» Тараса Шаўчэнка. На галоўцы звычайнай запалкі можна размясціць ажно сем такіх «томікаў». Вонладна кніжкі зроблена з плёсткі бяссмертнага, а шчыта яна паўцінкая.

Чатыры месяцы запар працаваў умелец, пануль выканаў сваю работу, якую можна ўбачыць толькі пад мікраскопам. Нягледзячы на такія здзіўляльныя малыя памеры «Кабзара», нідзе на старонках не парушае архітэктура вершаў, няма ніводнага пераносу радкоў. У кнізе дваццаць старонак, на кожнай — па восем радкоў. Таўшчыня літар у сярэднім



А. РЫБЧЫНСКІ. Салігорск. Аўтастанцыя.



М. КІРЫЛАУ. Салігорская ніва.

творчая справаздача напярэдні 60-годдзя ўтварэння СССР. Яна дае магчымасць ясна

адчуць тыя змены, што адбыліся ў жыцці савецкага народа за гады Савецкай улады.

0,0035 міліметраў. На першай старонцы змешчаны урывак з прадмовы Івана Франка да аднаго з першых выданняў твора Шаўчэнка.

Выклікае цікавасць і экспанат «Паланез Агінскага». На падстаўцы ўсяго пляч на пляч сантыметраў размешчана гэтка ж памеру ліра, зробленая з белага рогу, струны ў якой з валасоў.

Нямала на выстаўцы і іншых унікальных экспанатаў, якія адзіныя ў сваім родзе. Работы М. Сядрыстага з поспехам экспанаваліся не толькі ў многіх гарадах Савецкага Саюза, але і ў Парыжы, Манрэалі, Токію,

Празе, Будапешце, Дрэздэне, іншых гарадах свету. Цяперашняя выстаўка твораў народнага ўмельца ў Мінску, якая прысвячаецца 60-годдзю ўтварэння СССР, вынік творчай садружнасці Дзяржаўнага музея БССР і Кіева-Пярчорскага дзяржаўнага гісторыка-культурнага запаведніка.

Нагадаем нашым чытачам, што сакрэтамі свайго майстэрства М. Сядрыста дзеліцца на старонках кнігі «Тайны мікра-тэхнікі», якая ў 1978 годзе была выпушчана выдавецтвам «Вышэйшая школа».

В. ЗАКРЭУСКІ.

## НА АРЭНЕ МІНСКА...



Сёлетні цыркавы сезон у Мінску пачаўся раней звычайнага. Агні на арэне сталічнага цырка, які, дарэчы, праз два гады будзе адзначаць свой стогадовы юбілей, запаліліся штостага жніўня. За гэты час ужо некалькі дзесяткаў тысяч глядачоў пазнаёмліліся з праграмай, у якой выступаюць турністы пад кіраўніцтвам Якава Купрына, эвілібрысты Людміла і Барыс Казловы, музыканыя эскітрыны Уладзімір Аўрамаў, канатаходцы пад кіраўніцтвам народнага артыста Дагестана Ахмеда Абанарава.

Нязменную цікавасць выклікае атракцыён «Панарэне», падрыхтаваны некалькі гадоў назад на базе Мінскага цырка. Гэта адзінае ў свеце цыркавое прадстаўленне, у якім адначасова выступаюць драпежнікі розных груп. М. Запашнай падпарадкоўваюцца лвы, тыгры, леапарды, чорныя пантэры.

Паўзы запаянне добра вядомы глядачам клоун Віктар Каваленка. Вядучы праграмы — Павел Быкаў, іграе канцэртна-дзяржаўна аркестр Мінскага дзяржаўнага цырка, якім дырыжуе Міхаіл Фінберг.

На здымках: выступае Марыца Запашная; на арэне — клоун Віктар Каваленка. Фота Ул. КРУКА.



## ...І У МАГІЛЁВЕ

«Ленінградскі сувенір» — назва праграмы, з якой пазнаёміў магіляўчан і гасцей горада на Дняпры калектыву Ленінградскага цырка пад кіраўніцтвам дыпламанта Усесаюзнага конкурсу артыстаў цырка Валерыя Іванова. Артысты, якія з поспехам выступалі ў краінах Афрыкі, гарадах Швецыі, Італіі і іншых замежных краін прывезлі цікавую, разнастайную і захапляльную праграму.

Арыгінальны партэрны палёт «Арбіта» і выступленні аграбата з падніждой дошкай. Не было абыхавых тады, калі сваё майстэрства паназвалі мядзведзі і сабакі, якіх вяхвала Таццяна Засядацэлева. Дрэсіроўшчыца яна маладая, тым не менш добра вывучыла

звычкі сваіх падапечных, таму выступленні іх праходзяць пры дружных апладысментах глядачоў.

Выступалі таксама акрабаты з кольцамі Галіна і Валерыя Івановы, эвілібрысты на шпіль пад кіраўніцтвам Анатоля Ванцэева. І, як заўсёды, не абшлось без дасціпных усмешак, што не забаве перарасталі ў дружны рогат глядачоў, — клоун-парадыст Барыс Кулёк са сваім сабачкам Чапкам на некалькі дзён сталі любіміцамі магіляўчан, асабліва дзяцей.

Дарэчы, Ленінградскі цырк гастралляваў у нашай рэспубліцы і летась. Тады артысты выступілі ў Гродне, выляджалі ў раёны вобласці.

## НАШЫ ГОСЦІ

## АКЦЁРСКАЕ СУЗОР'Е

Тры тыдні мінчане і госці беларускай сталіцы глядзяць спектаклі Сяврдлоўскага акадэмічнага тэатра драмы. Жнівень — час летніх адпачынкаў. Ды залы аруговага Дома афіцэраў і Рускага тэатра БССР, дзе выступаюць гастралёры, грывіямі дружнымі апладысментамі ўдзячныя глядачы. Уралыцы смела прапануюць у такую пару года і філасофскую драму Л. Талстога «Плён асветы», сур'ёзную класіку, якая вымагае ад выканаўцаў паглыблена ў псіхалагічны свет прадстаўнікоў рознага класавага асяроддзя, і палітычны нарыс «Нянавісць» А. Шайкевіча, дзе сродкамі публіцыстычнага мастацтва аднаўляюцца некаторыя моманты нядаўняй гісторыі, у прыватнасці, прапануецца даволі пераканаўчая версія сапраўдных матываў збойства прэзідэнта ЗША Д. Кенэдзі.

Што найперш адзначаюць глядачы, дык гэта наляўнасць моцнай акцёрскай трупы. Такія вобразы, як Бэтсі («Плён асветы»), Джэйн («Нянавісць»), Бланш («Трамвай «Жаданне» Т. Уільямса) і Нора ў аднайменнай драме Г. Ібсена, створаныя Галінай Умпелевай, маляўнічыя сцэнічныя персанажы В. Шатровай, А. Захаравай, К. Ламачкінай, А. Смароўскай, В. Ірышковай, В. Вароніна, У. Марчанкі, Г. Гецава, В. Кірылічава, В. Мелехава, А. Пятрова, Л. Рыбнікава — сведчанне творчай сталасці і ўздунага майстэрства артыстаў. Яны адчуваюць жанравыя і стыльваы асаблівасці драматургічнага матэрыялу, адчуваюць настрой і нават

«склад» сённяшняй тэатральнай залы. Зразумела, побач з вартымі акадэмічнай сцэны работамі сустракаюцца і адкрыта разлічаныя на нас. Пры-

кладам можа быць камедыя «Стыхінае бедства» Б. Рацара і У. Канстанцінава, пастаўленая свёрдлаўчанамі з адзінай, бадай, мэтай — пацешыць не самую патрабавальную частку глядачоў. Што ж, мэта дасягнута: бывае, зала смяецца. І нават добрыя артысты «адгукваюцца» на рэакцыю залы і ўзмацняюць даволі сумніцельныя камедыійныя эфекты...

Жаданне наанава пагартаць старонкі нядаўняй гісторыі абуджае палітычна завостраны спектакль «Нянавісць». Глыбокую думку пра жорсткасць таго свету і таго грамадства, якое ідэалам зрабіла матэрыяльны багаці і ўладу над чалавекам, выклікаюць спектаклі «Плён асветы» і «Трамвай «Жаданне». Сугучна пранікнёнай і трапяткой прозе В. Распуціна эмацыянальная ўзрушанасць «Апошняга тэрміну»... У такіх, строга акрэсленых рэжысурай пастаноўках і выўлечца артыстычнае багацце свёрдлаўчан.

Адначасова ў Віцебску гастраліе таксама госць з Урала — Чэлябінскі абласны драматычны тэатр. Ён прапануе глядачам спектаклі «Рэтра» А. Галіна, «У спісах не пазначаны» Б. Васільева, інсцэніроўку вядомай назкі «Маленькі прынц» А. Сент-Экзюперы і інш.

Тэатры паназваюць спектаклі калектывам прамысловых прадпрыемстваў, выступаюць на раённых сцэнах, даюць канцэрты для працаўнікоў сельскай гаспадаркі.

С. ВАЙДОВІЧ.

Адсюль, з высокай кручы гарадскога парку, далёка відно. Вунь унізе імкліва нясе свае воды прыгажун Сож, а за ім, наколькі хапае вока, зялёнае мора лугоў, пасярод якога там-сям высяцца, нібы мачты, купы старых дрэў.

Гомель. Го-мель... Многія даследчыкі лічаць, што менавіта адсюль, з ракі, з папераджальнага вокліча пятагонаў пайшла назва горада, якому сёлета споўніцца ўжо 840 гадоў.

Восемсот сорок! Ды колькі з іх было неспакойных, калі гамяльчанам даводзілася ўзнімаць зброю супраць чужынаў, што неслі гора, няволю!

Есць у Гомелі краязнаўчы музей, дзе старанна, любоўна сабраны шматлікія рэліквіі, дакументы гераічнай гісторыі горада. Натуральна, што большасць экспанатаў прысвечана

гадам Вялікай Айчыннай вайны, калі нескароны горад змагаўся супраць гітлераўскіх захопні-

цігоддзі. Сёння Гомель адзін з буйнейшых прамысловых і культурных цэнтраў не толькі рэ-

ўбарочных камбайнаў, 20 працэнтаў вітрыннага шкла, больш за 50 працэнтаў тэрматрывалях



каў. У гонар герояў-падпольшчыкаў, гомельскіх партызан, тысяч і тысяч воінаў-гамяльчан у цэнтры горада гарыць Вечны агонь.

Прайшлі пасля вайны дзеся-

публікі, але і ўсёй краіны. Прадукцыю новых для Гомеля галін—электратэхнічнай, прыборабудуўнай, хімічнай ведаюць ва ўсім свеце. Горад дае краіне 75 працэнтаў усіх сілас-

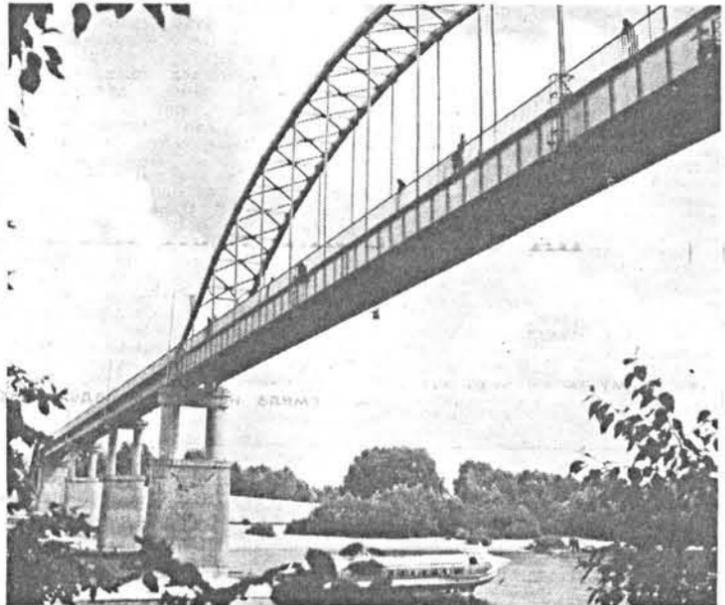
шкляных труб. Можна шмат расказваць пра культурныя і навуковыя здабыткі гамяльчан. 55 агульнаадукацыйных школ і школ рабочай моладзі налічваюць каля

60 тысяч вучняў. 17 тысяч студэнтаў навучаюцца ў Гомельскім універсітэце, Беларускім інстытуце інжынераў чыгуначнага транспарту, політэхнічным і кааператыўным інстытутах. Горад расце, горад будзеца. На карце Гомеля з'яўляюцца новыя мікраараёны і вуліцы.

За поспехі ў працы, у развіцці культуры Гомель узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

...Кожную гадзіну б'юць куранты ў старажытным парку, адзначаючы вехі няспыннай плыні часу. Упэўнена кроць горад у сваю будучыню. Горад-працаўнік, горад-патрыёт.

На здымках:  
Плошча Працы.  
Пешаходны мост праз Сож раку.  
Адзін з архітэктурных помнікаў горада — магілёна былых уладароў горада графаў Паскевічаў.  
Тэкст і фота А. РУДЧАНКІ.



**З ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА**

Уладзімір МАРУК



**З кнігі «Зоркі ў кронах»**

Адаб'ецца высокае сонца ў расе,  
Травы выцвітуць, выпадуць ліўні...  
Нешта ў сэрцы сваім безвыгодна нясеш,  
І для многіх ты гэтакі дзіўны,

Бо пакуль не заплямілі неба вятры,  
Ты паслухаеш і ўстрапанешся, —  
У блакітным прасторы так шумна адкрыл,  
А на крылы ты сам спадзяешся.

**Падкова**  
Прачынаюся з тым выпадковым,  
Што прыходзіць знарком па начых,

Калі дзівішся ціхаму слову,  
Калі звонкія словы маўчаць.

Не чакаю хвілін бесстаронніх,  
Гэту ціхую сілу бяру...  
...Падымаюцца лёгкія коні  
На старую, як слова, гару.

І сарвецца, зазвоніць падкова,  
І пачне перад шчасцем палаць  
Тым, што можа звычайнае слова  
Нашай звонкай крыві перадаць.

**Начная змена**

Трактар сціх. Халадае ралля.  
За дарогай над кастром высокім  
(Прыплылі, ціхмяныя, здаля)  
Грэюцца настыллыя аблогі.

Мокрыя ад поту і дажджу,  
Твары нашы цёпла бранзавеюць...  
Я туды з трывогаю гляджу,  
Дзе ў снягі ўбіраецца завая.

А ў аблоках зорка пагарыць,  
Пагарыць, схваеца, расстане.  
З-за высокай дзікае гары  
Ступіць дзень, як дзіўнае насланне.

І ў таго, хто сон не пабароў,  
На хвіліну — долу галавою,  
Запульсвае маладая кроў,  
Нібы размаўляючы з раллёю.

**Рукі маёй мамы**

Пасланы чысты абрус на сталю.  
Мама рукі кладзе на абрус.  
Яны выпрабаваны сапраўдным лесам  
І вымыты нашай палескай зямлёй...  
Цяпер ляжаць, як узор дасканалы,  
На белым і выгладжаным абрусе.

**Паводка**

І ў сны няпрошана прыходзіць  
Сярод былых нясмелых кроз  
Малы і смелы параходзік,  
Што нас да Прыпяці давёз.

Там завіхалася паводка.  
Па вокны мокрае сяло.  
Была ў цане любая лодка,  
Жыццё бяспечнае было.

І даяршала шал вясновы  
Вясёлка ранняя. І ў час  
Жыццё закладвала асновы...  
Садзіўся бусел каля нас.

Паржавелыя каскі і цэшкі,  
І гарматныя збіты клыны...  
Гэта ўсё незнаёмыя сцэжкі,  
Паараныя сцэжкі вайны.

Абліваюцца сонцам, паводкай,  
Дні абновы вясення ткуць,  
Ходзяць промні шчаслівай паходкай  
Па нясмелым і квольным лістку.

І як добра разважыць, што гэта  
Маладая зямля між дарог  
Адвёвана, ўзнята, апета,  
Каб і я зберагчы яе мог.

Як толькі воблакі кране  
Ледзь акрыялае дасвецце,  
На вернасць першай баразне  
Жаўрук у небе паклянецца.

Вышэй магутных самых крон  
Ён песню вернасці заводзіць...  
Таму і не сівее скронь  
У пастарэлага стагоддзя.

Край вытокаў. У лясах палескіх,  
Ля крыніц, ля векавых імшар  
Выраслі дзяўчаты, як пралескі,  
Здзейснілася столькі нашых мар.

Тут для нас становіцца падзеяй  
Кожная драбнічка жыцця,  
Ад якой і на душы чысцей,  
Ад якой і крок да адкрыцця.

Тут гэтак хораша і свежа.  
І нас заўсёды вабіць лес,  
Дзе пні, як здані, каля сцэжак,  
І дух быліны уваскрэс;

Дзе салавей, нібы разбойнік,  
Напевам веце калыхнуў,  
Дзе да крыніцы збегас хвойнік,  
Як хлапаняты да агню.

Струмень пад корчыкам бруіцца,  
Пляце зямныя паясы.

...Дзе толькі чыстыя крыніцы —  
Растуць, здзіўляючы, лясы.

Настойліва дзень адыходзіць,  
І холад на дрэвы садзіцца.  
На першым нязгойсаным лёдзе  
Няма за што ветру ўчапіцца.

Зара прылягла за пагоркам.  
Спакойна і ціха наўкола.  
І толькі адзіная зорка  
Папіхвае вяснасці кола.

З-пад сябе выскубвае траву  
Ветрам растрывожаная восень.  
Воблакі удалячынь завуць  
Тое, што ад лета засталася.

Зёлку, што забылася пары  
І сабе сяброўку вызірае.  
Птушку, што садзіцца на гары,  
Бо, напэўна, вельмі ўжо старая.

Нават кветку ў вузенькім акне,  
Што жыве пад сто гадоў на свеце.  
І дзяўчыну, што дала не мне  
Самы лепшы успамін аб леце.

Прышоў я на бераг. Застыў  
ад здзіўлення,  
Я думаў, што людзі няпраўду гавораць,  
Гляджу, а ў рачуліцы з такім захапленнем  
Купаюцца зоры.

А месяц за вольхай схваўся, рагоча,  
Ажно пакалыхвае тонкае веце...  
А ўдзень там, дзе зоры купаліся ўночы,  
Купаюцца дзеці.

На росах прамяні заскачуць скура,  
Хоць халадом шугае з азярын.  
Сяло з сялом вядуць перагаворы —  
Іх пачынаюць пеўні на зары.

Пяшчотны дотык раніцы руплівай  
Страсае кроплі золкае расы.  
Прыходзіць дзень да маладзенькай  
слівы,  
Каб аніхто не ўкраў яе красы.

А пеўні тыя, абудзіўшы ранне,  
Няўмольны час зазначаць неўпрыкмет.  
І чалавек, і кожны птах устане,  
Каб зноў здзівіцца, каб змяніўся свет.

# Кнігапіс

JANKA KUPALA

DZEJOJ  
UN  
POEMAS



Я. КУПАЛА. Вершы і паэмы. На латышскай мове. Рыга. «Ліесма», 1982.  
Рыжскае выдавецтва «Ліесма» выпусціла зборнік «Вершы і паэмы» Янкі Купалы. Большасць твораў народнага песняра перакладзена Юліем Ванам. Ён — даўні сябра беларускай літаратуры: у 1941 годзе сустрэўся з Янкам Купалам, а за год да гэтай сустрэчы пераклаў на латышскую мову ягоны верш «Хлопчык і лётчык». Верш «Беларускім партызанам» Ю. Ванг пераклаў у час Вялікай Айчыннай вайны, і ён распаўсюджваўся на акупіраванай тэрыторыі Латвіі. Сярод перакладчыкаў твораў, уключаючы і кнігу, таксама Андрэйс Веян, Гары Галінш, Арыя Сілабрыедз, Геранім Ступан.

Г. ЛЕСІК.



УСПАМІНЫ  
ПРА  
ІВАНА  
МЕЛЕЖА

Час няўмольны ў сваёй хадзе і ўжо прайшло амаль шэсць гадоў, як не стала народнага пісьменніка Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі незабыўнага Івана Паўлавіча Мележа.

Нам не хапае І. Мележа, не хапае яго чалавечнасці і прынцыповасці, сціпласці і таленту, яго аптымізму і веры ў чалавечнае — пра гэта сёння ўсё часцей гавораць і пісьменнікі, і крытыкі. Таму ўсё, што звязана з жыццём і творчасцю Івана Паўлавіча, вынікае нязменную цікавасць.

Якім ён быў, І. Мележ — пісьменнік, чалавек, камуніст, таварыш — на гэтыя і многія іншыя пытанні можна знайсці адказ на старонках кнігі «Успаміны пра Івана Мележа», складзенай удавой пісьменніка Л. Пятровай-Мележ і толькі што выпушчанай выдавецтвам «Мастацкая літаратура».

Адкрываецца зборнік вершам П. Панчанкі «Зямля бацькоў», у якім гаворыцца пра сувязь творчасці пісьменніка з роднай зямлёй, з Палесsem:

Якую трэба мець адданаць  
І сэрца сынава, каб так  
Любіць палескі край  
Туманны  
І маці бедны андарак  
Усяго ў кнізе прадстаўлена згадак больш сарана аўтараў.

Прыцягваюць увагу ўспаміны сяброў пісьменніка, тых чытачоў, каму даводзілася з ім сустракацца, а таксама прадстаўнікоў іншых літаратур — Олева Яўгі, Эўгініюша Кабатца, Сяргея Сартакова...

«Успаміны пра Івана Мележа» ілюстраваны шматлікімі здымкамі, што таксама прыдадваюць некаторыя старонкі з жыцця і творчасці Івана Паўлавіча.

К. ЛЯШЧЭНКА.

Першую кнігу паэта заўсёды бярыш у рукі з хваляваннем і падсвядомай (каб не сурочыць) надзеяй: а можа, тут?.. А можа, тут адбудзецца сустрэча з паэзіяй, адкрыццё арыгінальнага паэтычнага свету? Спадзяешся, што прачытаеш вершы, якія адразу ж западуць у памяць, адкладуцца ў ёй радкамі, вобразамі. На жаль, не часта спадзяванні спраўджаюцца. Мажліва, і не варта патрабаваць ад маладых шэдэўраў, не тое яны і маладыя. А ўсё роўна хацелася б прачытаць нешта арыгінальнае. Помнім жа мы, калі браць апошнія гады, пазалетаўнаю кнігу Міколы Мятліцкага «Абеліск у жыццё», кнігу з многімі вершамі, якія ад-

беларуская паэзія папайняецца маладымі сіламі ў літаральным сэнсе гэтага слова: калі Жука і Марозаву зараз па дваццаць восем, дык Мазго наогул дваццаць тры гады. Але не толькі ўзрост аб'ядноўвае іх — аб'ядноўвае іх вернасць традыцыям нашай паэзіі, агульнасць тэм, сталасць грамадзянскай і чалавечай пазіцыі. Знойдзем мы ў кнігах і вершы пра Радзіму, Беларусь, пра родны кут, і вершы, навяяныя асэнсаваннем мінулага вайны, і вершы аб прыродзе, і любоўную лірыку. Зрэдку — яшчэ вершы на іншыя тэмы. Так, тэматыка кнігі традыцыйная для беларускай паэзіі. Само гэта стануўча. Іншае пытанне: як усё паэтычна

няй страфе свайго верша: «Мы свет пакінем не абы-як: Прынім на адыход у вечнасць Не рэчаў імпартных набытак — З валожкаў венчык». Адчуванне часава-прасторавых сувязей відаць у вершы Жука «Камсамолія», але колькі тут рытарычнасці і дэклацыйнасці! Заўважым і па сутнасці: пры «...Перазовах «Аўроры» і позывах Смольнага...» камсамоліі гістарычна яшчэ не было.

Спынімся на назвах кніг. Здаецца не вельмі ўдалай назва кнігі К. Жука «Планета маёй душы». Бракуе сціпласці? Лепшыя, без прэтэнзій, назвы кніг У. Мазго і З. Марозава. Калі ў першага — «Пад спеў крыніці» — не звязана з канкрэтнымі

бачым адбіткі момантаў, рэачіснасці, карцінкі жыцця, прыроды. Тут справа ў сваім, адметным падыходзе да паэзіі. Але і Марозаў адчувае сябе ў плыні жыцця: «...Толькі я і поле, далячынь дарога», «У вёску, у вёску, у вёску!» — Адвечная песня дарог...», «Адаю ўсяго сябе дарогам, Адаю ўсяго сябе вятрам...», «...І калі лёс мяне далёка кіне...», «...Я шляхі ўзваліў на плечы...».

Вобразная памяць маладых паэтаў кранае ўспаміны маленства, кранае мінулыя вайны. «Не ўшчувайце мяне, што пішу аб вайне... Даў салдатаў я ўнук. Што пад Віслай ляжаць, І таму пра вайну Не магу не пісаць», — гаворыць З. Марозаў, выражаючы тым самым думкі ўсіх сваіх равеннікаў. Сапраўды, нікому немагчыма не адгукнуцца на боль нашага народа. І ў лепшых вершах маладым паэтам удаецца адгукнуцца на гэты боль. У таго ж Марозава гэта вершы «Калі нараджаюцца дачкі...», «На вышыні ля Лудчыц...» (вельмі тонка тут улоўлена шчырасць нашага народа, боль яго за ўсіх загінуўшых — салдацкія матулі кладуць кветкі к абеліску: «...Мо і майму сыночку Хто-небудзь прыкладзе Рамонкавы вяночак Да маладых грудзей?»), «Ён — сляпы. З унукамі штодня...», «У мае каларовыя сны...». У вершы «Ён — сляпы...» паэту вельмі ўдалася канцоўка (а гаворка ідзе пра дзеда-ветэрана): «Вочы яго — родныя унукі — Пазіраюць яна на людзей». Цікавы паварот у вершы У. Мазго «Усімі травамі прапах...». Ведае герой, што пакліча яго сенажаць. І раптам пытанне: «...А тых, што стоена ляжаць. Пад безыменным помнікам?». Кранае балада «Нямая зязюля». У Жука добрыя вершы «Балада пра двух старажылаў» і «Вы толькі ўявіце — я жыву!...». Тут асабліва адчуваецца ёмкасць памяці, якая знітоўвае часы і людзей: «Хто, памяць, папракне цябе і ў чым? Нам не забыць часіны ліхалецця, Бо сны бацькоў перадаюцца дзецям, Як напамінак горкі аб былым...».

Адна дэталю не задавальняе. У Мазго мы чатыры разы сустракаем слова «абеліск», у Жука — два разы, у Марозава — тры. Зразумела, абеліск вельмі ёмка сімвал памяці нараднай, але ці варта так нашчадна эксплуатаваць яго? Дарэчы, гэты сімвал сустракаецца ў многіх вершах нашых маладых паэтаў.

Прыемна, што аўтары разглядаемых кніг добра валодаюць беларускай літаратурнай мовай. Запэчычванню з іншых моў амаль няма. Але насцярожвае другое — празмернае захапленне ўласнай слатворчасцю. Калі на З. Марозава ў гэтым плане амаль нельга наракаць (цікавы неалагізм «зерняпад», шэрае слова «сенажэння»), калі У. Мазго таксама не злоўжывае гульнёй у словы («плужыць», «басаножыць», «шматкаваць» лёгка чытаюцца ў кантэксте вершаў), то К. Жук часта перабірае меру. Чытаеш вершы і спытаешся штограз аб яго неалагізмах — «раскапыціла», «рэхчацца», «белакорыцца», «рчыцца», «пярэсіцца», «сузорыцца», «адрактенне», «вадаграй», «перыць» (капітамі дарогу), «сонцаверад», «зеленаграйна», «птушкаграй», «вятруй», «сэрцагуд», «цнатлівіца», «цнатлівіца» (прычым гэтыя два апошнія аднакарэнныя словы зарыфмаваны — яўна забракавала густу!), «адпрэчым», «вятрыста», «узвільчыць». Гэты ланцужок можна доўжыць. Не скажу, каб такое давала чытачу эстэтычнае задавальненне. Покуль разбярэцца, што хацеў

(Заканчэнне на стар. 6).



павядаюць самую патрабавальнаму паэтычнаму густу.

Чаму чакаеш іменна кнігі? Бо па публікацыях у перыядычных выданнях у нас складваюцца нейкія асобныя ўражанні, агульнае жа карціны няма. Ды і самі гэтыя публікацыі маюць сваю спецыфіку: у большасці выпадкаў мы сустракаем тут вершы грамадзянскага гучання. Няхай і не з лепшых вершаў, але ёсць грамадзянская пазіцыя аўтара, і твор друкуюць. Мімаходзь выкажу адну прыватную заўвагу. Пакінем па-за ўвагай газеты, дзе такая пазіцыя апраўданая, а вось у «тоўстых» часопісах можна было б больш рознабакова прадстаўляць аўтара, у прыватнасці, публікаваць вершы пра каханне. Бо часам ствараецца ўражанне, што маладыя зусім не пішуць пра каханне. Але ж гэта не так! Ніхто не можа абысці гэтую тэму, бо каханне і маладосць — паняцці неаддзеленыя. Многа паэтычных удач прыходзіцца на такія вершы, што бачыш ужо ў кнігах. А чаму? Ды таму, што ёсць шчырасць паўцы, выказваецца тое, што глыбока хвалюе. Мы пацвердзім гэтую думку і фактычна, але ніжэй.

Па публікацыях у перыядыцы, у штогодніку «Дзень паэзіі» мы ўжо добра ведалі імяны Кастуся Жука, Уладзіміра Мазго, Змітрака Марозава. Першыя два яшчэ ў 1977 годзе друкаваліся ва ўніверсітэцкім калектыўным зборніку «Вёсны». А Кастусь Жук быў адным з аўтараў калектыўнага зборніка «Нашчадкі», што выходзіў у серыі «Першая кніга паэта» ў 1979 годзе. Чакаліся асобныя кніжкі гэтых маладых паэтаў. І вось бягучы год прынес нам сустрэчу з кнігамі К. Жука «Планета маёй душы», У. Мазго «Пад спеў крыніці» і З. Марозава «Пад небам бусліным». Пра гэтыя кнігі і пойдзе тут гаворка.

Прыемна і сімптаматычна, што

К. Жук. Планета маёй душы. Вершы і паэма. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1982.

У. Мазго. Пад спеў крыніці. Вершы. «Першая кніга паэта». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1982.

З. Марозаў. Пад небам бусліным. Вершы. «Першая кніга паэта». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1982.

вырашана? І ўсё ж, хочацца адзначыць: на жаль, вельмі нясмела нашы маладыя выходзяць на асваенне новых тэм, новых пластоў рэчаіснасці. Не сустраем у кнігах мы ні герадскіх вершаў, ні паглыбленага псіхалагізму, ні філасофскага асэнсавання ўнутранага складанасці сучаснага жыцця.

Напрыклад, ёсць у Мазго і Жука па адным вершы са спробай асэнсавання НТР. Першы ставіць пытанне: «А дзе падзецца мурашу — Пад энтэра шынамі?..» («Віно тут не буралом!»); Жук больш шырока разважае: «Зямля! Ты росціш дбайна хлеб. Ты ўся — Узвільчана прагрэсам. Завошта ж на тваім чале Трывогаў столькі, Столькі стрэсаў?» («Страшнае відовішча»). І ўсё. Па-першае, тут традыцыйна суадносіцца НТР з прыродай (а дзе яе суадносіны з чалавекам, што значна складаней?), па-другое, вырашаны гэтыя суадносіны неглыбока, павярхоўна. А ў К. Жука і наогул незразумела: гаворка ідзе пра стыхійнае бедства — лясны пажар, — пры чым жа тут прагрэс у цывілізацыйнай страфе?

Зло маладыя паэты бачаць толькі ў вайне. Можа, яшчэ дзе-нідзе. У незразуменні іх паўцы каханымі, напрыклад: «Ты ж з'значыла ўсё Непрыходам свайм» (верш «Чаканне» К. Жука), зрабіла зло. Несумненна, мір — самая светлая справа на зямлі, войны — самае горшае зло. Але ж многа яшчэ зла і ў людзях, і адсюль — драматызм і неадзначнасць жыцця.

У цэлым набірае сілу зараз перспектыўная «гістарычная» лінія развіцця сённяшняй маладой паэзіі. Сустракаюцца ўжо добрыя вершы ў гэтым плане (прыгадаем тут «Баладу роду» А. Письмянкова). Але ў большасці маладых гістарызм не прасціраецца далей мінулага вайны. Так і ў разглядаемых кнігах мы амаль не знойдзем вершаў, дзе б краналіся даўно мінулыя часы. Праўда, знаходзім у Жука і Мазго вершы (адпаведна) «Славяне» і «Славянкі». У Мазго ёсць адчуванне басконцасці шляху, чакання жанчыны як рысы псіхалогіі славян, але ж ужо занадта бачна, што верш вырас з рыфмы «славянкі — Зяльвянкі». А К. Жук вельмі спрощана абагульняе вобраз славян у апош-

радкамі вершаў, а дае абагульнены вобраз, то ў Марозава — «Пад небам бусліным» — радок з верша. (Зноў пад небам бусліным...). На жаль, верш не выцягае на тое, каб быць галоўным у кнізе, хаця сама назва, паўтару, удала. Назва — важны элемент вобразнай структуры кнігі, яе візітная картка. Значыць, і ставіцца да гэтага трэба вельмі сур'ёзна.

Наогул, вобразная сістэма кнігі — гэта галоўнае, што робіць яе адметнай, па чым можна вызначыць яе паэтычнаю якасць. Што датычыць разглядаемых кніг, дык тут такія асноўныя катэгорыі вобразнай паэтычнай структуры як шлях (рух), час, прастора, памяць. Паэзія ёсць рух. Асабліва для маладой паэзіі павінен быць характэрным шлях як катэгорыя, праз якую паэт выказвае свае адносіны да рэчаіснасці. Шмат руху ў вобразнай тканіне вершаў У. Мазго: «Прайдуся па былых слядах...», «І раптам — Радасцю дарог Азваўся крыкам птах. Стралою ляцеў я за парог...», «Павядзі верасоваю сцежкай...», «З сядлаў выбіла стома Стралою дарог...», «Спрыяла дарога Задумам сямейства...», «Дарога хіснецца — Слізкая...», «Вандраванню нязгасны шал...», «Скіраваў той крок у бессмяротнасць...» і г. д. Прычым большасць з прыведзеных радкоў вызначаюць асноўнае ў вершах.

Асноўную вобразную нагрукую нясуць і радкі ў К. Жука: «Маіх крокаў складаны рух...», «Вецер мне пазычае крыл...», «І за тое, што сляды Спраў На свеце пакідаю...», «З першапункту нясмелага — На чярністыя выгібы Навучылі, няўмелага Мкнуць, мінаючы выхібы...», «І, калі захацелася сэрцу Дарог...», «...Прастуй, прастуй, мой крок да гаманы...». Ёсць вершы больш удалыя, менш удалыя, але такое жаданне асэнсавання руху жыцця, сябе ў гэтым руху, на сваіх шляхах, на мой погляд, з'яўляецца прыцягальным у вершах, можа прывесці да добрага плёну ў далейшым. Тым больш, што праз шлях выяўляюцца часава-прасторавыя сувязі, што ўрэшце робіць паэзію больш глыбокай.

Больш статычная, сузіральная паэзія ў З. Марозава. Мы

## КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

У святле тых спрэчак, што ідуць сёння аб рамане як жанры, аб яго жыццядзейнасці і перспектывнасці, надзвычай актуальным уяўляецца нам зварот крытыкі і літаратуразнаўства да асэнсавання тэндэнцый яго развіцця. Сярод апошніх работ падобнага плана — і манатрафія Паўла Дзюбайлы «Беларускі раман».

Кніга гэтая стваралася на працягу некалькіх год і ўвабрала ў сябе часткова ўжо знаёмыя па перыёдыцы роздумы і назіранні аўтара аб творах сучасных беларускіх празаікаў. Мы чыталі рэцэнзіі П. Дзюбайлы на новыя раманы беларускіх аўтараў, і яны дапамагалі нам разабрацца ў тым ці іншым творы, яго праблемах, асэнсавачь творчасць пісьменнікаў-сучаснікаў. Наўрад ці бачылася ў гэтых разрозненых публікацыях нешта большае. І вось перад намі цэласнае даследаванне пра сучасны беларускі раман. Гэта не проста збор артыкулаў крытыка, апублікаваных раней, а кніга-роздум аб адным з вядучых жанраў нашай літаратуры.

Дазволім сабе агаварыцца: аўтар не ставіў сваёй задачай прааналізаваць на аднолькавым узроўні ўсе выдатныя і тым болей проста радавыя з'явы сучаснай беларускай прозы. Аднак тое, што ён уключыў у кнігу, стварае ў чытача цэласнае ўяўленне аб сучасным літаратурным працэсе. Уяўленне гэтае нараджаецца на аснове знаёмства з агляд-

нымі артыкуламі, якія ўяўляюць сабой характарыстыку сучаснага стану беларускага рамана, магчымасцей гэтага жанру наогул.

Чалавек і грамадства, чалавек і асяроддзе, характар і абставіны, выпадковае і заканамернае — усе гэтыя найбольш агульныя паняцці набываюць канкрэтнае гучанне ў працэсе

Так, даследуючы вызначальныя якасці творчай манеры І. Шамякіна, абумоўленыя асаблівасцямі таленту пісьменніка, П. Дзюбайла бачыць іх перш за ўсё «ў канцэптуальнай пастаноўцы і вырашэнні агульназначных праблем сучаснасці», асабістай адказнасці кожнага чалавека за ўсё зробле-

дзёўся і вырас, — робіць вывад крытык, падагульняючы ўсё сказанае аб рамане «Пушча», — ёсць штосьці вельмі важнае і патрэбнае для сучаснага чалавека, бо з беражлівых адносін да народнай спадчыны, да «вытокаў», да роднага кута, сваёй малой бацькаўшчыны нараджаецца вялікае пачуццё Радзімы, савецкага патрыятызму...».

рух і развіццё беларускага рамана аб сучаснасці. Грамадзянская пазіцыя даследчыка сказалася і ў тым, як ён паставіўся да ў цэлым удалага рамана І. Шамякіна «Вазьму твой боль», адзначаючы «пэўную згладжанасць у паказе многіх складаных працэсаў, што адбываюцца сёння на сяле», аднамернасць, аднакаляровасць вобразаў кіраўнікоў саўгаса; не прайшоў ён міма «слабасці абагульняючага, сінтэзуючага пачатку» і ў рамане П. Місько «Градабой», адсутнасці «духоўнай напоўненасці, псіхалагічнай глыбіні ў раскрыцці мастацкіх характараў» у рамане Л. Гаўрыліна «Зямля дзяцей нашых», убачыў пэўны стыль выразнай, статычнасць асобных вобразаў у рамане А. Кулакоўскага «Васількі».

Пры гэтым крытык засяроджвае найбольшую ўвагу не столькі на прыватных праліках таго або іншага рамана, а імкнецца выявіць тыя агульныя цяжкія, якіх не пераадолілі нават таленавітыя пісьменнікі і што назіраецца ў іншых літаратурах народаў СССР.

Вялікі «мацярык» беларускай раманістыкі аб подзвігу народа ў Вялікай Айчыннай вайне асвойвае П. Дзюбайла ў раздзеле «Звяртаючыся да вэкапных дзён вайны». Тут ён прасочвае асаблівасці, галоўныя кірункі развіцця т. зв. ванага рамана, гаворыць аб яго выразнай акрэсленай тэндэнцыі да лірызацыі, звязанай з аўтарскай суб'ектыўнасцю, перажытацю матэрыялу, з тым аўтабіяграфізмам і дакументалізмам, якія пачынаюць адгрываць у гэтым рамане жанрава-ўтваральную ролю. Раскрываючы ўсвадомленую неабходнасць беларускіх празаікаў больш глыбока даследаваць духоўны

# Тра нумоу НАШЫХ ДЗЕН

літаратуразнаўчага аналізу.

Кніга адкрываецца аглядным раздзелам «Асэнсуючы сучаснасць». На матэрыяле раманаў І. Шамякіна «Вазьму твой боль», П. Місько «Градабой», В. Карамазава «Пушча», Л. Гаўрыліна «Зямля дзяцей нашых», А. Кулакоўскага «Васількі» П. Дзюбайла даследуе шырокае кола пытанняў, якія датычаць ідэйна-тэматычнага і жанрава-стылявога ўзбагачэння беларускага рамана аб сучаснасці. Адно з істотных асаблівасцей творчай манеры нашых лепшых раманістаў П. Дзюбайла справядліва бачыць у іх высокай грамадзянскай актыўнасці, здольнасці да глыбокіх сацыяльна-мастацкіх, філасофскіх абагульненняў. Натуральна, даследчык імкнецца выявіць адметнасць кожнага пісьменніка як творчай індывідуальнасці.

нае ім, высокай маральнасці і чалавечнасці.

Наватарства П. Місько ў рамане «Градабой» крытык бачыць ва ўзнаўленні праз побыт «шматлікіх канфліктных сітуацый, вострых чалавечых сутыкненняў, бурных перажыванняў». Адметнасць мастацкага стылю аўтара крытык выяўляе і ў моцнай сувязі з жыццём сучаснай вёскі, з прыродай, у тым глыбокім лірызме, які шмат у чым вызначае настрой герояў, іх перажыванні і светаадчуванні.

Арганічна звязаны, на думку П. Дзюбайлы, з праблемамі сучаснасці і раман В. Карамазава «Пушча», індывідуальнасць аўтара ў якім выявілася ўжо ў самім выбары тэмы. «У такіх любюўных, беражлівых адносінах да зямлі, прыроды, лесу, да таго кута, дзе чалавек нара-

дзіўся і вырас, — робіць вывад крытык, падагульняючы ўсё сказанае аб рамане «Пушча», — ёсць штосьці вельмі важнае і патрэбнае для сучаснага чалавека, бо з беражлівых адносін да народнай спадчыны, да «вытокаў», да роднага кута, сваёй малой бацькаўшчыны нараджаецца вялікае пачуццё Радзімы, савецкага патрыятызму...».

Раздзел «Асэнсуючы сучаснасць» цікавы не толькі высокім прафесійным узроўнем, але і прынцыповай, патрабавальнай пазіцыяй крытыка, які не задавальняецца дасягнутым літаратурай, а засяроджвае сваю ўвагу і на тым адмоўным, што ўвогуле затрымлівае

маладых бываюць апраўдання выдаткі.

Розныя гэта паэты — і Жук, і Марозаў, і Мазго. На мой погляд, калі гаворыць аб кніжках у цэлым, то найбольш удала — у З. Марозава. Яна прывабляе сваёй цэласнасцю, сваёй сур'ёзнай нетаропкасцю. Вершы гэтага паэта вылучаюцца чысцінёй, чалавечай цнатлівасцю ў стаўленні да роднай зямлі, да сялянскай працы. У форме няма часта неапраўданай пагоні за «сучаснасцю» — разбіўкі радкоў, выдзялення асобных слоў. Падабаецца нешматслоўнасць (абяцаючы шлях!), добры паэтычны густ. Лепшыя вершы, мне здаецца, гэта «Зноў у калгас прыйшла вясна...», «Начная змена адгула...», «Ломіць рукі, сярэдзіна ные...», «Палавее жыта...», «Мо старэю дачасна...», «Пахне бор суніцамі і хвойя...», «Любая, ты мне не рада?», «Калі на крые вёску адвечорак...». Паэт ідзе ад жыцця, піша пра тое, што добра ведае (пасля заканчэння сельгаскадэміі працаваў у раённым упраўленні сельскай гаспадаркі), што перажыта, выверана душой. Таму і атрымліваюцца шчырыя, хваляючыя радкі.

Начная змена адгула  
Над соннаю раллэй,  
Ідзе араты да сяла  
Прытомленай хадой.  
І жаўруковы хор пяе  
Яму святальны гімн,  
З бярозкаў сонейка ўстае  
Разбуджанае ім.

Можна і далей цытаваць, ды лепш прачытаць кнігу.

Талент неаддзельны ад асобы мастака. У «Прызнанні» (зборнік «Нашчадкі») у К. Жука было нямала вершаў на рабочую тэму. Не ўсюды хапала глыбіні, было больш старошняга знешняга пагляду, але

шлях быў правільны. Мы ж ведаем, што Кастусь быў і наладчыкам, і электрзваршчыкам, і аператарам на трактарным заводзе. Здаецца, і пісаць бы яму болей аб рабочых, каб стала гэта сваёй тэмай, тым больш, што зусім не часта маладыя кранаюць гэтую тэму. Ды не. На жаль, у «Планце маёй душы» зусім мала такіх вершаў, ды і тыя сярэдняга ўзроўню. Зрэшты, зразумела: Кастусь усё ж сялянскі хлопец і аб'ектыўна зусім не проста за кароткі час глыбока пранікнуўца псіхалогіяй рабочага.

Так, пакуль што «сялянскія» вершы ў Жука найбольш удалыя. Гэта і «Скрыпка», і «Матчыны словы», і «Сядай і слухай...», і «Бацьку», і «Нясвіжчына!.. У час, калі сумна мне, клікаю...». Верш «Бацьку» значны, глыбокі, ёмісты. Не вялікі ён, а як многа сказала! Знаходка — апошняя радкі:

...Надыдзе дзень — няўжо ніколі  
Ты не наклепеш мне касу?

Тут чуецца і трывога за родных, якія старэюць, і зразумела нам, што бацька ўсё жыццё працаваў (вось і не трэба, аказваецца, усё гаворыць у лоб), і што сын аддае даніну павагі сялянскай працы. А вось пачатак аднаго з ранніх вершаў:

Сядай і слухай  
Як вёдры звоняць.  
Як клепле косы  
Мядовы ранак...  
Вядома ж недзе  
Пасуцца коні,  
Што возяць хлопцаў  
І іх каханак...

Ці не праўда, хораша? Падабаюцца мне і вершы пра каханне: «Толькі позірк выпадковы...», «Вечар, скуль ты гэтка гожа...», «Здавалася, хапала спрыту, моцы...», «Заручыны»,

«Ледзь толькі цябе дакрануся ў думках...».

К. Жук працуе над вершамі. Аб гэтым гаворыць той факт, што знаёмы нам яшчэ з «Вёснаў» «Сядай і слухай...» і «Вы толькі ўявіце — я жыву!» увайшлі ў кнігу ў новай рэдакцыі. Гэта добра. Працаваць жа Кастусю трэба шмат, асабліва над мовай.

У. Мазго мае яшчэ невялікі жыццёвы вопыт: крыху працы, крыху вучобы, армія. Ці не таму ў паэтычнай стыхіі ўплываў! Напрыклад, верш «Грыбасей» мне падаўся як бы ўзятым з дзіцячай кніжкі Р. Бардуліна. Бачна, што многа дадзена маладому паэту. Толькі шлях трэба выбраць правільны, шукаць сваю дарогу. Есць цікавыя знаходкі ў вершах «Зялёныя», «Дуб» («І для нас нябачна жалудамі Атраसे на мурог гады»), «Трэці семестр» («Свярбляць мазалі Уласнай гадоўлі...»). Добрыя вершы «Упушчана шчасця жарптушка...», «Мацярынская вера». Вось радкі з апошняга:

Я вярнуся, матуля!  
Я вярнуся. Ты вер!  
Хоць гады — не зязюлі —  
Кулі лічаць цяпер...

Вернемся да пачатку нашай размовы. Мне здаецца, усё ж не знайшлі мы ў кнігах нашых аўтараў вершаў, якія адрозніваюцца б у хрэстаматыі ці анталогіі. Верыцца, што яны будуць: уперадзе ў маладых паэтаў вялікі шлях, які патрабуе дужых крыл. Творчых удач ім.

Уладзімір МАРОЗ.

## ЧАС, КАЛІ КРЫЛАМ ДУЖЭЦЬ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

сказаць аўтар, прападае ўсякае ўражанне нават ад добрага верша.

Мне здаецца, такое захапленне словатворчасцю ў маладых у значнай ступені ідзе ад Р. Бардуліна (адразу ў памяці яго вядомае «Азёрна, Бойна, Горна!»). Але ж у Бардуліна, арыгінальнага, таленавітага паэта, наватворы падпарадкаваны пэўнай эстэтычнай сістэме, з'яўляюцца адзнакамі яго творчай індывідуальнасці. Зрэшты, і не гэта галоўнае ў творчасці паэта. Дык чаму ж малады бярэць з яго вопыту не лепшае, асноўнае, а фармальныя, другасныя прыёмы?

У Жука наватворы сапраўды ўспрымаюцца, гаворачы словамі Н. Гілевіча («ЛіМ» за 11 чэрвеня гэтага года), як мацёрнічанне і свавольства. Успынаецца яго даволі вялікая нізка «Прызнанне» ў «Нашчадках». Як быццам другі чалавек пісаў тыя вершы. Адно толькі слова «юнак» рэзала слых. А колькі слоў у новай кніжцы! Справа ў тым, што новыя словы ўтварэнні не надаюць вершам ні эстэтычнай аздобы, ні глыбіні (калі так здаецца аўтару), хутчэй за ўсё наадварот. У вершах маладых паэтаў можна прасачыць традыцыі

Коласа, Купалы. Але хутчэй на ўзроўні адчування паэтычнай радзімы. Больш яўна бачна вучоба ў старэйшых сучаснікаў (гэта насцярожвае нежданнем ісці ўглыб) — М. Танка, таго ж Р. Бардуліна і іншых. Асабліва адчуваецца ўплыв М. Танка ў вершах З. Марозава. Прыемна, што малады паэт стараецца браць лепшае ў свайго старэйшага таварыша. Танкаўскія інтанацыі чуваць і ў некаторых вершах К. Жука.

Маладыя заўсёды павінны вучыцца ў сваіх папярэднікаў, трэба толькі, каб вучоба ішла ў правільным напрамку. Горш, калі сустракаеш прамыя запэччаныя. Як, напрыклад, у Мазго: «І такая ціша, што травы Праз падэшвы чуеш прарастанне» («На Бярэжжаўскім возеры»). Тут адрозніваецца класічны верш М. Багдановіча «Цёплы вечар, ціхі вецер, свежы стог...», а ў ім — такі радок: «Чую ў цішы, як расце трава». Або ў радках Марозава «О я я адчуваю знітанасць Душы і цела з роднаю зямлёй...» адрозніваюцца словы М. Рубцова («Тихая моя родина»): «С каждой избою и тучею, С громом, готовым упасть. Чувствую самую жгучую, Самую смертную связь». Зрэшты, гэта не страшна: у

свет асобы, асэнсавань вытокі народнай героікі, П. Дзюбайла гаворыць пра адметнасць структуры лірычнага і эпічнага ў раманах І. Навуменкі «Смутах белых начэй», А. Марціновіча «Не шукай слядоў сваіх», І. Чыгрынава «Апраўданне крыві», Б. Сачанкі «Вялікі Лес» — твораў розных па жыццёвым матэрыяле, характары герояў, тыпе канфлікту, пазначаных адметнымі рысамі творчай індывідуальнасці пісьменнікаў.

Аднак наўрад ці можна пагадзіцца з П. Дзюбайлам, калі ён, па сутнасці, адмаўляе «я — форму», раман унутранага маналага (прычым не толькі ў беларускай літаратуры, а наогул), адстойваючы сінтэтычную форму, раман, у якім арганічна паяднаны «лірычна-суб'ектыўнае («я — форма») і аб'ектыўнае (голас аўтара-апавядальніка)». Мы таксама за тэндэнцыю да жанравага сінтэзу, за такую форму сучаснага рамана, тым болей, што яна найлепшым чынам «прыжылася» ў беларускай літаратуры. Яна сапраўды дае неабмежаваны магчымасці ў паэтычным увасабленні мастацкіх задум. Але як быць тады з літоўскай прозай, 60-я ды і 70-я гады ў якой — пара росквіту спэцыяльных форм, калі чалавек становіцца «не толькі аб'ектам, але і суб'ектам рамана» (А. Бяляўскас), але эпічная праўда гісторыі ў якіх застаецца галоўным прадметам даследавання. «Менавіта аб'ектыўная канцэпцыя эпохі, — слухна заўважае крытык Л. Тэракапян, маючы на ўвазе сучасны літоўскі раман, — замацоўвае, пастаўка арганізуе суб'ектыўныя апавядальныя формы». Выпад гэты пацвярджаецца творчасцю М. Слукіса, А. Бяляўскаса, Ю. Марцінківічуса і ін-

шых літоўскіх раманістаў. Персанажы іх кніг не толькі не адасоблены ад рэальнасці, наадварот, яны ўсё актыўней спрабуюць усвядоміць сваё месца ў жыцці, сваю меру адказнасці за ўчынкi. «Я — форма» найлепшым чынам дапамагла пісьменнікам выявіць кульмінацыйнае праяўленне характараў, становячыся апорным момантам іх структуры.

Дарэчы, крыху раней на старонках сваёй кнігі П. Дзюбайла сам прызнае вялікія дасягненні рамана ўнутранага маналага, які, на яго думку, «аказваў уплыў на агульнае развіццё сучаснага савецкага рамана, на лірычны, суб'ектыўны, псіхалагічны патэнцыял літаратуры, на ідэйна-мастацкія пошукі рамана наогул» (у тым ліку беларускага! — В. С.). Справа, напэўна, тут заключаецца не столькі ў выбары канкрэтнай формы рамана — усе яны жыццядзейныя і апраўданыя, калі дапамагаюць найлепшым чынам вырашаць мастацкія задачы, рэалізавань паэтычных задум, калі даюць «найбольшыя магчымасці для пісьменніка ў раскрыцці значнай актуальнай канцэпцыі, раскрыцці філасофіі жыцця, складаных праблем часу».

У заключным раздзеле манатрафіі «Даследуючы мінулае» П. Дзюбайла пераканальна раскрывае ідэйна-мастацкую змястоўнасць раманаў І. Мележа «Завей, снежань», В. Адамчыка «Чужая бацькаўшчына», А. Кулакоўскага «Сцежкі зведаныя і нязведаныя», В. Каваленкі «Надвышанае неба», У. Караткевіча «Чорны замак Альшанскі», Л. Дайнекі «Людзі і маланкі».

Адметнай асаблівасцю названых раманаў з'яўляецца выразна акрэсленая тэндэнцыя да асэнсавання эпохальных з'яў і

падзей, такіх, як рэвалюцыя, грамадзянская вайна, калектывізацыя і інш., да асэнсавання гістарычнага вопыту народа з вышнімі сённяшняга дня. Пры гэтым значна пашырыўся дыяпазон ідэйна-мастацкіх пошукаў пісьменнікаў: іх цікавяць перадумовы, што ідуць у глыбіню часу, стагоддзяў і якія прывялі ўрэшце да карэннага пералому ў гісторыі. Гісторыя народнага жыцця, гісторыя літаратуры і гісторыя рамана набываюць у заключным раздзеле манатрафіі П. Дзюбайлы трывалае адзінства. Гістарызм як прынцып марксісцка-ленінскай метадалогіі вызначае і актыўную грамадзянскую пазіцыю крытыка і яго падыход да надзвычай шырокага і аб'ёмнага матэрыялу.

Неабходна адзначыць і тое, што шырокая панарама развіцця сучаснага беларускага рамана аб мінулым, паказаная ў кнізе П. Дзюбайлы «Беларускі раман», пацвярджаецца аптэматычнай думкай даследчыка аб яго зойздросных перспектывах росту і магчымасях, бо аб мінулым сёння з поспехам пішуць не толькі старэйшыя і вопытныя пісьменнікі, але і маладыя, якія выяўляюць свой самастойны падыход да аналізаваных з'яў.

П. Дзюбайла не проста пераканвае нас логікай навуковых аргументаў, але і ўцягвае ў ход сваіх разважанняў, «заражае» сваёй эмацыянальнасцю, далучае да эстэтычнага перажывання, калі размова ідзе аб творчасці яго любімых пісьменнікаў (І. Мележ, В. Адамчык), або ўцягвае ў палеміку, спрэчку. На нашу думку, празмерна многа ўвагі аддае крытык некаторым раманам, якія не пакінулі прыкметнага следу ў нашай літаратуры. Аналіз жа раманаў А. Кулакоўскага «Сцеж-

кі зведаныя і нязведаныя», У. Караткевіча «Чорны замак Альшанскі», Л. Дайнекі «Запомнім сябе маладымі» вельмі апісальны і павярхоўны. Пачатая крытыкам сур'ёзная размова аб магчымасях сацыяльна-бытавога рамана ў сувязі з названымі творамі, на жаль, не атрымала свайго развіцця. Між тым, як нам здаецца, праблемы, закранутыя ў іх, патрабуюць больш ґрунтоўнага аналізу. Больш праблемным і ґрунтоўным мог быць у кнізе і разгляд жанрава-стылявой спецыфікі сучаснага беларускага рамана.

Ідэйна-тэматычнае і жанрава-стылявое ўзбагачэнне беларускага рамана 70-х гадоў прасочваецца ў даследаванні П. Дзюбайлы з пункту погляду такіх выдучых прынцыпаў сацыялістычнага рэалізму, як партыйнасць, народнасць, у святле задач камуністычнага выхавання. Пры гэтым крытык звяртае асаблівую ўвагу на раскрыццё таго новага, што ўносіць раманісты ў эстэтыку сацыялістычнага рэалізму. Аналіз тэорыі жанру, роздум аб яго эстэтычнай прыродзе, дынамічнай, «полівалентнай» спалучаюцца ў манатрафіі П. Дзюбайлы з вывучэннем яго гісторыі, а сацыяльна-эстэтычнае асэнсаванне праблем арганічна пераплітаецца з канкрэтным разглядам лепшых узораў жанру рамана.

Такое сумяшчэнне гісторыка-літаратурнага і тэарэтычнага аспектаў даследавання дало магчымасць аўтару кнігі паказаць раман як жанр, што дае «неабмежаваныя магчымасці для пісьменніка ў праўдзівым, шматпланавым, эпічным узнёўленні рэчаіснасці, у пастаноўцы важнейшых сацыяльных, філасофскіх праблем часу, у паказе

праз лёс чалавека лёсу грамадства, народа» і вылучыць найбольш устойлівыя і ў той жа час перспектывныя рысы ў беларускай нацыянальнай раманістыцы.

Прывабляюць у рабоце П. Дзюбайлы і тыя ўважлівыя адносіны, з якімі ён піша аб тэорыях і канцэпцыях, думках і ацэнках рамана як жанру сваімі папярэднікамі і сучаснікамі, нават у тых выпадках, калі даводзіцца палемізаваць з імі.

У «Беларускім рамане» ўстаўляюцца пераемныя сувязі сучаснага літаратурнага развіцця з папярэднімі этапамі, характарызуюцца ідэйна-стылявымі тэндэнцыямі, якія намічаліся ў беларускім рамане ў 20—30-х гадах і шырока развіваюцца сучаснай беларускай прозай, узбагачанай новымі мастацкімі адкрыццямі.

Разам з тым, занамаерна вылучаючы 70-я гады ў асобны перыяд, П. Дзюбайла імкнецца ўсебакова асветліць развіццё рамана менавіта на гэтым этапе, прасачыць у ім дыялектыку нацыянальнага і інтэрнацыянальнага. Так беларуская раманістыка аказваецца ўцягнутай у кола агульных «кляпотаў», інтарэсаў і спрэчак, звязаных з лёсам сучаснага савецкага рамана наогул. Занамаернасць яе ўласнага развіцця, выразна акрэсленая ў кнізе П. Дзюбайлы, многае вытлумачаюць у развіцці раманаў формы. Менавіта гэтым і цікавая кніга вядомага беларускага крытыка і літаратуразнаўца Паўла Дзюбайлы «Беларускі раман», адрасаваная выкладчыкам, аспірантам, настаўнікам, студэнтам.

Валянціна СМЫКОЎСКАЯ,  
дацэнт Гомельскага  
дзяржаўнага ўніверсітэта.

**З**ВЫЧАЙНА ўяўляюць, што дзіцячы паэт — гэта чалавек з пасівелай галавой. Паўла Марціновічу яшчэ далёка да гэтага ўзросту, тым не менш ён умее гаварыць з дзецьмі пшачотна і сур'ёзна. Дасведчанаму чытачу імя П. Марціновіча вядома па зборніках лірыкі «Прадвесне» (1975) і «Час бурштыву»

ўспрымаць, чытаць уголос, бо яны цяжкія для дзіцячага вымаўлення («...так, што можа закарцець свой зьярам усцаць канцэрт»). Дарэчы, навошта было з чатырохрадкоўя ў вершы пра ўдава рабіць ажно дванаццаць радкоў? Думаецца, што такое драбленне радка нічым не вымагалася, апрача хіба што модай. Падобная

Шэршань. —  
Укушу  
Цябе я  
Першага!  
Кніжка «Дзядзька Сон» таксама сведчыць аб імкненні паэта арыентавацца на народную творчасць. Гэта адчуваецца не толькі ў жанравых асаблівасцях твораў (каліханка, казка), але і ў выкарыстанні фальклорных вобразаў (бусел, сон, месяц), «акустычнай» рыфмы, разлічанай на ўспрыманне на слых. У вершы «Калыханка-хваляеанка», напрыклад, малады паэт выкарыстоўвае рытм і мелодыю традыцыйнай калыханкі, аднак пры гэтым знаходзіць новыя вобразы, цікавыя дэталі. Стан сучаснасці, спакою ствараецца тут не традыцыйнымі вобразамі, а ласкавым плёскатам рачных хваль.

— То ніякія  
Не гулі.  
Мы пшачотна,  
Як матулі.  
Закалыхваем  
Малых  
Плотачак:  
«Калых-калых...»

У новым зборніку паэт імкнецца пашырыць кола ўяўленняў, ведаў дашкольнікаў. Выкарыстоўваючы прыём антрапамарфізму, паэт уводзіць дзіця ў казачны свет прыроды, дзе ўсе яго героі — «конікі-зьяленікі», вавёрачкі, павукі і рыбы — сваімі паводзінамі нагадваюць людзей. Так, «небаракачарагах» з верша «Чарапашына хатка» не кідае свой родны домік, хоць ён «нягэлы, не з каменя і не з цэгля». Вось так проста, непрыкметна і пачынаецца выхаванне пачуцця любові да свайго дому, краю, Радзімы.

Ушынскі пісаў: «...У сапраўдным жыцці дзіця не больш, як дзіця... у гульні ж дзіця ўжо чалавек, які сталее, спрабуе свае сілы і самастойна распараджаецца тым, што стварае». Добра разумеюць гэта і паэт, і тата хлопчыка Алега з верша «Дзіўны, дзіўны

Дзед Мароз». Напісаны з цёплым гумарам верш уключае момант нечаканасці, гульні: Дзед Мароз, які прынёс навагоднія падарункі, аказваецца гераапанутым бацькам маленькага Алега.

Што такое:  
Вер ці не —  
Да Алега,  
Як у сне,  
Завітаў  
Сам Дзед Мароз  
Валасамі ён  
Зарос.  
У руцэ трымае  
Мех.  
Кажа ён:  
— Здароў, Але!  
Я прынёс табе  
Дарункі —  
Клюшкі, кніжку,  
Пачастункі,  
Хоць вусаты,  
Варадаты,  
Ды падобны дзед  
На тату!

Праўда, часам П. Марціновіч грашыць апісальнасцю, паспешлівацю ў апрацоўцы паэтычнага радка, парушэннем рытму верша, іншы раз нічым не абумоўленым.

Ёсць і іншыя недакладнасці. Так, цікавы, на наш погляд, верш «Панчошкі» псуе апошняя лішняя страфа. Тон верша добра звылівы, крыху насмешлівы. Шустрая вавёрачка іранізуе з павука: «Вось дык майстра! Вось дык зух! Сеткі ён пляце для мух!» І тут жа гарэліва раіць: «Падвучыся трошкі-трошкі і звязы ты мне панчошкі». На гэтым бы і паставіць кропку. Але верш працягваецца:

Аж засоп  
Стары павук:  
— Ды хіба я  
Твой сябрук?  
Прачытаўшы гэтыя радкі, дзеці могуць падумаць, што толькі сябрам варта рабіць прыёмнае і карыснае.

Творы трох кніжак для дзяцей Паўла Марціновіча сведчаць аб тым, што малады паэт можа працаваць у такой нялёгкай і адказнай галіне паэзіі, як дзіцячая.

Людміла ХРЫШЧАНОВІЧ.

## Кнігапіс

ЮНЫЕ  
ГЕРОИ  
ГРОДНЕНЩИНЫ



І. ГРАБЛЕЎСКІ. Юныя героі Гродзеншчыны. На рускай мове. Для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск. «Юнацтва», 1981.

Добрым словам успамінаем мы піянераў і школьнікаў, што выхаваныя Камуністычнай партыяй, разам з дарослымі былі ў першых шэрагах барацьбітоў за ішчаслівую будучыню. Сярод іх і дзеці — удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны, што сталі народнымі месціўцамі, падпольшчыкамі, сьнямі палкоў.

Але герояў былі дзесяткі, таму, каб па меры магчымасці ўспомніць кожнага, у рэспубліцы было вырашана выпуснаць зборнікі нарысаў, якія б расказвалі пра подзвігі юных месціўцаў, жыццё якіх звязана з той ці іншай вобласцю Беларусі. Кніга І. Граблеўскага «Юныя героі Гродзеншчыны» — чарговая ў гэтай серыі.

Аўтар, выкарыстаўшы багаты фактычны матэрыял, у тым ліку — звесткі з архіваў, успаміны непасрэдных удзельнікаў падзей, сведчанні саміх герояў, што засталіся жывымі, расказвае пра подзвігі 84 юных партызан, падпольшчыкаў і сувязных, якім у пачатку вайны споўнілася 12—14 гадоў. Кніга гэтая адрасуецца піянерважатым, настаўнікам, бацькам. І ў першую чаргу, сьняжнікам школьнікам.

М. САНІН.

## ПАЧАТАК — АБНАДЗЕЙВАЕ

(1977). Зьярнулі на сябе ўвагу добрым мастацкім густам і кніжкі паэта для дзяцей дашкольнага ўзросту — «Паспяшайся ў наш зьярынец!» (1978), «Жыў-быў воўк» (1979) і «Дзядзька Сон» (1980).

Вершы П. Марціновіча разнастайныя па змесце, але перавагу ён аддае анімалістычнай тэме. Ужо самай назвай першай кніжкі «Паспяшайся ў наш зьярынец» аўтар гасцінна запрашае дзяцей наведаць царства зьяроў, пазнаёміцца з яго насельнікамі. Жадаючы пашырыць веды маленькіх чытачоў аб навакольным свеце, ён жыва малюе вобразы гультаяватага бегемота, грозных маржоў, цягавітага вярблюда... Найбольш удалыя радкі кніжкі перадаюць непасрэднасць дзіцячага светаўспрымання, яны маюць элемент гульнісці і вызначаюцца музычнасцю. На жаль, малады паэт не заўсёды ўмее знайсці арыгінальнае рашэнне тэмы, хоць такое імкненне ў яго ёсць. Некаторыя радкі дзецям цяжка

неапраўдана выганка радкоў у апошні час вельмі пашырана ў нашай сучаснай паэзіі для малых.

Другі зборнік паэта, «Жыў-быў воўк», вызначаецца большай разнастайнасцю матэрыялу, дынамічнасцю верша, вядомай сувяззю з фальклорам. «Героі» зборніка сваімі паводзінамі і ўчынкамі вучаць дзяцей быць клпатлівымі і працавітымі, павважаць старэйшых, любіць прыроду. Вось «рулівыя мурашы» мараць пабудаваць для сваіх мурашанят зоркавую хатку («Дружныя мурашы»). Спрыйтна дзяўчынка з брацікам да сьняданку «пілююць дрывы ўранку» («Піла»). А тоўсты кавун успрымаецца дзецьмі як «лежабока і гультай» («Кавун-абібок»).

Малады паэт досыць удала выкарыстоўвае розныя магчымасці гульні са словам, гукам. Так, у вершах «Танцы», «Шэршань» мы чуем спітату гаворку ракаў-вусачоў, пагрозлівае шыпенне шэршні:

— Ша! — шыпць  
Пануры

### З ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

#### Марыя БАРАВІК

Святло надзённай пазалоты—  
Агонь высокі і прамы.  
Мая звычайная работа —  
Акно да сонейка прамыць.

Хай зрок не знае наракання.  
Расці, мой дом, ясней, пакой!  
Выразнасці перакананне —  
Натхненне, радасць і спакой.

Былі і сад, і светлае аконца,  
І ты была.  
І твой зніжаўся дзень.  
І праз аконца спель яблык сонцам  
Апошні раз на нас з табой глядзеў.

Ты бласлаўляла вечнасці праменні.  
Ты бласлаўляла іскры ўва мне.  
І з вечнасці глядзіць тваё імгненне  
Праз яблык-сонца ў маім акне.

#### Рычард БЯЛЯЧЫЦ

Цішыня вырастае з зямлі,  
Нібы грыб,  
таямніча і строга.  
І карэнні густыя сплялі  
Лёс зямлі  
І ўсяго на планеце жывога.

Тонуць зоры у чыстай вадзе,  
Пыл касмічны змываюць да рання.  
І сусвет непахісны праз дзень  
Сонцам лье  
дабрату і прызнанне.

Неба сходзіцца дзесьці з зямлёй,  
Зберагаючы ў тайне вячэстасць.  
І плыву я на хвалі адной  
З цэлым светам  
у роздуме чыстым.

### Заклінанне

Трымай, мая памяць, мацней  
Мелодыяй слыху, што маю,  
Святлом маіх ціхіх вачэй  
Жыццё Прынямонскага краю.

Ты подыхі свежай раллі,  
Высокага неба разгоны,  
Жытоў і адліў, і прыліў  
Трымай, нібы сонца, да скону.

Братэрскіх магіл горкі боль,  
Пяшчоту прынесеных кветак...  
Без гэтага мы з табой,  
Як луг без дажджу праз лета.

### Гарэза

Між рэк разважлівых і чынных,  
Трывалых, стойкіх на плячо  
У свет блакітнымі вачыма  
Глядзіць рачулка,  
Бы дзяўчо.

То прыціхае нехлямяжа,  
То, завінеўшы веселяе,  
Касынку лёгкую павяжа  
На шыю ўзгорку...  
І... далей.

#### Станіслаў ВАЛОДЗЬКА

### На адлёт гусей

Заклінаннем неба гэты клін гусіны  
Затуманіў вочы восеньскаму дню.  
Тут дзяўчо Хатыні ўслед яму махае  
Хустачкай пунсовай вечнага агню.

І таму я сёння, як і ты таксама,  
Край мой, закрубелы,  
Як гусіны крык!  
Край мой — ваша Светласць,  
Родныя Крыніцы,  
І Высокасць ваша,  
Родныя Бары!

#### Анатоль ДЗЕРАХ

### Будаўнікі

Па дарозе навеішай памчымся мы хутка,  
І, здаецца, што лепшай не знойдзеш  
дарогі.

Экскаватаршчык, скінуўшы пыльны  
абутак,  
У кабiне з палёгкаю выпрастаў ногі.

Недалёка заглушаны грэйдары, «МАЗы»,  
І прараб, разумеючы, — людзі прысталі,  
Ім, прапахлым смалюю, прасмаленым  
газай,  
Раздаваў цыгарэты, як быццам медалі.

І дарога, нарэшце, пад сонцам гарачым  
Паласой праягла праз узгоркі, палі...  
А яны, як Атланты, я добра іх бачыў,  
Да сяла па танклявай сцяжынцы ішлі...

#### Алесь ПІСАРЫК

### Белы май

НАТАШЫ

У бялюткім полімі каштаны  
Ля майго бяссоннага акна.  
Гэта твой у квецені світанак,  
Сіняя, трывожная вясна.

Што там вечнасць...  
Дайце міг адзіны  
Піць і піць па кропельцы зару!  
Пойдзем разам, пойдзем, як хадзілі  
Соладка бацькі ў сваю пару.

Аддвітуць каштаны і ажыны,  
Адшапочуць зорныя дажджы.  
І каханя нашага сцяжына  
Стане вечным поклічам душы.

#### Ніна РАДЗІВОНЧЫК

### Люблю пахмурны дзень

Люблю пахмурны дзень.  
Зажурыцца вясна,  
Стаіць задуманая ўся такая,  
Бы ў вэлюме вясельным маладая.  
Пара трывог, пара надзей.

Загадак-згадак ахінецца туманамі,  
Палеткамі нябачна пахаджае,  
Якую думку думае яна,  
Мо раіцца аб новым ураджаі  
З вятрамі,

з сонцам,  
з матухнай-зямлёй,  
Запасы лічыць колераў і красак,  
Колькі жывых карэнняў і акрасы  
Патрэбна ёй,  
дзяўчыне здатнай,  
Каб восенню стаць гожай і багатай.

#### Віктар СТРЫЖАК

### У тайзе

Я апрануў самоты плашч.  
Цягну маўчаньня сола.  
Жыве ва мне твой ціхі плач  
Праводзін невясёлых...

Далёка ты. І ўсё без змен.  
І спадзяванню кворум...  
Таўчэ адлегласці бязмен  
Па нервах хворых.

Высокі дзень. Гарачыня.  
Паветра ў горле загусае.  
А рэха думак, як гайня,  
Па кедрачу гайсае.

Я тут мядзведзем без цябе...  
Пад сонцам, як пад прасам,  
Тайга задыхана сапе  
Са мною разам.

Лінялы неба парасон...  
Хілюся ў травы ніцма.  
Мне бачыцца салодкі сон,  
Пагляд блакітны сніцца.

І сніцца радасці вакзал,  
Сустрэчы смех вясёлы...

Трывае дух — жыцця вазак.  
Шчыміць спіна ад солі.

### ПРОЗА

У інстытуце ён марыў стаць міністрам.

Апроч гэтай мары, якую ён не хаваў ад нас і з якой мы незласліва пакеплівалі, у яго была ўжо забытага паходжання мянушка — Гуня і смешная звычка, здзіўшыся, часта-часта, нібы ў кожнае вока трапіла па парушыныцы, плюскаць вачамі. Наша даволі шалапутная брація па-добраму зайздросціла ягонай акуртанасці ў вучэнні; кожны мог разжыцца ў яго дэфіцытным канспектам, перахапіць рубель да стипендыі. Наогул, гэта быў добры свойскі хлопец, і я ўзрадаваўся, сустрэўшы яго на вяселлі ў былога аднакашніка.

Але ён быў сведкам маладога з усімі адпаведнымі абавязкамі, я — простым вясельнікам, і на імклівай і тлумнай рэстараннай урачыстасці пагаварыць на добры лад так і не выпала, адно перакінуліся дзесяткам-другім слоў. Ён скончыў аспірантуру, меўся абараняцца, працаваў у аўтарытэтнай установе. Я запісаў тэлефоны — службовы і хатні; ён акуратна прадрыктаваў іх, паўтарыўшы кожны па два разы, і запрасіў абавязкова заходзіць.

Неяк пасля Новага года я, сабраўшы смеласці, павёз у часопіс свае першыя апавяданні.

У рэдакцыі, куды я па нявольнасці з'явіўся адразу з цягніка, мала не за трэцімі пеўнямі, яшчэ не было ні душы. Праблытаўшыся гадзіны паўтары па навакольных вулках, я нечакана заўважыў, што стаю перад самавітым будынкам, у нетрах якога быў кабiнет нашага Гуні. Вяртацца ў рэдакцыю было ранавата, а сярод дробязі акурат блішчэў новенькі дваячок.

Трубка бліжэйшага аўтамата адгукнулася здзіўлена-ўзрадаваным голасам:

— Ну заходзь, заходзь. Трэці паверх направа, прозвішча на дзвярах.

На першым паверсе, каля лесвіцы, мяне запыніў крамяны, як малады баравічок, дзядуля.

— Да каго, малады чалавек?

Прозвішча зрабіла яго мякчэйшым, але свой абавязак гэты калега святога Пятра прывык, відаць, спраўляць, як мае быць.

— Па якім пытанні?

— Па грамадскім.

Дзядок памацаў вачамі мой паўкажушок, і рука, што перакрывала шлях на лесвіцу, апусцілася. «Нармальнае становішча шлагбаума — закрытае», — усміхнуўся я сам сабе, падымаючыся па прыступках.

— Привет, Вовік! — пачуў я на трэцім паверсе за дзвярамі са знаёмым прозвішчам на зашклёнай шылдачцы і ледзь не зажмурыўся ад ззяння роўных жамчужных зубоў.

«Вовік» я так-сяк магу стрываць у размове сам-насам, але за другім сталом у кабiнеце сядзела сімпатычная бландзінка. Да таго ж вельмі свежыя былі ўражанні ад сустрэчы на першым паверсе. Адным словам, я, расцягнуўшы вусны ва ўсмешцы, выгукнуў:

— Здароў, Гуня!

Бландзінка — яна, няйначай, называла яго па бацьку — сутаргава, быццам сліву, пракаўтнула смех і ўтупілася ў паперы. Ён зусім як у студэнцтве заплюскаў

вачамі, аднак праз хвіліну ўжо дараваў мне, як дарослы даруе свавольства неразумнаму малому.

— Распалагайся, — зычліва паказаў ён на крэсла. — Рады цябе бачыць. Дублёнка ў цябе знатная... — пахваліў ён мой паўкажушок, пашыты старым краўцом-татарынам з нашага раённага гарадка.

#### Уладзімір АРЛОУ



### А ПАВЯДАННЕ

Мне зрабілася сорамна за свой выбрык.

Яшчэ колькі звычайных пры сустрэчы абавязковых і нішчымных слоў, і раптам я пачуў нешта нечаканае:

— Дык па якім ты пытанні?

Я прыгаломшана падумаў, што гэта — даволі вытанчаная помста за «Гуню», але ён, не дачакаўшыся адказу, дазвання сур'ёзна падбэдзёрыў:

— Ты давай, не саромейся.

— Ды так, вырашыў зазірнуць... — разгублена прамармытаў я. — Камандзіроўка...

— А-а-а... ну ясна, — неяк хутка згадзіўся ён. — Дома, на рабоце парадак? — Канэчнэ, — сказаў я чамусьці з каўказскім акцэнтам, пэўна, яшчэ не ачوماўшыся ад неспадзяванкі. — А ў цябе? Дысертацыя?

— Усё па плане. Айн мамэнт! — Ён павярнуўся да масіўнага, як крапасная вежа, сейфа ў сябе за спіной, дастаў адтуль блакітную брашурку і схіліўся над сталом. Рухі ўпэўненыя і дакладныя, нібы ў майстра, што збірае механізм, цудоўна ведаючы месца кожнай шрубкі. Праз хвіліну ён ціснуў маю руку і з першай старонкі аўтарэферата сваёй дысертацыі зычыў мне шматстайных поспехоў; ніжэй стаяла: «Ад аўтара», дата і неразборлівы чарнільны роспіс.

Мікола ШАБОВІЧ

Хоць не бачыў чужых я краін,  
Мне і сёння па-школьнаму дзіўна,  
Што свой край нарачанскіх рабін  
Я малой называю радзімай.

А прыгледзецца лепей калі,  
Тут ўсё мне вялікае змалку:  
І ў блакіце вясны жураўлі,  
І буслы, і на ліпе буслянка.

Тая вулка, што кліча здалёк  
З гарадоў немалых і багатых,  
І стракаты, як сон, матылёк,  
І сябры, і бацькоўская хата.  
І павага чыясь, і любоў,  
І пачуцці, і радасць, і мроі...

Край рабін,  
край азёр,  
край буслоў,  
Я і ў будні і ў святы з табою.

Міхась КАЗАКОУ Чорнае мора

### Лясная казка

Я сустрэўся з дзяцінствам  
У лесе кашлатым:  
«Правядзі па маёй  
Партизанскай зямлі...»  
І яно працягнула  
Свае ручаньці  
І сказала мне звонка:  
«Пайшли!»  
Ад сасны да сасны  
Пакацілася рэха  
І замоўкла паволі  
У сівым гушчары...  
Мне арэшнік  
З шырокіх далоняў арэхаў  
Насыпае — «Бяры!»  
Пачарнелыя гільзы  
Звіняць пад нагою  
І ляцяць у акоп,  
Што малінай зарос...  
Стой, дзяцінства!  
Ты далей не бегла за мною  
Па халоднаму россыпу рос...

На прымятай траве  
След крывавай застаўся.  
Ён — граніца маленства  
З юнацтвам заўчасным маім...  
...Я глядзеў на дзяцінства  
І горка ўсміхаўся,  
Размаўляючы з ім.  
Уздыхнула яно,  
Мне руку працягнула  
І па сцэжках далёкіх  
Лясных павяло:  
Яно сэрцам  
Маленькім і добрым адчула,  
Што расстацца са мною  
Нялёгка было.

Дзень на свеце пражыць:  
Сэрцу — песню злажыць,  
Заспяваць,  
Каб пачулі твой голас,  
Рукам — вырасціць  
Яблыню, колас.  
А іначай  
Не варта і жыць.

Я, мора Чорнае, заўсёды  
Гатовы зняць перад табой  
Свой капялюш,  
Глядзець на воды,  
На твой успенены прыбой  
І сярод хваль  
Шукаць без стомы  
Да слёз,  
Да болю у вачах  
Стальнай грэбні  
Хваль знаёмых,  
Што часта сняцца  
Па начах.  
А з мора вее прахалодай...  
І вось яно  
Перада мной  
Дыхнула раптам  
Хваляй роднай —  
Дняпроўскай,  
Светлаю,  
Сівой.

— Давай прагуляемся, каб Леначцы не перашкаджаць, — прапанавалі ён і ўзяў мяне пад руку.

У прасторным, з высокай столлю калідоры ён паслаў мне доўгі незразумелы позірк.

— Учора толькі са сталіцы, — паведаміў ён пасля кароткага маўчання, якім быццам запрашаў мяне нешта сказаць. — Шостая камандзіроўка за паўгода. Так што табе пашанцавала, мог і не застаць.

Ён зноў замаўчаў, чагосьці чакаючы ад мяне.

Я загаварыў пра аднакурснікаў.

— З імі не абшчаюся. Ад альма-матэр ніякіх кантактаў. Не чуў, — хутка, з нецярплівымі ноткамі адказаў ён. — Часу не хапае. Дзень — справы, вечар — навуковая работа, спорт, каб з формы не выйсці: басейн, кросы бегаю, цяперлыжы. Сплю па пяць гадзін, як... (прагучала прозвішча славутага чалавека). — Пра свой рэжым ён казаў ужо без спеху, відаць было, што гэта — прадмет яго гордасці.

Закончыўшы, ён зноў дапытліва паглядзеў на мяне халаднаватымі блакітнымі вачамі, дзе пульсавала непрытоеная незадаволенасць, як усё роўна я быў абвязаны сказаць штосьці галоўнае для нашай размовы і немаведама чаму цягнуў валынку. Паміж намі зараз як быццам ішло нейкае спаборніцтва, сутнасць якога я не мог уцяміць.

Але ламаць голаў прыйшлося нядоўга.

— Дык якая ў цябе праблема? — лопнула яго цяргенне. — Давай смялей! Што ты як першы раз замужам!

Я думаў адно імгненне.

— Слухай, можаш машыну без чаргі зрабіць?

— Машыну?.. — Усё яго аблічча выяўляла палёжку і задавальненне, што я нарэцце «раскалоўся». — Мог бы і ў кабінете: Леначка — свой чалавек.

— Пажадана «Жыгуль», але на блажы канец і «Масквіч» сядзе, — удакладніў я, каб выглядала больш падобна да праўды.

— Так... — Ён наморшчыў лоб, загнуў некалькі пальцаў і падняў вочы да столі. У гэтую хвіліну ён чымсьці нагадваў электронна-вылічальную машыну, у якую ўвялі заданне.

— Да лета вытрымаеш? — выдала рашэнне ЭВМ. — Ёсць выдатны шанец. Запісава кавардынаты. — Ён выцягнуў самапіску і нататнік.

Цяпер нам абодвум было ясна, што размова скончана.

— Як што спатрэбіцца — звяртайся. — Ён энергічна трос маю руку. — Я тут яшчэ з год пракантуюся. Потым расці трэба.

У часопісе апавяданні нечакана прынялі.

— Вёска ў вас відаць, — сказаў барадаты загадчык аддзела. — Але ж вы — гараджанін у другім калене. Пытанне: каму пісаць пра горад?

Акрылены і шчаслівы, нібы маё імя з'явіцца ў друку не пазней будучага панядзелка, я засеў за «гарадскую» аповесць, галоўны герой якой аднойчы сустракаецца з аднакурснікам...

Толькі пераваліўшы за сотню старонак, я пакрысе пачаў разумець, што нагарадзіў усё гэта дзеля адзінага эпизода, які атрымаўся ў мяне нечым нахшталь з'яўленага парастка на сухадрэвіне.

Перапісваючы пяць пакінутых старонак, я думаў, што сказаць Гуню, калі ён улетку пазвоніць.

Ад гэтага на душы было пагана. Але была і драбніца радасці — ад таго, што Гуня так тады і не дазнаўся, за якой справай я прыязджаў.

### ПАДЗЕІ І ДАТЫ

## Петруся МАКАЛЮ — 50

25 жніўня Петруся Макалю спаўняецца 50 год з дня нараджэння. З гэтай нагоды праўленне Саюза пісьменнікаў БССР звярнулася да юбіляра з віншаваннем, у якім, у прыватнасці, гаворыцца:

«Дарагі Пётр Міхайлавіч!

Горача, ад усяго сэрца вітаем Вас, вядомага беларускага паэта, драматурга і перакладчыка, у дзень Вашага 50-годдзя!

Вашы першыя вершы з'явіліся ў друку ў канцы саракавых гадоў і адразу былі заўважаны літаратурнай грамадскасцю. Яны сведчылі пра тое, што ў беларускую паэзію ідзе таленавіты паэт. А калі ў 1955 годзе Вашы вершы выйшлі асобным выданнем пад сімвалічнай назвай «Першы след», стала відавочным, што гэты след своеасаблівы, прыкметны і не губляецца сярод шматлікіх сладоў, якія пракладала ў паэзію таленавіта моладзь пераага пасляваеннага пакалення.

Адна за адной выходзілі Вашы кнігі паэзіі «Вятрам насустрач», «Вечны агонь», «Круглы стол», «Анно», «Поле», «Смак яблыка».



Ад кнігі да кнігі па шыралася кола тэм Вашай паэзіі, у цэнтры якой знаходзіцца чалавек працы, гаспадар зямлі — хлебароб.

Паэтычная культура, майстэрства, грамадзянскі пафас і філасофскае абагульненне, багатая асацыятыўна-вобразная палітра і жанравая разнастайнасць Вашай паэзіі ставіць Вас у шэраг лепшых сучасных паэтаў Беларусі.

Вы з'яўляецеся лаўрэатам Літаратурнай прэміі Саюза пісьменнікаў Беларусі імя Аркадзя

Куляшова, якая была прысуджана Вам за кнігу «Поле».

Вы плённа працуеце і ў галіне драматургіі. Вашы п'есы «Адчыніце, казляняткі», «Дай вады, наладзеж», «На ўсіх адна бяда» вядомы не толькі юным, але і дарослым глядачам як у Беларусі, так і за яе межамі.

Хочацца адзначыць і Вашу перакладчыцкую дзейнасць. Вы ўзбагацілі беларускую паэзію перакладамі твораў славацкіх паэтаў («Татры плюць»), вершаў М. Валена («Крылы»), лепшых узораў паэзіі многіх народаў нашай краіны.

Актывны ўдзел Вы прымаеце і ў творчым жыцці Саюза пісьменнікаў, асабліва ў выхаванні маладой літаратурнай змены.

Шчыра віншуючы Вас з 50-годдзем, жадаем Вам, дарагі Пётр Міхайлавіч, моцнага здароўя, вялікага чалавечага шчасця і новых творчых поспехаў!

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтых віншаванняў і жадае былому загадчыку аддзела нашай газеты ўсяго самага найлепшага.

## ЭНЕРГІЯ НАТХНЁНАГА РАДКА

Паэту — пяцьдзсят. Сябру, таварышу па працы — пяцьдзсят. Вяршыня чалавечага жыцця ўсё вышэй, далей, вышэй, што раскінаюцца з гэтай вяршыні, усё шырэйшыя. А што ж за плячамі?

Сялянскі сын. Беларус з Беластоцчыны. Студэнт Гродзенскага педагагічнага інстытута. Салдат Савецкай Арміі. Потым праца ў газеце і часопісе, у тэатры і выдавецтве, у Міністэрстве культуры рэспублікі, у Саюзе пісьменнікаў БССР. Шмат пабачана, перадуманна, перажыта сэрцам.

І ўсё ж у першую чаргу ён — паэт. Не з тых, што, як шаўкапрады, ціхенька-аднастайна цягнуць і цягнуць сваю бяскончую песню-нітку.

Я люблю паэзію Петруся Макаля. Тут ёсць над чым паразважаць, пабедаваць, пасмяяцца. Вось урачыста-арганны зачын верша «Хлеб»:

Поле, поле,  
У сваім прыполе  
Колькі цудаў ты прыносіш мне!  
Да папры.

Як змагары ў падполлі,  
Тыяцца зярняты ў баразне.  
У раллі вільготнай валаконцы  
Плюць жывую сілу —  
Сок зямны.  
Час прабе —  
І пікамі да сонца  
З цемрадзі праклюнуцца яны.

Муслілістасць радка... Чытаеш і верыш, што ўсё гэта адтуль, з славянскіх палёў, па якіх з сьвянёк і ў руках ідуць нашы працавітыя прашчурны — крывічы, дрыгавічы, радзімічы.

Паэты заўсёды рызыкуюць. Нездарма паэтыя часам называюць людзьмі, якія ловяць рыбу на залаты кручок. Недаспіш, пасядзіш, паўзіраешся на паплавок — зловіш буйную рыбіну; адвернецца

ца ўдача, не пашанцуе — і толькі бачыў тую рыбіну, сплыве за тры моры разам з тваім залатым кручком. Не ведаю, чаго тут больш — праўды ці жарту, але цвёрда перакананы ў адным: паэтыя нараджае няспынная праца, вера ў сваё прызначэнне. Не ўсё і не заўсёды ў паэтыя бывае гладка. Гладка толькі раскінаецца вада ў творах графаманаў.

Паэзія Петруся Макаля — адметная з'ява ў нашай літаратуры. Яго ні з кім не зблытаеш.

Мая эпоха!  
Ты — нязвычайная!  
Табе ў вяках няма раўні.  
Нейлонавая і кімічная  
Рабам калені разгані!

Ён заўсёды як бы зараджаны паэзіяй — так і сыпле нечаканымі рыфмамі, параўнаннямі, эпітэтамі. Ён — майстар экспромта.

Вядомы Петрусь Макаль і як дзіцячы драматург, як знаўца, перакладчык і прапагандыст славацкай паэзіі. Пра сваіх сяброў, славакаў і чэхаў, ён расказвае з заўсёднай павагай і цеплынёй.

Калісьці, яшчэ зусім юны, ён пачынаў свой працоўны шлях у часопісе «Малодосць» на пасадзе рэдактара аддзела культуры і навукі. Нядаўна Петрусь Макаль зноў вярнуўся ўжо ў якасці рэдактара аддзела паэзіі ў «Малодосць», вярнуўся, як кажуць, «на кругі свае». Праца з паэтычнай моладдзю пачэсна, адназначна, нялёгка, і ён аддае гэтай працы шмат сілы і энергіі. Ён верыць у нашу моладзь.

Прыходзяць і арыходзяць юбілеі, а праца застаецца. У працы маладзее чалавечая душа. Дарагі Петрусь Міхайлавіч, працуй і маладзей!

Леанід ДАЙНЕКА.

## Успаміны пра Аляксандра ТВАРДОЎСКАГА

З імем Аляксандра Твардоўскага звязаны ці не самыя лепшыя, яркія старонкі ў гісторыі сучаснай савецкай паэзіі. Таму не выпадкова, што з кожным годам усё больш узростае цікавасць і да яго творчасці, і да яго нага жыцця. Кніга «Успаміны пра А. Твардоўскага», што выйшла ў выдавецтве «Савецкі пісьцель» у 1978 годзе, адразу стала бібліяграфічнай рэдасцю. Кожнаму хацелася пабольш даведацца пра Твардоўскага — паэта, намуніста, чалавека, рэдактара.

Удава паэта М. Твардоўская, якая ўклала зборнік, за гады, што прайшлі пасля яго выдання, сабрала нямала новых успамінаў пра яго. Нядаўна кніга ў дапоўненым выглядзе зноў выйшла ў «Савецкім пісьцелі».

Сярод тых, хто згадвае пра Аляксандра Твардоўскага, і беларускія аўтары.

«Ён і наш, беларускі...» — успаміны П. Броўкі. Паэт, вяртаючыся ў гады юнацтва, нагадвае аб першай сустрэчы з А. Твардоўскім, якая адбылася яшчэ ў пачатку трыцца-

тых гадоў, калі ў Мінск прыязджала група славянскіх літаратараў, піша пра наступныя, якія таксама запамініліся назаўсёды. Цікавыя тыя старонкі, дзе гаворыцца пра ўзаемаадносінны А. Твардоўскага з Янкам Купалам, талент якога вялікі савецкі паэт цінуў высока, пераклаў некаторыя творы Купалы.

Аб прычынах А. Твардоўскага, яго ўважлівым стаўленні да літаратараў, пра Твардоўскага — рэдактара расказвае В. Быкаў у нататках «...А праўда застанеца».

Е. ДРОМІН.

## МУЗЫКА

**КА**ЛІ закончыліся выпускныя экзамены і ўчарашнія студэнты атрымалі дыпламы аб заканчэнні Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, мы звярнуліся да прарэктара па навуковай і вучэбнай рабоце прафесара К. Сцепанавіча.

— Сёлета, — сказала яна, — у нашай кансерваторыі адбыўся 42-гі выпуск. Дыпламаванымі спецыялістамі сталі 176 нашых студэнтаў. На дзённым аддзяленні навучаліся 113 чалавек, на завочным — 63. Дзяржаўныя экзамены праходзілі ў добраахвотнай, творчай атмасферы. Былі яркія канцэртныя выступленні выканаўцаў, сачыненні маладых кампазітараў, цікавыя навуковыя работы студэнтаў аддзялення музыказнаўства. Лепшыя з выпускнікоў прадаўжаюць сваю адукацыю ў аспірантуры і асістэнтуры-стажыроўцы пры нашай кансерваторыі і пры вядучых ВНУ краіны. Маладыя спецыялісты атрымалі накіраванне на работу ў калектывы Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, Мінскага педагагічнага інстытута і інстытута культуры, сярэдніх музычных навучальных устаноў рэспублікі. Некаторыя выпускнікі накіраваны ў Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР, сімфанічныя аркестры нашай філармоніі і тэатра музычнай камедыі. Упершыню студэнты скрыпачнага класа атрымалі ўсесаюзнае размеркаванне ў сімфанічныя аркестры Ульянаўскага, Душанбінскага і Іркуцкага філармоній. Думаю, што нашы выхаванцы будуць паспяхова працаваць і ўсе наступныя сутрачы з імі будуць цікавымі, творчымі.

Старшыня Дзяржаўнай камісіі на кафедры струнных інструментаў прафесар Кіеўскай кансерваторыі В. Пархоменка пасля сёлётных выпускных экзаменаў адзначыла выступленні віяланчэлісткі А. Трафіменка (клас прафесара Б. Скабало), альтыста А. Абушкевіча (клас старшага выкладчыка В. Скібіна) і скрыпача У. Вішнякова (клас старшага выкладчыка В. Чарныша).

Яркія прафесійныя якасці выявіліся ў выкананні прагра-

мы студэнткай - завочніцай фартэп'янага аддзялення І. Сабынінай (клас старшага выкладчыка Л. Юшкевіча). На думку старшын камісіі прафесара Ленінградскай кансерваторыі Т. Краўчанка, маладой піяністцы вельмі ўдалося выкананне Санаты С. Рахманінава. Ігра яе адзначана вышэйшым балам, яе кандыдатура рэкамендавана для наступ-

вай). Валодаючы зайздроснымі музычнымі дадзенымі, здавалася б, неабмежаванымі магчымасцямі (як кажуць музыканты - педагогі, маючы «высокую столь»), яна, відаць, толькі на дзяржаўным экзамене ўпершыню па-сапраўднаму раскрылася як творчая асоба і выканаўца. Характарызуючы сваю вучаніцу, Л. Шаламенца падкрэсліла цудоўнае для

рыства: «Патрыятызм у песнянай творчасці І. Лучанка».

Старшыня Дзяржаўнай камісіі на аддзяленні харавога дырыжывання прафесар Літоўскай кансерваторыі К. Кавяцкас адзначыў высокі ўзровень падрыхтоўкі студэнтаў-выпускнікоў, разнастайнасць праграм, у якіх былі тэматычныя падборы твораў, прысвечаныя юбілею Янкі Купалы.

начыў, што нашы выпускнікі справіліся з партыямі, даручанымі ім у спектаклях. Ім памагалі студэнты малодшых курсаў і салісты тэатра оперы і балета БССР: В. Снорабгатаў, А. Руткоўскі, У. Эзнадзісаў. Студэнты «падцягваюцца», калі побач з імі спяваюць спевакі-прафесіяналы. Так што запрашаць для ўдзелу ў спектаклях Опэрнай студыі нашых выпускнікоў — традыцыя добрага. І гэтыя спектаклі заўсёды збіраюць шмат слухачоў, якіх прываблівае ў выкананні сплаў маладосці і энергіі. І таму, нягледзячы на тое, што нашы выпускнікі яшчэ не маюць дастатковага сцэнічнага вопыту, свабоды і артыстызму, звычайна ўражанне ад іх выступленняў вельмі прыемнае. З выканаўцамі шмат працуюць дырыжоры Э. Аршэвіч і Л. Лях, рэжысёры-пастаноўшчыкі М. Елізар'ева і Р. Яўраеў. Значную арганізуючую работу праводзіць загадчык кафедры опернай падрыхтоўкі кансерваторыі В. Ганчарэнка.

З сёлётнага выпуску аддзялення кампазіцыі вылучым А. Елісеенкава (клас дацэнта Д. Смольскага). Выдатна займаючыся па ўсіх прадметах, А. Елісеенкаў быў адначасна стypендыяй імя М. Рымскага-Корсакава. І яшчэ адно імя, вядомае чытачам «ЛіМа», — П. Альхімовіч (клас прафесара А. Багатырова). Ім напісана чатырохчасткавая Сімфонія і Кантата для голасу з хорам і сімфанічным аркестрам на словы народнай балады. Ленінскі стypендыят П. Альхімовіч рэкамендаваны для прадаўжэння навучання ў асістэнтуры-стажыроўцы пры Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі. У 1978 і ў 1980 гадах яго сачыненні былі адзначаны на ўсесаюзным конкурсе маладых кампазітараў Заахвочвальны дыплом ён атрымаў за «Песню-баладу» і дыплом III ступені за «Concerto grosso» — сачыненне, якое ўвайшло ў рэпертуар камерных аркестраў Маскоўскай і Беларускай дзяржаўных філармоній.

# Дзяржаўная і творчасць

лення ў асістэнтуру-стажыроўку.

А вось іншыя адметныя выпускнікі - піяністы: Э. Голад (клас старшага выкладчыка С. Грынштэйна) — музыкант інтэлектуальнага складу, які ўмела ўвасабляе ў сваёй ігры дакладную задуму; А. Старобінец (клас старшага выкладчыка Л. Дворжаца), якая з вялікай культурай і пачуццём стылю выканала экзаменацыйную праграму; выпускнік завочнага аддзялення М. Тайтлер (клас старшага выкладчыка Н. Цёмкінай), чыя ігра вызначалася каларытнасцю і вобразнасцю; І. Калесніківа (клас прафесара Р. Шаршэўскага), выдатніца вучобы.

Вядомы выпадак, калі, нягледзячы на юнацкі ўзрост, музыканты раскрываюцца як даволі сталыя мастакі. Бывае і нялёгка шлях да вяршыні, шлях паступовага раскрыцця творчых магчымасцей, прыродных задаткаў. Менавіта такім шляхам ішла да свайго адметнага выступлення на выпускным экзамене піяністка Т. Сухініна (клас старшага выкладчыка Л. Шаламенца-

музыканта спалучэнне рацыяналізму, інтэлектуальнасці і яркай эмацыянальнасці.

Пра групу выпускнікоў аддзялення харавога дырыжывання нам расказала іх куратар, старшы выкладчык Л. Шымановіч:

— Іх усяго шэсць чалавек і ўсе яны вызначваюцца вялікай прадэдаўнасцю. З другога курсу ўсе цяперашнія выпускнікі праходзілі тэатрыку ў прафесійных або самадзейных харавых калектывах. Так, камсорг групы В. Варушава (клас старшага выкладчыка М. Хвісюна) працавала ў Мінскім Вышэйшым інжынерным зенітна-ракетным вучылішчы. Яна кіравала двума мужчынскімі хорамі — замежных і савецкіх студэнтаў і мужчынскім вакальным квартэтам. Гэтыя калектывы паказалі цікавую праграму ў канцэрце, які адбыўся ўвесну ў кансерваторыі. Вялікую работу з удзеламі маладой групы дзіцячага хору Палаца культуры трактарнага завода праводзіла В. Абраменка (клас старшага выкладчыка Т. Гулінай). Будучы харавік-дырыжор А. Врублеўскі (клас старшага выкладчыка Л. Раманоскай), які мае добры тэнар, паспяхова спяваў у хоры кансерваторыі. Ініцыятыўным дырыжорам праявіла сябе В. Хайноўская, якая працавала з хорам Палаца культуры Белсаўпрофа. З цікавай работай выступіла яна на адным з пасяджэнняў студэнцкага навукова-творчага тава-

Студэнты аддзялення спеваў спецыялізуюцца як оперныя спевакі і як канцэртныя выканаўцы. З дзевяці выпускнікоў чацвёра паказалі праграмы па сольных спевах. Гэта Л. Кавалеўская (клас старшага выкладчыка Л. Галушкінай), Л. Штойка (клас старшага выкладчыка Л. Сакаловай), Ю. Зорын (клас старшага выкладчыка К. Драздовай). Астатнія пяцёра вакалістаў выступілі ў спектаклях опернай студыі кансерваторыі. У гэтым навучальным годзе былі пастаўлены дзве оперы: «Севільскі цырульнік» Д. Расіні (прэм'ера) і «Паялы» Р. Ляанкавала. У іх паспяхова выступілі студэнты Л. Васільчанка (Неда), М. Старавойтаў (Сільвія) — выхаванцы дацэнта А. Генералава; Л. Куціца (Разіна) — клас прафесара Т. Ніжнікавай.

Пра работу опернай студыі гаворыць загадчыца кафедры спеваў, народная артыстка СССР прафесар Т. Ніжнікава.

— Старшыня Дзяржаўнай камісіі на нашым аддзяленні, загадчык кафедры опернай падрыхтоўкі Маскоўскай кансерваторыі, прафесар Я. Рацэр адз-

## ЭСТРАДА ЧАКАЕ ПРАФЕСІЯНАЛАЎ

У рэдакцыю прыйшло пісьмо. Чытач А. Наліваеў падзяляўся ўражаннямі ад канцэрта ў мінскім Палацы спорту. Праграма папулярнага эстраднага ансамбля, які выступаў у той вечар, была ўвогуле неаблагод. Але многія слухачы пакідалі залу ў прыкрым настроі, не дакачаўшыся заканчэння канцэрта. Яны, як і аўтар пісьма, былі шакараваны празмерна моцным гучаннем музыкі, якое не вытрымлівае вуха, ад якога галава баліць і назаўтра...

Культура эстраднага выканання — праблема надзённая і значна шырэйшая, чым пытанне пра аптымальную «дозу» мікрафонаў і ўзмацняльнікаў. Даўно гавораць пра патрэбу мэтанакіраванага выхавання кваліфікаваных спевакоў, інструменталістаў спецыяльна для эстрады. Пра першыя захады ў гэтай галіне мы папрасілі расказаць загадчыка аддзялення «Інструменты эстраднага аркестра» Мінскага музычнага вучылішча І. Райхліна.

Шмат абліччаў у сучаснай эстрады. Цікава было б прааналізаваць тое, што адбываецца ў гэтай галіне мастацтва. Аднак сёння гаворка будзе пра эстрадную адукацыю. Пагаворым не пра вядомае эстрадна-цыркавое вучылішча, не пра так званыя эстрадныя аддзяленні многіх інстытутаў культуры нашай краіны, а пра ад-

дзяленні «Інструменты эстраднага аркестра» (у побыце мы часта называем іх эстрадна-джазавымі аддзяленнямі), якія адкрыты нядаўна.

Відавочная патрэба сучаснай эстрады ў высокакваліфікаваных кадрах. Не змяняючы вартасцей нашых лепшых спевакоў, чытальнікаў, ансамбляў, трэба сказаць, што самыя нявольныя наведвальнікі якога-небудзь заезджага эстраднага рэвю альбо шоу часта выходзіць з канцэрта разгублены і задае сабе часам банальнае пытанне: «Як гэта маглі вытупіць на сцэну такоя?» Ад шуму баліць галава, ад рэзкай і непрадуманай змены і міргання святла доўга мільгаюць у вачах. А многія ж слухачы багачь непрафесійнасць, а часта і поўную непісьменнасць, адсутнасць элементарнай культуры ў выкананні і ў паводзін на сцэне!..

Многія фактары, ініцыятыўнасць і энтузіязм прафесійных музыкантаў у Маскве, у Ленінградзе, у Мінску, у іншых гарадах нашай краіны спрыялі таму, што рашэннем Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спе-

цыяльнай адукацыі СССР у маі 1980 года была зацверджана новая спецыяльнасць: «Інструменты эстраднага аркестра». Адпаведныя аддзяленні былі адкрыты ў 26 вучылішчах СССР, у тым ліку і ў Мінскім музычным вучылішчы імя М. Глінкі.

Зрэшты, для нас гэта не было нечаканасцю. З 1976 года, праводзячы эксперымент, мы працавалі па праграме эстраднай спецыялізацыі, дзе навучэнцы розных аддзяленняў адначасова з асноўнай праграмай вывучалі тэарэтычны і практычны курсы асноў джазавай імпрывізацыі, гісторыю джазавых стыляў, аранжыроўку, ігру ў аркестры...

Многія нашы выпускнікі, якія прайшлі эстрадную спецыялізацыю, сёння працуюць у Беларускай дзяржаўнай філармоніі: у канцэртна-лекцыйным бюро, у аддзеле музычных ансамбляў. А некаторыя ўжо самі кіруюць музычнымі ансамблямі, працуюць салістамі. Некаторыя вучацца ў ВНУ.

У верасні 1980 года пачаўся новы этап падрыхтоўкі прафесійных эстрадных кадраў. У Мінскім музычным вучылішчы адкрылася эстраднае аддзяленне, на першы курс якога было прынята 9 чалавек. Зрэшты, што чакаць на ўступных экзаменах прафесійнай ігры на належным інструменце і ў адпаведным жанры нам не давалася. Таму ў адборы абітурыентаў мы карысталіся наступным крытэрыем: іх патэнцыяльныя эстрадныя дадзеныя, наяўнасць выдатнага музычнага слыху, памяці, пачуц-

цё рытму, наяўныя навыкі ігры на інструменце, схільнасць да гэтага жанру. Падобныя патрабаванні былі і ў наступным годзе.

Узрост нашых першакурснікаў вельмі разнастайны: ад 14—15 гадоў да 28—30. І ўсіх іх аб'ядноўвае любоў да гэтага цікавага жанру. Прычым цікава адзначыць, што з 14 цяперашніх першакурснікаў чацвёра маюць вышэйшую тэхнічную адукацыю (БПІ, РТІ). Яны адпрацавалі па размеркаванні, увесь вольны час займаліся музыкай і, урэшце, абралі для сябе новую спецыяльнасць. Гэта — самадзейны ансамбль Мінскага радыётэхнічнага інстытута пад кіраўніцтвам Аляксандра Герасімовіча. Ужо сёння можна сказаць, што пры ўмовах сур'ёзнай працы, гэтая група стане канцэртным калектывам.

Наш вучэбны план падаецца ёмістым. Мяркуюць самі. Звычайна акцэнт у навучанні робіцца на прафіліруючыя прадметы, а іншым музычным дысцыплінам адводзіцца спадарожная, другая роля. Напрыклад, на аддзяленні спецыяльнага фартэп'яна важныя, але зусім не галоўныя, — сальфеджыю, гармонія, музычная літаратура. На тэарэтычным жа аддзяленні, наадварот, пераважаюць гармонія, сальфеджыю, аналіз... і спадарожнічае фартэп'яна. Так і называюць «агульнае фартэп'яна». І такая ж сітуацыя на ўсіх іншых аддзяленнях. А вось новы вучэбны план спецыяльнасці «Інструменты эстраднага аркестра» цалкам пазбаўлены гэта-

га дысбалансу ў прафесійнай музычнай адукацыі.

Выпускнік нашага аддзялення атрымлівае падрыхтоўку для працы ў інструментальных калектывах рознага складу (аркестрах, ансамблях) у якасці артыста-інструменталіста. Ён можа быць выканаўцам аркестравых партый на адным (або некалькіх роднасных) з музычных інструментаў, непазрэдным музычным кіраўніком (дырыжорам) самадзейнага мастацкага калектыву (эстраднага аркестра, ансамбля). Тыя ж, хто на «добра» і «выдатна» закончыць наша аддзяленне, маглі б працягваць вучобу ў ВНУ краіны. А сёння востра стаіць пытанне адкрыцця эстраднага аддзялення ў Маскве (пры кансерваторыі або пры педагагічным інстытуце імя Гнесіных), рашэннем калегіі Міністэрства культуры БССР ад 19 кастрычніка 1980 года прынята пастанова аб адкрыцці эстраднай спецыялізацыі ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі...

Акрамя таго, выпускнікі змогуць займацца і педагагічнай працай у дзіцячых музычных школах — адпаведна сваім спецыяльнасцям. Чытач багачь: шырокае поле дзейнасці нашага выпускніка.

За чатыры гады навучання па спецыяльнасці «Інструменты эстраднага аркестра» навучэнцы павінны авалодаць дваццацю музычнымі дысцыплінамі. Тут музычная літаратура; народная творчасць; гісторыя савецкай масавай і эстраднай песні; гісторыя стыляў джазавай і сучаснай эстраднай музыкі; сальфеджыю; інструмента-

Студэнты кафедры баяна-акордыона спецыялізуюцца не толькі як выканаўцы, але і як дырыжоры аркестра народных інструментаў. У дыплومه з адзнакай, які атрымала акордыоністка Л. Калашнікава, у графе «прысвоіць кваліфікацыю» пазначана: выкладчык, дырыжор аркестра, канцэртны выканаўца. Так, Л. Калашнікава паспяхова выступала не толькі як выканаўца на акордыоне, паказваючы складаныя канцэртныя праграмы, але і як дырыжор. Сваё далейшае навучанне яна прадоўжыць у асістэнтуры - стажыроўцы па дырыжыраванні.

Дарэчы сказаць, шматбакова працягваюць сябе студэнты кансерваторыі. Добра займаюцца як па спецыяльных прадметах, так і па ўсіх астатніх, яны сумяшчаюць вучобу з работай у прафесійных калектывах. Практычная загартоўка, безумоўна, становіцца адаб'ецца ў будучай самастойнай працы маладых спецыялістаў.

Адзін з актыўных і мэтанакіраваных музыкантаў — выпускнік аркестравага факультэта А. Акімаў (клас старшага выкладчыка Ю. Логінава). Ужо студэнтам другога курса кансерваторыі А. Акімаў, здольны валтарніст, быў прыняты артыстам у аркестр нашага опернага тэатра. У цяперашні час займае пасаду рэгулятара I і III валторны. Пазалета ён стаў лаўрэатам Усесаюзнага конкурсу выканаўцаў на духавых інструментах.

Гаворачы пра дыпломныя работы выпускнікоў аддзялення музыказнаўства, назавём работу І. Гардзіенка «Пушкінскі вянок». Да праблемы працягання тэксту» (навуковы кіраўнік дацэнт Л. Касцюкавец). В. Клімук «Рамантычныя тэндэнцыі ў санатах А. Скрабіна і М. Метнера», В. Кавалёнак «Беларуская опера 70-х гадоў. Да пытання ўзбагачэння тра-

дыцый жанру» (навуковы кіраўнік прафесар Г. Глушчанка). Выдатна ацэнена прапраўдному падзвіжніцкай работа студэнткі - завочніцы Т. Кавалёвай на тэму: «Музычная культура Гомеля 20—30-х гадоў» (навуковы кіраўнік дацэнт С. Нісневіч). Гэтай студэнтцы члены Дзяржаўнай камісіі прапанавалі прадоўжыць работу па абранай тэме.

Фарміраванне актыўнай жыццёвай пазіцыі выпускнікоў кансерваторыі, усебаковаму развіццю іх у многім садзейнічала музычна-асветніцкая і прапагандысцкая работа. Неаднаразова яны ўдзельнічалі ў канцэртах універсітэта музычных ведаў пры Палацы культуры Белсаўпрофа і Вышэйшай партыйнай школе пры ЦК КПБ, у музычных лекцыях прафесійна-тэхнічных вучылішчаў. Яны выступалі перад будаўнікамі БАМА і КамАЗа, гораха прымалі іх маракі Балтыйскага флоту. Наладжванню братніх творчых сувязей, безумоўна, садзейнічала колішняе выступленне ў зале Харкаўскага інстытута мастацтваў студэнтаў класа старшага выкладчыка Л. Малышавай, сярод якіх былі і выпускніцы гэтага года Р. Ярашэўская і В. Цёмкіна.

Адбыўся ўрачысты акт 42 выпуску Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага. У той урачысты вечар з асаблівай надзеяй думалася, што маладыя кадры нашай творчай інтэлігенцыі дастойна будуць прадстаўляць школу Беларускай музычнай ВНУ. І будуць з удзячнасцю ўспамінаць сваіх настаўнікаў, якія імкнуліся перадаць сваім выхаванцам усё лепшае, усё светлае, што ёсць у мастацтве і ў жыцці.

Э. СКУРАТАВА.

знаўства; інструментоўка; аранжыроўка; фартэпіяна; электраарган; спецыяльны клас; вывучэнне роднасных інструментаў; дырыжыраванне; асновы тэхнікі абароны пры эксплуатацыі электрамузычных інструментаў і ўзмацняльнай апаратуры; пастаноўка голасу... Паўтараю, усяго 20 дысцыплін, і спіс гэты можна прадоўжыць. Тым больш, што ніводны з пералічаных прадметаў нельга назваць другародным: недапрацоўкі пры вывучэнні аднаго з іх адразу ж адаб'юцца на агульную эрудыцыю навучэнца, на яго прафесійнай падрыхтоўцы, на яго далейшай практычнай рабоце.

Такая інтэнсіўная праграма паступова ўводзіць навучэнцаў у свет творчасці. Так, я не баюся гэтага слова: менавіта працэс творчасці спадарожнічае ім у вучобе. Спрыяе гэтаму і кантакт з вядучымі музыкантамі канцэртных арганізацый рэспублікі (філармоніі, аркестра Дзяржаўнага цырка, аркестра Белтэлерадыё...), якія выкладаюць у вучылішчы. Гэта Аляксандр Бурштэйн, Аркадзь Казлоўскі, Анатоль Пабырэжны, Юрый Кандраценка, Уладзімір Кандрусевіч, Анатоль Гілевіч і іншыя.

І, канечне, самая лепшая школа для навучэнцаў — іх канцэртныя выступленні. Толькі летась яны выступілі з эстраднымі канцэртамі на многіх пляцоўках горада (у Доме на-стаўніка, у зале Мінскага музычнага вучылішча), запісаліся на радыё і тэлебачанні. Дарэчы, Беларускае тэлебачанне пад-

рыхтавала спецыяльную праграму пра эстраднае аддзяленне ММВ імя М. Глінкі.

Дух творчасці падтрымліваюць і сустрэчы нашых навучэнцаў з вядучымі музыкантамі краіны. Гасцямі вучылішча былі джаз-ансамбль пад кіраўніцтвам Лембіта Саарсалу (Талін), трыа Вячаслава Ганеліна (Вільнюс), музычныя крытыкі Аляксей Баташоў (Масква) і Уладзімір Феертаг (Ленінград), джаз-ансамбль пад кіраўніцтвам Дэвіда Галашчкіна (Ленінград), ансамбль «Верасы» пад кіраўніцтвам Васіля Раінчыка, кіраўнік Калінінградскага Біг-бэнда Віктар Аўдзееў і іншыя.

Нядаўна наладжана для навучэнцаў і вытворчая практыка ў адным з лепшых і прафесійных калектываў рэспублікі — у аркестры Дзяржаўнага цырка пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга.

Вялікая задача, якую нам яшчэ трэба вырашаць, заключаецца вось у чым. Побач з вывучэннем традыцыйнай музыкі, розных стыляў, музыкі эстраднай і джазавай вылучыць усё ж мяркуючы работу ў галіне фальклору, жывой крыніцы народнай творчасці.

Апрача праблем творчых, ёсць у нас і праблема пашырэння матэрыяльна-тэхнічнай базы. Але ж ёсць і поўная ўпэўненасць у тым, што пачае тае зусім нядаўна навучанне па спецыяльнасці «інструменты эстраднага аркестра» — справа, бяспрэчна, прагрэсіўная і неабходная, якая ўжо сёння дае станоўчыя вынікі.

І. РАЙХЛІН.

## МАСТАК І ЖЫЦЦЁ

Майстэрня можа расказаць пра мастака нават больш, чым ён сам. Аб яго характары, асяроддзі, аб творчых планах і дасягненнях. Выставачная зала — святая, майстэрня — будні. Усе майстэрні чымсьці падобныя адна на адну. На паліцах кнігі, на сценах рэпрадукцыі карцін любімых майстроў

чыш так яскрава, быццам яны намалеваны фарбамі на палатне...

Вобраз вялікага рэвалюцыянера Кастуся Каліноўскага мае ў нашым мастацтве пэўную традыцыю. Склаўся выяўленчы стэрэатып — яго звычайна малююць са зброяй на чале ўзброенага народа. Такая трактоўка вобраза гістарычна апраўдана. На карціне Шчамялёва вялікі сын Беларусі прадстаўлены інакш, акцэнт зроблены на публіцыстычнай дзейнасці Каліноўскага. Мы бачым

равым надрукаваў першую рускую кнігу? Тут жа можна ўспомніць уклад Беларусі ў нацыянальна-культурнае адраджэнне Польшчы, якая да XV стагоддзя была амаль цалкам анямечана. На беларускім гістарычным і фальклорным матэрыяле ўзраслі А. Міцкевіч, С. Манюшка, М. Агінскі, У. Сыракомля. Дарэчы, аб тым, што многія творы мастацтва, будучы па сутнасці беларускімі, існуюць як польскія, пісаў яшчэ Максім Багдановіч.

Сярод мастакоў, якія адыгралі вялікую ролю ў фарміраванні ягонага светапогляду, Леанід Шчамялёў у першую

## Абмяркоўваем творы, вылучаныя на Дзяржаўную прэмію БССР



і фотаздымкі блізкіх людзей, закончаныя і толькі пачатыя работы гаспадара майстэрні.

З таго часу, калі творы Леаніда Шчамялёва былі заўважаны гледачом і крытыкай, вакол яго карцін не спіхаюць спрэчкі. І хвалебныя водгукі, і абвінавачванні ў фармалізме даводзілася чуць мастаку. Спрэчкі не спыняюцца і сёння.

Першыя карціны, якія прынеслі Леаніду Шчамялёву поспех, былі прысвечаны Вялікай Айчыннай вайне — «Цяжкія гады», «Маё нараджэнне». Не пакідае ваенна-патрыятычную тэму мастак і зараз. Крытыка адзначала ў свой час рамантычны характар яго работ «Генерал Даватар» і «Засячарога». Мастак свядома акцэнтуючы ўвагу не на жорсткасцях і пакутах ваеннага часу, а на аптымістычных момантах жыцця. Нават калі чалавек знаходзіцца

мысліцеля і палітычнага дзеяча, для якога друкаванае слова таксама было моцнай зброяй.

Ёсць у мастака партрэты Алаізы Пашкевіч (Цёткі), Міколы Гусоўскага. Апошні зроблены Л. Шчамялёвым да 500-годдзя аўтара «Песні пра зубра». Мастак кажа пра гэта так:

— Мяне паэма ўзрушыла. У гэтым творы ўсё геніяльна ўраўнаважана: і палітычны сэнс, і агульначалавечы, гуманістычны змест. У «Песні...» адлюстраваны агульны стан дзяржавы, складаная сістэма міжнародных адносін у тагачасным свеце, месца і роля ў гэтай сістэме радзімы паэта, нашай Беларусі.

Леанід Шчамялёў аб'ехаў амаль усю нашу краіну, быў у В'етнаме. Гэтыя пазедкі далі яму вельмі шмат для разумення роднага краю. Здалёк усё ўспрымаецца інакш. Звычайна і не вартае ўвагі на месцы, зда-

чаргу называе Віталія Цвірку. Ён лічыць, што як педагог Цвірка даў беларускаму мастацтву не менш, чым як мастак. Менавіта ён адкрыў для цэлага пакалення жывапісцаў своеасаблівую прыгажосць беларускага пейзажа. Вартымі пільнай увагі лічыць Шчамялёў творчыя пошукі Г. Вашчанкі, М. Савіцкага, А. Кішчанкі, А. Марачкіна, М. Селешчука, У. Тоўсцкі, М. Ісаенка.

Часам мастацтвазнаўцы прапракаюць Леаніда Шчамялёва, што многія яго творы прысвечаны сябрам і блізкім. Але на гэты момант творчасці трэба глядзець з іншых пазіцый. Проста мастак малюе тое, што ён добра ведае, што яму блізка і дорага. Прынцып «прышоў, убачыў, напісаў» не для яго. У жывапісе неабходная глыбіня, веданне тэмы. «Экскурсіўнасць», гатоўнасць брацца за любую тэму, толькі б яна была актуальнай сёння, наўрад ці спырыяе творчым поспехам.

У ранніх творах мастака колер вельмі лаканічны, кампазіцыя звычайна манахрамная, скарэстаўваюцца аднені аднаго і таго ж колеру. Зараз палітра мастака значна больш складаная.

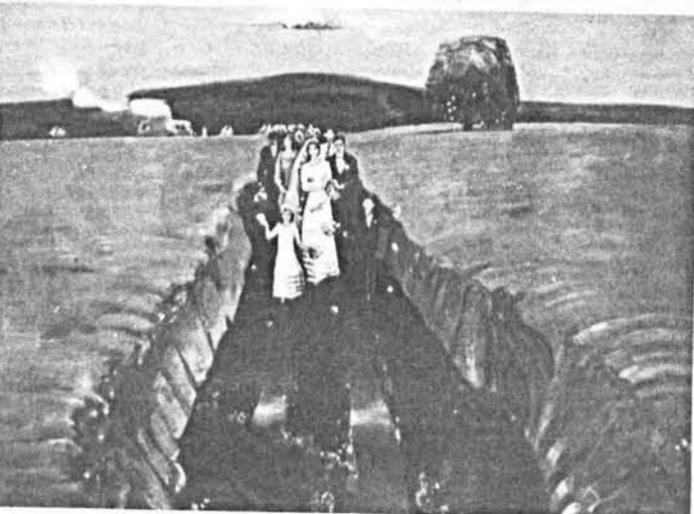
— У маіх ранніх работах прысутнічаў пэўны аскетызм, суровасць. Магчыма, прычынай гэтага быў недахоп жыццёвага вопыту. Зараз я акцэнтую ўвагу, сваю і гледача, на іншым.

Людзі стваралі аптымістычнае мастацтва нават у самыя змрочныя часы. Мабыць, працей за ўсё было б абвінавачваць мастакоў у неаб'ектыўнасці, у тым, што яны хаваліся ад жыцця. Але гэта не так. Адлюструючы радасць жыцця, захапленне чалавекам у яго лепшых праявах, мастакі паказвалі, якім павінен быць свет, вялі барацьбу за чалавека. Усё лепшае ў сучасным мастацтве нясе ў сабе аптымістычныя рысы. Калі я зрабіў для сябе гэты вывад, ён адбыўся і ў маіх работах. Колер карцін змяняўся таму, што змяняўся і сам...

У майстэрні Леаніда Шчамялёва шмат эцюдаў. Некаторыя з іх потым стануць карцінамі. Каб перавесці ў карціны ўсё, не хопіць жыцця. Акрамя таго, у творчасці нельга спынацца. Іншы раз трэба спыніцца і пільна паглядзець вакол сябе. І тады абавязкова зробіш нейкае адкрыццё. Каб адчуваць мелодыю неабавязкова быць музыкантам. Трэба толькі ўслухацца і пачуеш мелодыю дажджу, мелодыю снегу, мелодыю ветру. А з іх нараджаецца мелодыя народнай песні, і ў кожнага краю песня свая, непаўторная.

Леанід Шчамялёў умее пачуць мелодыю роднага краю. І ў гэтым яго галоўная годнасць як мастака.

Пётра ВАСІЛЕУСКІ.



Л. ШЧАМЯЛЕУ. Вясяняе поле.

ў экстрэмальных умовах.

Чалавек заўжды павінен заставацца самім сабой — гэта творчая канцэпцыя Леаніда Шчамялёва. Экстрэмальныя ўмовы — свайго роду экзамен на чалавечнасць. І не толькі ў ваенны час.

Сярод апошніх работ мастака дзве карціны прысвечаны Максіму Багдановічу.

— Менавіта сваім гераічным характарам вабіць мяне паэт, — кажа мастак. — Ёсць гераізм моманту, калі чалавек ідзе на подзвіг іншы раз для самога слабе нечакана, ёсць абставіны, калі чалавек аштурхае на подзвіг згаізм. У Багдановіча інакш. Ён усведамляў сваю асуджанасць, ведаў, што яго чакае, але знаходзіў у сабе сілы для творчасці, веру ў будучае адраджэнне Беларусі, радаваўся, што на роднай зямлі застаецца ягоны след. Гэта сапраўдны гераізм. — І дадае: — Дарэчы, мяне як мастака вельмі вабіць жывапіснасць вершаў Багдановіча. «Случайных» ці «Зорку Венеру» ба-

лук здаецца самабытным і арыгінальным. Гэта датычыць і нашай прыроды, і нашых гістарычных каштоўнасцей, і народнага мастацтва, і нацыянальнага характару. Але клопат аб захаванні нацыянальнай самабытнасці, на думку мастака, не азначае, што мы павінны адмяжоўвацца ад сусветнага культурнага працэсу. Цікаўнасць да іншых толькі стымулюе ўласныя поспехі. Вось як тлумачыць гэта мастак:

— Наогул, любая культура — сінтэз. Праўда, некаторыя мастацтвазнаўцы разумюць сінтэз вельмі своеасабліва. Яны бачаць сваю мату толькі ў тым, каб адшунаць у беларускім мастацтве польскі ці іншы ўплыў, забываючы пры гэтым аб уздзеянні Беларусі на суседзей. Ці не з'яўляецца постаць Сімяона Полацкага, заснавальніка рускай паэзіі, усабленнем нашых братніх сувязей з рускім народам? Ці маем мы права забыць Пятра Мсціслаўца, які разам са сваім паплечнікам Іванам Фёда-

Едзем з дзядзькам Васілём палявой дарогай у лес. Мне бачацца высокія, стромкія сосны, праз вяршаліны якіх страляюць долу сонечныя промні. Едзем у сасоннік, як кажуць у Гуце пра гэты пасляваенны бор, і сэрца поўніцца радасцю, а разам з тым і нейкай затоенай трывогай. Ці даўно басаногімі хлапчукамі бегалі мы ў тым ляску ў пошуках грыбоў і духмяных суніц, а потым, адчуўшы стому, сядзелі на палянцы альбо пад кусцікам і марылі аб новых прыгодах. Шчаслівае было дзяцінства, хоць і пасляваеннае, нялёгкае. Потайкам вынесена лустачка хлеба дапаўняла наш лясны абед, і смачнейшага ласунку, чым хлеб дамашняй выпечкі з ягадамі, не ўяўлялася.

Лес хораша карміў тады вёску. Час быў нялёгкі, няўкрутны, і таму бацькі не забаранялі бегчы ў лес: хіба ж пашкодзяць да стала лясныя дарункі? І мы збіралі там усё, чым ён быў багаты.

Конь лёгка цягне калёсы, ступае па скапычанай дарозе цвёрда, ходка, і дзядзька Васіль паглядае, крыху навастрывшы зрок — ажно маршчынкі збегліся сетачкай ля вачэй, у бок лесу, які выбягае насустрач пакуль што пагоркавым квадратам маладога сасняку, заўважае:

— Нядаўна пасадзілі, а бач, як выцягнуўся. І дзе расце? На пяску. Ведама, сасна. А пуставаў лапак. Іх каб усе такія лапкі да рук прыбраў, то карысць вялікая была б, і казаць не трэба. Дрэўніна драўнінай, але ж і грыбы растуць, ягады. Ледзьве не ў самай вёсцы. Курорт.

Дзядзька Васіль звесіў нагу праз драбіну, тая дастае ледзь не да самай зямлі. Падганяе каня, колы пачынаюць круціцца шпарчэй. Рослы дзядзька Васіль, хударлявы, прыгожы смуглявы твар крапілі маршчынкі. Калі было, здаецца, як прывёз з другога боку Беларусі сабе маладую прыгожую жанку — аблюбаваў не, дзе і служыў, — а ўжо дзедам стаў. Яліцкі гады. Непрыкметна, нежк спадчышка, а вартга азірнуцца — і дзіву даешся: ці даўно... Ці даўно і ён, Васіль Трафімавіч Тарасаў, цагадаўся пайсці працаваць у лясніцтва, а колыкі снягоў сплыло вясновымі дзенькамі з лясных палянак, на якіх знаёма сёння яму кожнае дрэва. Ды я, прызнацца па шчыраці, увесь час і помню яго толькі ў форме гаспадару лесу. А вось ці ёсць у дзядзькі Васіля стрэльба — сказаць не бяруся. Мусіць, няма. Не раз бачыў, як накіроўваўся ён на свой участак з бензапілой, старэнчай, даўно аделужыўшай свой век сумкай, у якую сам ці жонка Каця клала што-небудзь перахапіць, сяду ў калёсы, ціха загадаў на слухмянаму чатырохногаму сябру, і той вёз яго на працу. Лес — яго рабочае месца. Як спяшаюцца гараджане ў цэкі да станкоў, так і ён у лес, да дрэў. Наперадзе бег ганчак, быццам паказваючы каню дарогу, але перад лесам спыняўся, падпільноўваў, і яны ўтрох уззіджвалі ў чудовы свет жывога хараства роднай зямлі.

Разважлівы, удумлівы, нехапатлівы дзядзька Васіль. Ёсць у яго характары нейкая стрыманасць. І калі можна было б зрабіць такое параўнанне, то я параўнаў бы яго характар з маўклівацю і ўдумлівацю бору, з яго прыветнасцю, харастом.

— Хварэе лес, — заклапочана прамовіў ляснік, шлёгнуў спаквала лейцамі. — Уелася хвароба, спасу няма. Раець бярозкі паміж соснаў ды ялін саджаць. А што дасць — пакуль ранавата казаць. Пра грыб, што «каранёвай губкай» называецца, не чуў? То вось ён дрэвам жыцця не дае. У елак паражае цэнтральную частку, а ў соснаў — карані. Чытаў у газеце, быццам у Мінску вучоныя пачалі шукаць сродкі барацьбы з гэтай хваробай. Трэба, а як жа! Не задумаем проста, якую шкоду прынясе той грыб. Стаіць лес, расце, і хто з людзей можа падумаць, што ён, лес, хварэе? Не чалавек жа. А хварэе. Жывое таму што. А хто ведае, можа, гэта хвароба і таму ж грыбу цягнуцца з зямлі парашкаджае, ягадзе? А колькі кветак карысных, лекавых можа прапасці. Толькі, калі праўду сказаць, хто іх збірае, тыя кветкі? Ціха ў лесе. Грыбнікі яшчэ ходзяць, стрэць можна.

Дзень стаяў цёплы, сонечны, быў не дзе канец бабінага лета, тонкія ніткі павуцінныя не плавалі ўжо ў густым паветры, а толькі дзе-нідзе бачыліся ўзорчатымі сетачкамі ў лясных закрутках. Уехалі ва ўладанні дзядзькі Васіля мясца з боку ракі Гулянкі, за якой пачынаецца ўжо Быхаўскі раён, пачынаецца суседняя з Гомельскай Магілёўская вобласць, і яна глядзела на нас густым маляўнічым лясным ўзоркам.

— І там, у Плоськім, ціха, — паказаў ляснік вачамі за раку. — Эздзіў, цікавіўся надоечы. Грыбніка стрэў, з Іскані. Разгаварыліся. Знаёмы аказаўся чалавек: ён наш, гутленскую, маладзіцу браў. Не, кажа, ціха, лекавых траў нішто не збірае. Праўда, даплыла да вёскі па нейкім канале чутка, бытта сушаніцу ў Быхаве прымаюць. То накінуліся людзі былі, ношкамі вазілі. Здаюць нарыхтоўчай канторы, а самі не вераць: хіба ж за такую траву шчэ вась і грошы плацяць? А плацяць, ды і някепска. Адна жанчына на пяцьсот рублёў здала. Пахвалілася яна зямлякам, хто-нішто таксама пачаў збіраць. У жніўні сушаніца ёсць, няма чаго казаць. Аказалася, што яе на цукровых бураках — касу закладвай. Дык той-сёй не траву, а бурачкі калгасныя пад ніз уціскаць пачаў. А старшыня там — жанчына строгая, працула аб такіх зборшчыках, ды і вета наклала: каго ўбачу, бытта сказала, на цукровых бураках, то



не менш як на пяцьдзесят рублёў аштрафу. І зразумець яе, Марыю Барысаўну, можна, бо калгаснага кіраўніка куды больш хвалюць пытанні ашчаднасці, павышэння ўраджайнасці, чым лекавыя травы. Кожнаму — сваё. — Ляснік усміхнуўся, хітануў галавой. — А што з сябе тая сушаніца ўяўляе? Мала хто і ведае. Можа, яна кожнаму чалавеку штодня на вочы трапляе, а ён абмінае яе, топча? Ды так і ёсць. Ісканскі грыбнік і казаў жа: кінуліся людзі да Марусі, каб паказала ім, што з сябе хоча тая трава, за якую шчэ і грошы плацяць...

Дзядзька Васіль спыніў каня на добрым травяным лапіку, зняў з калёс бензапілу, праверыў, ці не капрызнае, і тая застракатала, парушыла лясную цішу.

— Выбракоўку трэба зрабіць, — сказаў. — Густа расце сасна. Адно дрэва другому цягнуцца ўгору замінае. Але больш хворыя дрэвы трэба зразаць. Мо тады менш тая хвароба будзе распаўзацца?

Ён схваўся з пілой у гушчары, а я хадзіў з кошыкам недзе непадалёк, бо піла, колькі я збіраў познія сёлетнія грыбы, гудзела побач, нібы лётаў за маёй спіной рой сляпнёў.

Грыбоў было багата. Збіралася лёгка. Асабліва лезлі на вочы маслякі, шэціла на ваўнянкі, рыжыкі, зрэдку трапляліся баравікі, абабкі, падасінавікі.

У Гомель вяртаўся вечарам. Разам з грыбамі вёз з лесу свайго дзяцінства нямаля ўражанняў, думак, якія прывялі мяне потым у аблспажыўсаюз. Захацеўся падзяліцца імі з Тамарай Міхайлаўнай Шамятковай, начальнікам аддзела закупак і збыту дзікарастучай прадукцыі і лекавай тэхнічнай сыравіны. Хацелася ведаць, як жыве, працуе сёння лясны цэх не толькі ў Рагачоўскім раёне, але і ва ўсёй вобласці.

— Спраўды, — сказала дзядзьчына. — Ціха пакуль у тым лесе, пра які кажаце. Рагачоўчына не заныцца ў нашых спісах як перспектыўны раён па зборы лясных дарункаў. Выручае Палессе. Шчодры гэты край, ды і людзі там рупныя, непаседы.

Зноў успомніўся дзядзька Васіль. — Бульбу мы ў зямлі не пакідаем, не, — заклапочана казаў ён. — А вось грыб абмінаем. Каб яму хоць частку той увагі, што надаём мы «другому хлебу», то зіймай нам бы гараджанін вялікае дзякуй сказаў. Расце ж грыб, ніякіх клопатаў, турбот па доглядзе за ім не патрабуе, а распараджацца мы гэтым багаццем пакуль не ўмеем. Рукі не даходзяць. Хіба ж не так? А што такое грыб, асабліва ўзімку, — кожны ведае.

Рагачоўшчына, канечне, не Палессе, але ж гэты куток не можа скардзіцца на адсутнасць умоў для нарыхтоўкі грыбоў. Ёсць дзе расці баравікам і апенякам, смаржкам і маслякам. Толькі іх, тыя ўмовы, ствараць трэба. Не сказаць, каб не

браліся тут грыбавары за справу. Браліся... Летась вырашылі варыць чорны гразд, аднак на месцы попыту ён не меў. Для сябе жыхары раёна назапасілі ўдосталь і самі лясных дарункаў. А недзе ж прагнуць людзі купіць у магазіне і той жа чорны гразд, багаты каштоўнымі вітамінамі, смачны і карысны, ды не могуць: сёння нарыхтоўка ў раёне вядзецца пакуль такімі чарапашымі тэмпамі, што чыгунка не можа нават выдзельці нарыхтоўчай канторы вагон, бо яго чыма чым напаяняць, а парожні каму выгада цягнуць за сотні кіламетраў? Вядома ж, чыгуначнікі на такое сваё «добра» не дадуць. І хто іх будзе вінаваціць у гэтым?

Калі з нарыхтоўкай грыбоў справы ў самым паўночным раёне вобласці абстаўляць яшчэ, скажам прама, кепска, то за лекавыя травы ім выказваюць у аблспажыўсаюзе падзяку. Тамара Міхайлаўна Шамяткова зазначае:

— Было б вельмі крыўдна, каб травы, што растуць на Рагачоўшчыне, не збіраліся. Спецыялісты сцвярджаюць, што ў гэтых кутку вобласці яны надзвычай ка-



рысныя, утрымліваюць у сабе багата фармакалагічна каштоўных рэчываў. З многіх раслін і іх частак атрымліваюцца высокаэфектыўныя лячэбныя прэпараты, а ці трэба казаць пра адвары, настоі, якія таксама вылучаюць людзей ад розных захворванняў.

Калі ў тым жа Рагачоўскім раёне някепска сёння нарыхтоўваюць лекавую сыравіну, то заслуга ў гэтым перш-наперш Галіны Іванаўны Дзівачэнкі, таваразнаўца нарыхтоўчай канторы. Нярэдка яе рабочы дзень пачынаецца не з перакладання паперак у кабінце, а з спяшэцка жанчына на аўтавакзал. Даводзіцца іншым разам і пастаяць у салоне аўтобуса, трэціцца на разбітых дарогах, але ў глыбінку яна едзе з добрым настроем. Ведае: ёсць у нашых вёсках людзі, якія зразумеюць яе, памогуць, выручаць. Ды і выручаць хіба ж толькі яе? Лекавая сыравіна патрэбна хворым.

Галіна Іванаўна збірае вакол сябе, як правіла, пенсіянераў, расказвае аб мэце свайго візіту на іх селішча, а потым вядзе за вёску, зрывае кветку за кветкай, тлумачыць:

— Сіні васілёк. Вы, мусіць, і не ведаеце, што гэтая прыгожая кветка — каштоўная лекавая сыравіна, яна ўваходзіць у склад мікстуры Здрэнкі, выкарыстоўваецца як лекавы сродак пры захворванні страўніка. Альбо вунь валяр'ян. Чулі, канечне, што валяр'янка прыходзіць на вырчку тым, хто скардзіцца на частае сэрцабіццё, неўроз сардэчна-сасудзістай сістэмы.

Слухаюць людзі Галіну Іванаўну, і хоць век пражылі, але прызнаюцца, што не ўсё яшчэ ведаюць пра травы, кадру дрэў, пупышкі з іх. Аказваецца, што расліна, якая ледзьве вунь не пад самым плотам расце сабе бесклапотно, пустазеллем лічыцца, а ёй цаны няма. Вось яно што! Дзівачэнка расказвае, якую расліну калі і збіраць трэба, каб яна не губляла сваіх уласцівасцей, а сама думае: «На нейкі гадзіннік у кожнай газеце рэкламу прачытаеш: колькі каштуе, у які бок стрэлкі рухаюцца, што будзе, калі іх у ваду апусціць. А чаму ж так падрабязна не інфармаваць людзей аб нашай рабоце? Наспеў час збіраць кветкі і плады глогу, скажам, то і падказаць ім трэба. Хіба ж у хатніх клопатах угледзіш-упільнуеш той глог. Ды большасць, значная большасць насельніцтва ўвогуле не ведае, што збіраць, як, калі. Вось і растлумачваць людзям трэба, мабілізоўваць іх. Няхай з дзесяці адзін чалавек адгукнецца, і тое добра. Колькі стане тады ў нас памагатых!»

Думкі, думкі... Не адна, мусіць, Галіна Іванаўна Дзівачэнка згодна, што лясны цэх працуе сёння крыху адасоблена ад насельніцтва. Хто ведае пра яго клопаты і турботы? Толькі там і ажывае работа, пазначаецца плён, дзе пройдзе таякая вольная жанчына, як таваразна-

вец з Рагачва. Ну, аб'едзе яна пяць, няхай і пятнаццаць вёсак, а як данесці, якімі сродкамі да людзей іншых населеных пунктаў яе слова?

— Выпускаецца ў нас літаратура, нельга сказаць, што не, — гаворыць Тамара Шамяткова. — Распаўсюдзіць яе па ўсіх населеных пунктах, нават па школах, мы не можам. Ды і дзе ўпэўненасць, што той дапаможнік не ляжа паверх стосіка кніжак у той жа настаўніцкай Шырэй, думаецца, трэба прапагандаваць справы нарыхтоўчыкаў на старонках газет, па радыё, тэлебачанні. Трэба вучыць людзей — як збіраць. Ад гэтага будзе толькі карысць.

Шамяткова задумалася, а потым выцягнула з папкі паперку, працягнула мне:

— Вось... Письмо ў навукова-даследчы інстытут Цэнтрсаюза. Думаецца, не турбуем іх? Ага, так і было. Просім з усіх сіл: патрэбна нарыхтоўчыкам спецыяльна, нечым падобная на агітку. З мікрафонам, крытая. Прыехаў у тую ці іншую вёску, абвясціў, хто мы такія, з чым завіталі. Зручна. Няхай бы была ў гэтай машыне і секцыя — вугалок аўталаўкі, дзе маглі б нашы працаўнікі трымаць тавары, каб на месцы і разлічвацца.

Што ж, у такой машыне і сапраўды наспела неабходнасць. Аднак Харнаў, дзе размешчаны навукова-даследчы інстытут, пакуль маўчыць. І ці скажа ён станоўчае слова? Павінен, бо каму ж, як не галіноваму інстытуту, праяўляць зацікаўленасць да вырашэння праблем, якія нараджае жыццё ў самай сваёй гушчын? Не хапае рабочых рук. А план ёсць план: яго выконваць трэба, а не на лічбу дзвіцца. Прынамсі, і лічба немаленькая — 895 тон салёна-марынаваных грыбоў аблспажыўсаюзу павінен здаць дзяржаве і 18 тон — сухіх. З сухімі грыбамі справы крыху лепшыя: да планаванага задання не хапае ўсяго пяць тон, а як сведчыць вопыт, то паступаюць ад насельніцтва яны на працягу ўсёй восені. А салёна-марынаваныя? Тут на заўтрашні дзень спадзявацца не трэба, а тым больш чанаць з мора надвор'я. Нарыхтоўчыкі штотыднёва перадаюць звесткі. І яны пакуль не радуецца. І палавіны планаванага задання не выканана. Што ж рабіць? Не спасылацца ж толькі на сюрпрызы надвор'я, якое сёлета позна дало магчымае дыхнуць лесу грыбамі. А грыбы — растуць, хоць і познія, і яны павінны, калі асабліва ёсць заклапочанасць у тым, дайсці да стала гараджаніна.

...Восеньскае надвор'е асабліва капрызнае, за характарам. Толькі свяціла сонца, хоць і слабавата, а ўсё ж сагрывала зямлю сваімі праменнямі, і раптам напылі на лес аблачыны, адгародзілі вяршаліны дрэў ад сонца, нізка прайшліся над імі кудысьці на поўдзень. Лёгкі ветрык устрыможыў лісце, яно зашапцела, разгаманілася. Адразу пацямяла ў лесе, зрабілася сумна, журботна. Быў пасляабедзенны час, а здавалася, што збіраецца на вечар. Ды, мусіць, чаго не ўбачыш, як падкрадзецца шэры змрок, уладарна ступіць на зямлю. Усё ж кароткія цяпер дні. Толькі прыехалі ў лес, а пара збірацца назад, каб не запазніцца, хоць прыцемкам дачакацца цэплавоза. Грыбоў я сабраў поўнае вядзэрца, хоць, прызнацца, і не ставіў перад сабой такой мэты. За іншым прыехаў я ў лес пад Церуху, а гэта і не так далёка ад Гомеля, таму можна было выбрацца пасля рабочага дня. Карцела сваімі вачамі ўбачыць, як расце бяссмертнік, ці ёсць чабор, што трымае на сваім голлі-руках прыгажуня-рабіна... У аблспажыўсаюзе заклапочаны, і не без падстаў, што пахваліцца лес у гэтым годзе той дзікарастучай прадукцыяй не змог і не зможа. «І бяссмертнік, і чабор выгарэлі сёлета», — казалі нам. Выгарэлі. А рабіна радавала вока. Толькі не дачкараіся да дрэва — заляпаць па траве чырвоныя ягады, усеюць імі палянку. Рана пачала асыпацца рабіна. Паспела хутка, як не кожны год. Не ўгледзілі і травы... А ўсё ж пахне чабор... Гарыць на дрэве рабінавы агонь...

Давайце будзем смялей называць лес цэхам. І няхай будуць у ім свае тэхналогі. Тэхналогі не па вырошчванні прадукцыі — прырода адмыслова, па-гаспадарску клопаціцца аб гэтым сама, за што тысячу разоў вартга сказаць ёй дзякуй, а тэхналогі па ўмелым выкарыстанні гатовай прадукцыі, але пакуль што не сабраўнай.

Тамара Шамяткова заўважыла, што гамяльчанін Іван Ігнатавіч Сячко змайстраваў несамавітае, але каштоўнае прыстасаванне для збору рабіны, якое было ўхвалена на нарадзе нарыхтоўчыкаў. А калі б не дадуўся да таго прыстасавання такі чалавек-непаседа, як пенсіянер Сячко, то хто б пачаў ламаць галаву, як лепш за ўсё зняць з дрэва чырвоныя рабінавыя гронкі? (Заканчэнне будзе).

## МУЗЫКА

Не так даўно ў мінскім акруговым Доме афіцэраў адбыўся творчы вечар заслужанай артысткі БССР салісткі Беларускага радыё і тэлебачання Тамары Раеўскай. У ім прынялі ўдзел вядомыя беларускія пісьменнікі, паэты, кампазітары. Шчырыя словы удзячнасці за прапаганду беларускіх песень, за цудоўнае іх выкананне выказалі спявачы Янка Брыль, Юрый Семяняка, Яўген Глебаў, Уладзімір Карызна, многія яе глядачы і слухачы.

Пра родны кут, пра каханне і шчасце, пра памяць аб мінулым спявае Тамара Раеўскай.

Як прыйшла да яе песня, чым стала яна ў жыцці артысткі? Пра гэта наша гутарка з Т. Раеўскай.

— Спявачкай я быць не збіралася. Рыхтавалася ў медыцынскі. Таму адрозна пасля школы пайшла працаваць у бальніцу. А спявала з маленства: у школьным хоры, дома з матуляй, з дзятчатамі на сельскіх вечарынах. Родам я з вёскі на Магілёўшчыне, а ў вёсцы ніводнае свята без песні не абходзіцца.

Так, песня стала маім лёсам, маёй прафесіяй. Не раз даводзілася чуць ад знаёмых: «Вясёлю, лёгкую работу сабе выбіраў». Вясёлю — згодна (хоць песні не толькі вясёлыя, яны розныя). А вось што лёгкая мая работа — не пагаджуся ніколі.

— Знаўца і прапагандыст беларускай песні Рыгор Шыр-

ма сказаў: «Душа чалавека ўся ў песні, як у лютэрку». Як лічыце вы, што значыць песня для чалавека і для вас асабіста?

— Цяжка ўявіць чалавека, у якога б не было любімай песні. І, бадай, рэдка сустракаюцца людзі, якім не падабалася б лірычная песня. Песня, праз якую можна выказаць радасць

— Што галоўнае ў жыцці спявачкі?

— Галоўнае ў жыцці стымул. І гэтым стымулам, па-мойму, павінна быць твая работа, творчасць. Бо ўсё астатняе праходзіць. Каханне, маладосць, дзеці, якія вырастаюць, — а прафесія застаецца... І калі набліжаецца сталасць — час, калі падводзіш вынікі сваіх поспехаў і няўдач, аназваецца, што

тых, што прыходзяць у залу філармоніі, у калгасны клуб, у «чырвоны куток» войскай часці, у раённы Дом культуры. Па своеасаблівай затоенай цішыні ў зале ўжо адчуваю, успрынялі песню ці не.

— У артыстычным асяроддзі існуе выраз удзячнасці глядач, няўдзячны, падрыхтаваны, непадрыхтаваны... Які глядач імпануе вам?

месца займае беларуская песня, таму многа і пённая мы працуем у творчым саюзе з такімі вядомымі і любімымі мной кампазітарамі, як Юрый Семяняка, Яўген Глебаў, Ігар Лучанок, Дзмітрый Смольскі. Амаль дваццаць гадоў супрацоўнічам мы з Юрыем Уладзіміравічам Семянякам. І тое, што адну са сваіх чароўных песень «Белая Русь» ён даверыў першай выканаць мне, лічу вялікім гонарам і адказнасцю. Бо не ў малой ступені і ад нас, выканаўцаў, залежыць, якім будзе лёс песні. З вялікім задавальненнем праую з Яўгенам Аляксандравічам Глебавым. Работа з ім — сапраўдны школа для спевака. А вось чаго не хапае мне для творчасці, дык гэта сустрэчы з добрым рэжысёрам, які б паказаў, дапамог у рабоце. Песня на эстрадзе вымагае акцёрскага майстэрства, тэатральнасці (у добрым разуменні), і рэжысура спеваку вельмі неабходна.

— У вашым рэпертуары нямала песень ваенных гадоў. Чым гэта выклікана?

— Есць песні, якія, аднойчы нарадзіўшыся, ужо ніколі не паміраюць. Гэта датычыць і песень ваеннага часу, такіх, як «Ой, туманы мои, растуманы», «Землянка», «В лесу прифронтовом», «Прощание», «Казани в Берлине». Іх з задавальненнем спяваю і ў вялікім канцэрце, і ў цесным сяброўскім асяроддзі.

Увогуле ж, добрая песня — не толькі факт музыкальнай культуры, а і своеасаблівы ўрок выхавання пачуццяў. Вядома, не кожны пройдзе ўрок трыба паўтараць, але некаторыя карысна працуюць нанова. І калі песня і сёння хваляе выканаўцу, варта даць ёй човае, сучаснае жыццё.

Інтэрв'ю ўзяла С. СІМАНОВА.



і смутак, боль і гора, каханне і надзею. Хачу верыць, што ў кожным сэрцы якая-небудзь струна ды і адгукаецца на песні, якія я спяваю. Пра свае асабістыя адносіны да песні скажу словамі Клаўдзіі Іванавы Шульжэнка: «Пакуль жыўу — спяваю». Песня для мяне усё — работа, творчасць, жыццё. Бывае, адчуваеш сябе кепска або нервуешся з-за нейкай крыўды ці выпадковай дробязі, пакутуеш нейкімі сумненнямі, а прыйдзеш на рэпетыцыю — адкуль возьмецца сіла, з'явіцца творчы настрой, паднімецца жыццёвы тонус!

твая праца — галоўнае ў жыцці.

— Вам нярэдка даводзіцца чуць кампліменты ў свой адрас. Як да іх ставіцеся?

— Як і ўсе жанчыны — з прыхільнасцю. Але на веру строга судзіць для мяне — я сама. Патрабавальнасць да сябе на рэпетыцыі, у час чарнавой работы над песняй — гэта заруча майстэрства і, нарэшце, заслужанага поспеху на сцэне.

Самымі ж аб'ектыўнымі маймі крытыкамі лічу слухачоў,

— Перад выступленнем ніколі не думаю, які сёння глядач. Люблю спяваць для любой аўдыторыі. Я прыходжу на канцэрт, як на шчырую размову, на споведзь, і заўжды веру, што слухачы пачуюць мяне. Кожнае выступленне адрасую быццам не ўсёй глядзельнаму залу, а кожнаму слухачу паасобку. І калі ведаеш, што хочаш сказаць людзям, калі на сцэне — шчыры, то песня дойдзе да сэрца.

І шчыра вельмі важна для творчасці — саюз з сапраўднымі творчымі людзьмі. У маім рэпертуары галоўнае

## ПАДЗЕІ І ДАТЫ

# З ПЛЕЯДЫ МАЛАДНЯКОЎЦАЎ



Прыкметнае месца ў беларускай літаратуры 30-х гадоў займаюць творы Барыса Мікуліча, якому сёлета споўнілася 67 год. У вострасацыяльнай, напоўненай рамантыкай класавай барацьбы, пафасам сацыялістычнага будаўніцтва прозе Б. Мікуліча, як у лютэрку, адбілася тое, чым жыло наша грамадства ў першыя дзесяцігоддзі Саветаў улады.

У ліку першых у беларускай літаратуры пісьменнік звярнуўся да тэмы рабочага класа. У аповесцях «Шаснаццаты», «Наша сонца», «Ускраіна», «Дужасць», «Дружба», апавяданнях «Удар», «Цагель», «Прачы», «Ліст» Б. Мікуліч расказаў пра будаўніцтва заводаў і электрастанцый, стварыў вобразы сваіх сучаснікаў, герояў першых пяцігодкаў. Працоўнай дзейнасцю для герояў Б. Мікуліча стала неабходнасцю, радасцю, бо яна патрэбна народу, краіне і набліжае светлую будучыню. Пись-

меннік паказвае, як складваліся новыя ўзаемаадносіны паміж людзьмі, як дружная праца ў калектыве перавыхоўвае чалавека, дапамагае яму пазбавіцца ад перажыткаў мінулага.

Праўда, некаторыя з гэтых твораў сучаснаму чытачу могуць падацца недасканалымі ў мастацкіх адносінах, шмат у чым спрощанымі. Маладога празаіка цікавіла выкананне прамфінплана, нараджэнне сацспарборніцтва паміж рабочымі, ліквідацыя тых ці іншых непаладкаў у вытворчым працэсе. Тое ж, як жыў працоўны чалавек, што яго хваляе і чым ён займаецца ў вольны час, засталася, па сутнасці, па-за ўвагай аўтара. Аднак у цэлым Б. Мікуліч здолеў перадаць подых свайго эпохі, энтузіязм вызваленых ад венавога прыгнёту працоўных мас. Таму і сёння творы гэтыя ўспрымаюцца з цікавасцю.

Важнае месца ў творчасці Б. Мікуліча займае тэма рэвалюцыі і грамадзянскай вайны. Яе можна назваць скразной, бо тая падзеі і здарэнні, пра якія расказвае пісьменнік у апавяданнях і аповесцях, прама ці апасродкавана звязаны са станаўленнем новай грамадскай фармацыі. У творах пра рэвалюцыю і грамадзянскую вайну («Адышло, адкацілася», «Раяль», «Рыхтуецца», «Мы дойдзем», «Яхант», «Кулямётчыны Пятроў», «Рэзвіем») Б. Мікуліч імкнецца перадаць парывы мас, якія ў зброю ў руках абаранялі першую ў свеце ўладу працоўных. У жанрартах сваіх герояў аўтар вылучае агульнае, што аб'ядноўвала лю-

дзей у змаганні з ворагам: нянавісць да старога свету, жаданне служыць справе рэвалюцыі, аддаць усе сілы, а калі патрэбна, і жыццё, барацьбе за новае грамадства. Індывідуальныя ж рысы герояў амаль не раскрываюцца.

Б. Мікуліч быў «тыповым маладнякоўцам як па сваім светаадчуванні, так і па сваім складзе думак, складзе мыслення». — слухна заўважае Д. Бугаёў. У творах пісьменніка выразна праявіліся і моцныя, і слабыя бакі «Маладняка». Так, у ранніх творах ёсць і «бурнапеннасць», і аголеная пафаснасць, і валунічкая наступальнасць. Аднак паступова недахопы гэтыя пісьменнікам пераадольваліся, пра што сведчаць аповесці «Ускраіна», «Дужасць», апавяданні «Доктар Пеціні», «Тэнар».

Як і большасць прадстаўнікоў пісьменніцкага пакалення, народжанага Кастрычнікам, Б. Мікуліч пісаў і друкаваў пачаў рана. Першым друкаваным творам Б. Мікуліча лічаць апавяданне «Міроніхін курган», якое з'явілася ў бабруйскай акруговай газеце «Камуніст» у 1928 годзе. У дзевятнаццацігадовым узросце ён стаў аўтарам адрозна двух зборнікаў апавяданняў («Удар» і «Чорная Вірня»).

Лёс юнака склаўся так, што адрозна пасля школьнай парты ён ануоўся ў гущу літаратурнага жыцця. У Бабруйску, дзе нарадзіўся і правёў сваё дзяціства будучы пісьменнік, актыўна дзейнічала філія «Маладняка», у склад якой Б. Мікуліч быў прыняты ў 1928 годзе.

Пасля заканчэння школы юнак уладкаваўся супрацоўнікам газеты «Камуніст», дзе ў той час працавалі М. Лынькоў, Р. Лынькоў (Р. Суніца), Хв. Шынклер. У 1932 годзе Б. Мікуліч стаў адказным сакратаром рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва».

Б. Мікуліч выступаў у друку не толькі з апавяданнямі і аповесцямі, але і з агледнымі артыкуламі, рэцэнзіямі на творы таварышаў па перу. Спрабаваў ён свае сілы і як перакладчык: у 1932 годзе пераклаў на беларускую мову (разам з Р. Бахтай) раман А. Вясёлага «Краіна родная», у 1934 — аповесць У. Лідзіна «Магіла невядомага». Разам з гэтым Б. Мікуліч актыўна ўдзельнічаў у правядзенні літаратурных вечараў, выступаў з чытаннем сваіх твораў перад працоўнымі, у складзе творчых брыгад выязджаў у вёскі і гарады рэспублікі для азнаямлення з жыццём рабочых і сялян.

Здзіўляе працавітасць пісьменніка. За восем гадоў літаратурнай дзейнасці (така працяглася даваенная перыяду творчасці Б. Мікуліча) ён выдаў сем кніг: зборнікі апавяданняў «Удар» (1931), «Чорная Вірня» (1931), «Яхант» (1935), аповесці «Наша сонца» (1932), «Ускраіна» (1932), «Дужасць» (1934), «Дружба» (1936).

З шчыра большай апантанасцю пісьменнік працаваў у 1947—1948 гадах, калі лёс падараваў яму нядоўгую радасць займацца творчай працай і жыць на радзіме. За гэтыя два гады былі напісаны «Цяжкая гадзіна» і «Палеская аповесць» (у творах

адлюстраваны падзеі Вялікай Айчыннай вайны), навелы «Жыццяпіс Вінцэся Шостана», «Гадзюна ў кароне», «Зорна», закончана аповесць «Развітанне» (пра апошнюю сустрэчу М. Багдановіча з родным краем). У гэты час празаік прадоўжыў працу, распачаў у гады вайны, над гістарычным раманам «Адвечнае» (пра нашчасце напалеонаўскіх войскаў на беларускую зямлю). Напісаныя ў пасляваенны час творы сведчаць пра ўзросшы ўзрвень майстэрства пісьменніка, пра яго імкненне пазвыбіцца ў жыццё народа.

Многае за задум і планаў Б. Мікуліч так і не здолеў здзейсніць. Апошнія шэсць гадоў яго жыцця (памёр Б. Мікуліч у 1954 г.) прайшлі далёка ад Беларусі, ва ўмовах, зусім неспрыяльных для творчай працы.

На жаль, пасляваенныя творы Б. Мікуліча доўгі час заставаліся невядомымі чытачу і такім чынам былі выключаны з літаратурнага працэсу. Аповесці «Цяжкая гадзіна» і «Развітанне», а таксама апавяданні ўвайшлі ў зборнік «Выбранае», выдадзены ў 1959 г., незакончаны раман «Адвечнае» быў надрукаваны толькі ў 1972 г. у часопісе «Полымя». «Палеская аповесць» і аповесць «Зялёны луг» не друкаваліся зусім. І калі гаворым пра тых, хто ў ліку першых звярнуўся да ўзнаўлення падзей Вялікай Айчыннай вайны, мы забываемся, што сярод іх быў Барыс Мікуліч, наракаючы на недастатковую распрацаванасць гістарычнай тэмы, не ведаем, што да твораў У. Караткевіча, А. Чарнышэвіча, М. Лобана, І. Шамякіна мы ўжо мелі цікавыя раман Б. Мікуліча, таленавітага празаіка, шчыра зацікаўленага ў росквіце нацыянальнай літаратуры.

Таіса ГРАМАДЧАНКА.

## Алена Міхайлаўна БРОЎКА

15 жніўня на 72-м годзе жыцця пасля цяжкай і працяглай хваробы памерла дырэктар літаратурнага музея Петруся Броўкі Алена Міхайлаўна Броўка.

Нарадзілася яна 15 красавіка 1911 года ў в. Ісанац.чы Лоеўскага раёна Гомельскай вобласці ў сям'і настаўніка. У 1930 годзе скончыла Беларускі педагогічны тэхнікум, праз тры гады паступіла вучыцца ў Мін-

скі педагогічны інстытут імя А. М. Горкага. Некалыкі гадоў працавала настаўніцай у 2-й мінскай сярэдняй школе.

З 1937 па 1941 г. Алена Міхайлаўна — малодшы навуковы супрацоўнік Інстытута мовы, літаратуры і мастацтва Акадэміі навук БССР.

У час Вялікай Айчыннай вайны яна жыла ў г. Алма-Ата, працавала ў казахскім аб'яднаным выдавецтве рэдактарам

мастацкай літаратуры. У 1943 годзе працуе ў Маскве стыльрэдактарам Беларускага дзяржаўнага выдавецтва, пасля ў рэдакцыі часопіса «Беларусь». З 1944 па 1953 год Алена Міхайлаўна зноў у Інстытуце мовы, літаратуры і мастацтва АН БССР, дзе працуе ў слоўнікавым сектары.

Шмат гадоў яна аддала працы ў рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» на пасадзе стыльрэдактара.

У 1981 годзе Алена Міхайлаўна прызначаецца дырэктарам Літаратурнага музея Петруся Броўкі і за кароткі час правяла вялікую работу па зборы і адшукванні матэрыялаў і дакументаў, звязаных з жыццём і літаратурнай дзейнасцю народнага паэта. Яна карысталася заслужа-

ным аўтарытэтам ва ўсіх калектывах, дзе працавала.

Алена Міхайлаўна была жонкай Петруся Броўкі, верным яго спадарожнікам і сябрам, чутым дарадцай, сардэчным другом, дапамагала ў яго літаратурнай, навуковай і грамадскай рабоце,

дзяліла з ім усе жыццёвыя радасці і нягоды.

Памяць аб Алене Міхайлаўне, актыўнай працаўніцы, шчырым і добрым чалавеку, застаецца назаўсёды ў нашых сэрцах.

ГРУПА ТАВАРЫШАЎ.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР з глыбокім жалем паведамляе, што на 72 годзе жыцця памерла дырэктар Літаратурнага музея П. Броўкі, жонка і саратнік народнага пісьменніка БССР Петруся Броўкі Алена Міхайлаўна БРОЎКА і выказвае спачуванне родным і блізім нябожчыцы.

Калектыў рэдакцыі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» глыбока смуткуе з прычыны смерці былой супрацоўніцы рэдакцыі БРОЎКА Алены Міхайлаўны і выказвае шчырае спачуванне родным і блізім нябожчыцы.

## З ДАЛЁКІХ І БЛІЗКІХ ДАРОГ

Тыдзень, з 8 па 14 чэрвеня 1982 года, па запрашэнні Таварыства польска-савецкай дружбы былі мы на польскай зямлі. Мы — гэта дэлегацыя Саюза пісьменнікаў СССР. У склад дэлегацыі ўваходзілі Анатоль Вярцінскі, Алег Салтук і я. Яна была першая пасля трынаццатага снежня, і мы былі ўдзячны польскім сябрам за гэта запрашэнне. Бо, паводле народнай мудрасці, лепш адзін раз убачыць, чым сто разоў пачуць — мела непасрэдную рэальнасць.

Польшчу бачыў я раней, шэсць гадоў назад, праездам з акна вагона. Доўга і ўважліва ўглядаўся ў палі, дакладней загоны — дзе меншыя, дзе большыя, падзеленыя межамі. Пазнаваў, што дзе расло, які меўся быць ураджай. Было цікава ўгадваць, хто які гаспадар, бо поле пра гэта скажа сама дакладна. Надзелы былі ўходжаныя, дагледжаныя, і сэрцу не такога далёкага селяніна, як я, было прыемна за рупных людзей.

Такая ж карціна адкрывалася і на гэты раз і прыкладна тыя ж самыя пачуцці зведаў я і цяпер, як і шэсць гадоў назад. Прыкладна. Бо жыло неадольнае запытанне да гэтых загонаў і лужкоў: а які твой удзел, зямля, у тым, што адбылося? Дакладней, відаць, што адбывалася, назапашвалася перад тым, як выплеснуцца ў замахах на народную ўладу ў жніўні 1980 года. З якім пустазеллем яно прарастала? Ці нельга было выпадаць, ці наадварот ахоўвалася ад праполкі?..

Не ведаю як у каго, а ў мяне заўсёды ўспыхвае светлая жальба расстання — няхай і ненадоўга — з Радзімай. Не таму, канечне, што не так многа я выязджаў за яе межы. Ад характару, відаць, ад пачуцця. Думаю, што такое адбываецца з кожным або амаль з кожным. Пераязджаючы мост цераз Буг, развітаючыся вачамі і сэрцам з палацатам пагранічным слупам, на якім — Герб і літары «СССР», адчуваеш, што Радзіма — яна ўжо з вялікай літары, як адно непадзельнае і агромністае! — засталася ззаду, а ты яе драбнісенны асколак, але ўся яна ўмяшчаецца ў табе. Яшчэ чайка ляціць з таго, роднага берага на гэты, воўлака плыве, сонца коціцца следам, а ўсё ўжо не наша. Праходзіць нябачная геаметрычная лінія мяжы праз карэньчык і сцябло травіны, праз яйка ў гнязде кнігаўкі — дзеліць адно цэлае напал. Так усюды, бо ўсюды пакуль ёсць межы. А самая большая і дакладная праходзіць праз нашы сэрцы.

Гэта ўспомніўся ўжо Куляшоў.

У Варшаве з поезда Масква — Берлін сустрэлі нас укрыты Цэнтральным вакзал гасцінныя гаспадары і сярод іх Марэк Гера, — як высвятлялася паступова, — былі ўдзельнік бою пад Леніна, пасля работнік друку, а цяпер — пенсіонер. Ён і стаў нашым асноўным гідам на ўвесь тыдзень знаходжання ў Польскай Народнай Рэспубліцы. Стройны і прыгожы пан Марэк разам з іншымі супрацоўнікамі Таварыства польска-савецкай дружбы прывезлі нас на пляч Дзяржынскага ў гатэль «Саскі». За плячамі гасцінны знаходзіцца Дом польска-савецкай дружбы, у якім назаўтра адбылася сустрэча нашай дэлегацыі з пісьменнікамі-камуністамі, з тымі, хто клаў пер-

шыя камяні ў падмурак новай Польшчы, і іх маладзейшымі палечнікамі. За апошнія паўтара года найбольш ярка выявілася, хто ёсць хто, хто па які бок барыкад знаходзіцца. Законы ваеннага становішча прыпынілі дзейнасць шмат якіх грамадскіх арганізацый, у тым ліку і Саюза польскіх пісьменнікаў. Тыя, хто прысутнічаў у нашай сустрэчы, складалі здаровае ядро пісьменніцкага саюза. Ім баліць сённяшняе становішча іх радзімы, як чэсных грама-

спраўднай, якая куплялася крывёю ў барацьбе, а не падачкай з рук тых, каму гэта свабода — што костка ў горле і сёння.

Мы, літаратары, у сваім паўсядзённым жыцці надта ж нецікава гаворым пра сваю работу. Звыкліся мы з ёю, яна здаецца нам будзённай. Атрымліваецца нешта падобнае да чалавека, які пастаянна жыве на адным месцы і, калі запытаць пра навіны, не мае ніякіх навін. Работа літаратара куды цікавейшая, калі, як гавораць газетчыкі, зірнуць на яе «свежымі вокамі». Гэта нерва таго дня, у якім жыве літаратар.

тых памераў, калі яна ўжо становіцца пагрозай дзяржаўным сентарам гаспадарання, стараліся стварыць відчужнасць законнасці наступу на заваёвы народнай улады, свядома замоўчвалі або снажалі велізарныя поспехі ПНР у галіне прамысловасці, навукі, культуры, літаратуры.

Па чалавечы зразумелы жаданні людзей жыць лепш: добра харчавалася, апранацца, мець поўны матэрыяльны і духоўны дастатак, атрымліваць большую зарплату за работу, якая выканана. Хто з гэтым будзе спрачацца? Ворагі ж Польшчы, прымяняючы забастовачны тэрор, скарэйшай вальі ганебную чалавечую сла-

бодных еўроп». Яшчэ з біблейскіх часоў вядома, што варта кагосьці пастаянна называць жывёлінай і настане час, калі чалавек сам паверыць у гэта. Крываногі галоўны прапагандыст трэцяга рэйха Гебельс адкрытым тэкстам, як кажуць, павучаў сваіх брахуноў больш хлусіць, каб ім больш верылі. У яго нават быў свой рэцэпт: мізэрны працэнт праўды, а астатняе — хлусня. То гэта Гебельс, чалавеканенавіснік, асабліва славян і палякаў у першую чаргу. Але чаму і сёння такое скарыстанне яго прыёмаў і рэцэптаў наступу на сацыялізм?! Таму што яны дзейсныя і сёння на тых, хто сацыялізму не прыяцель, не сябра. Хто спіць і сніць, каб на нашу дружбу было выліта найбольш бруду.

Атака падрыўных цэнтраў на Польшчу шалёная. Заваёвы народнай улады апынуліся пад нечуваным агнём са жніўня 1980 года, калі «Салідарнасць» пайшла ў наступ знутры. Паліграфічнае абсталяванне, інструкцыі, папера, тэле- і радыёапаратура ішлі суцэльным патокам са шпіёнскіх службаў, прыкрытых мецэнацкімі шылдамі. Вядома, усё гэта ішло не з «мэтамі» падмацавання ПНР.

Правільна было сфармулявана азначэнне, што ў Польшчы быў не лішак сацыялізму, а не халала яго. «Салідарнасць» усё больш скідала авечую шкуру, усё больш праступалі яе іклы драпежніка. Яна і яе адгалінаванні адкінулі манернасць і ўжо не бралі пад сумненне аснову асноў незалежнасці і моцы Польскай Народнай Рэспублікі — нашу дружбу. Яны ўзяліся нішчыць яе. Даходзіла да кашчунства. Савецкая Армія, гаварылі «салідарысты», «каскораўцы», «канфедэраты», ніякая не Армія-вызваліцельніца. Яна ішла дабіваць фашызм, германа цераз Польшчу толькі таму, што ёй не было іншай дарогі на Берлін. Крываногая праўда, і век у яе, як у мыльнай бурбалкі, але слепіць на першым часе. Асабліва таго, хто хоча быць сляпым, каму такія неверагодныя нагаворы, якія могуць прыйсці ў галаву псіхічнахвораму чалавеку, ды і то не кожнаму, — бальзам на душу.

Вялікія манюкі, адкінуўшы чалавечую прыстойнасць і традыцыйную польскую гжэчасць, не чырванючы, манілі на ўвесь свет, што Савецкі Саюз, нібыта, абірае Польшчу. Перш-наперш манілі свайму народу, асабліва забівалі галоўны моладзі. Яны пераконвалі, што Польшча, напрыклад, корміць паўсвету, а што Савецкі Саюз — дык тут і сумнення няма. Не гаварылі яны праўды. Маўчалі і пра іншае. Пра тое, да слова, што нафту, газ, жалезную руду, бавоўну прадавалі мы Польшчы ў паўтара раза дзешавей, чым каштуе ўсё гэта ў свеце. Замоўчвалася тымі, хто замахануўся на народную ўладу. Замоўчвалася, бо, сказаўшы «а», трэба было гаварыць і «б». А прызнаўшы, трэба было гаварыць пра наш інтэрнацыяналізм, пра нашу дружбу. «Каскорайцам» жа і «канфедэратам» хацелася дружыць з іншымі.

Цяжкія выпрабаванні выпалі на долю нашых сапраўдных сяброў. На сустрэчы ў Доме польска-савецкай дружбы гаварылася пра тое, што ішло на іх у атаку. Гэта ішлі ў саюз дэмагогія з трацізмам і нацыяналізмам, вядомым з далёка не слаўных часоў, калі кіруючыся лозунгам «ад можа да можа», Польская дзяржава аказалася ў адзіноце. Пісьменнікі, якія ўступілі ў «Салідарнасць», на сваіх сходах, як казалі, гаварылі пра усё, толькі менш пра літаратуру. А што ж вы хацелі ад адступнікаў?!

За тыдзень знаходжання ў Польскай Народнай Рэспубліцы

Уладзімір ПАУЛАУ

# Муж Будам і Паралі

ПОЛЬСКІЯ НАТАКІ

Храналогія засведчыць адно, дакладна і бяспасна, а вось пра нерва тагачаснага дня будучы меркаваць па літаратурных творах, якія вытрымаюць выпрабаванне часам. У нас жа ёсць, скажам, «вясковая» проза, «гарадская тэматыка», літаратура гераічна-патрыятычнага выхавання. Калі па цяперашніх мерках, то «Вайну і мір» Талстога можна адносіць да ўсіх трох названых катэгорый. А найбольш жа яна адпавядае чалавечазнаўству, узвышэнню і ўслаўленню добра ў сэнсе бескарывасці. Гэтую думку я прывёў для таго, каб сцвердзіць яшчэ раз вядомае, што Талстой размяжоўваў паняцце «добра», асветленае святлом душы, з паняццем «добра» як набыванне матэрыяльна. Застаецца шнадаваць, што зямля не нарадзіла яшчэ генія, роўнага Талстому. Нам жа, літаратарам, і ў нас, і ў Польшчы, і ўсюды пакуль не дацягнуцца да яго. Але нам па сіле зразумець разуменне Талстым добра і зла. Зразумець, калі мы хочам, каб нашы кнігі былі сумленныя. Нехта скажаў, што злы чалавек не можа напісаць добрую кнігу. У паняцці «добра», тут, мабыць, два сэнсы: добрая ў мастацкіх адносінах і добрая ў агульначалавечым паняцці. Не ведаю, на жаль, ці добрыя ў мастацкіх адносінах кнігі тых польскіх пісьменнікаў, якія, запраўшы свайго сабрата Анджея Ружыньска на наву ў рэстаран, раілі яму падумаць, гэта значыць на іх мове адмовіцца ад сваіх перакананняў, перайсці на бок «Салідарнасці», іначай — «мы цябе лівімудем». Не ведаю наокант добрага мастацкага ўзроўня іх кніг. Чыста мастацкага, хоць такога і не бывае. Наконт жа добра ў агульначалавечым паняцці можна не сумнявацца — яно там адсутнічае. Бо яно не давалася і ніколі не даецца ў рукі палітыканам, людзям несумленным. Падобныя пагрозы былі і піяністы Галіне Чэрні - Стэфаньскай за тое, што яна давала канцэрт для салдат Войска Польскага.

На якой жа глебе вырасталі гэтыя чарнасоцкінасці?.. Відаць, глеба была прыдатная. На памятнай сустрэчы з пісьменнікамі называліся некаторыя фактары. Цэлы блок фактараў. «Салідарнасць» нарадзілася не дзяля таго, каб спрыяць сацыялізму, а каб ліквідаваць яго. Трэба быць наіўным, каб думаць, што гаспадар уласнай крэмы панадае добра дзяржаўнаму універмагу. Ён спіць і ў сне бачыць, каб расшырыць свой гандаль, пацягацца і перамагчы той жа дзяржаўны універмаг. Ён і ўласнік-таксіст, цырульнік, гаспадар на зямлі дбалі, трэба думаць, у першую чаргу не пра дзяржаўныя інтарэсы.

Тут брала верх адвечнае мяшчанскае: мне маё. Заўсёды працягнутая рука ўзяць, а не даць. А калі і даць, то зноў такі, а з якой выгодай, а што мне, мешчаніну, за гэта будзе? Дзяржаўнае адступала на апошні план. А ворагі Польшчы ўмела скарыстоўвалі запатрабаванні мешчаніна, якія практычна не маюць мякы, падагравалі сываннасць на пашырэнне прыватнай уласнасці да

басць атрымаць як найбольш за працу нявыкананую, за прадуку, які не вытвораны, якога папросту няма.

Дэмагагічныя варожыя патрабаванні, прыкрытыя траскучай фразай пра народныя дабрабыт, бунтавалі галоўны. Дзіўна атрымлівалася па «каскораўску» і «канфедэрацку», калі тыя заяўлялі, што «Салідарнасць» створана, каб заступацца за рабочых, што іх дзейнасць наіравана на абарону народа. Польская Народная Рэспубліка ў сваёй назве мае слова «народная», ад слова «народ» — народ. Як жа можна народ барацьба ад народа? Але мешчаніна «каскораўска» дэмагогія задавальняла. Бо яго менш за ўсё цікавілі народ і народная дзяржава. Ён дбаў пра уласную шаўлю, якая бліжэй да цэла, і ён стаў вызным каньком «Салідарнасці», галоўным яе апірышчам.

На пісьменніцкай сустрэчы называлася і старая рэакцыя. Відаць, правамерна было б сказаць і новая таксама, якую ўзраціла старая рэакцыя, для якой усё мы, што на ўсход ад Буга, — «маскалі». Чыталі мы, чулі, ведаем, як, яшчэ толькі збіраючыся прыйсці да ўлады, рэакцыйныя дзеячы намерваліся ажыццяўляць пастулаты гітлераўскай «Майн кампф»: расстрэльваць і вешаць. Неяк у гаворцы пра тое, як пан Марэк збіраецца правесці свой адпачынак, ён сказаў, што намерваўся паехаць у журналісцкі дом творчасці, але, відаць, не паедзе, бо той заняты інтэрніраванымі. Скажаў і дадаў: «А каб яны прышлі да ўлады, то даўно б нас перавешалі або ператрушчылі б нам косці». Так, пан Марэк! Не заўсёды і ой як не скоро дабрата дабратай адзываецца. На жаль.

На жаль, не толькі ворагі Польшчы і ў Польшчы, а і ва ўсім свеце дабрата і бескарывасць сацыялізму прымаюць як слабасць. Дакладней, робяць выгляд, што прымаюць як слабасць. На самай жа справе яны добра ведаюць сілу сацыялізму, ды робяць выгляд нязнаек, гэтак талкуючы, каб ашукваць іншых. Непрыяцелям і адкрытым ворагам выгадна такое тлумачэнне. Выгадна — і соль у гэтым! Прымальна такая формула і для збітых з тропу і — асабліва! — для свядома «заблудшых душ», якія ва ўсім шукаюць уласнага набытку. Вось ужо сапраўды як на тым пажары з прыказкі: хоць іскру, а злаўлю сабе!

Ці ёсць такія ў сённяшняй Польшчы? Есць. Але ёсць яямала людзей, збітых з тропу прапагандай «свабод» і «сва-

шмат што мне здавалася сур'ячлівым, такім, як наш абыходлівы і пунтуальны пан Марэк. Яшчэ больш супярэчлівага даведаўся з расказаў, з сустрэч, назіранняў. Чым, напрыклад, вытлумачыць, што кожны наснок на народную ўладу выдаваўся як праява смеласці дэмакратыі, а абарона ад такіх наснокаў — як зацясні дэмакратыі? Уладзімір Ільіч Ленін дакладна вызначыў, што тая рэвалюцыя чаго — небудзь варта, якая можа абараніць сябе. Чым вытлумачыць, што кнігі эмігрантаў, сярод якіх былі і махровыя рэакцыянеры, выдаваліся, як ні ў чым не бывала? Можна, яны ўмацоўвалі асновы народнай улады, яе завабў? Не! Яны лілі ваду на млын антыкамунізму, у большасці выпадках чарнілі тых, хто ўступіў у бой пад Леніна і ўзяў сцяг перамогі над Брандэнбургскімі варотамі побач са сцягам савецкім. Як сказаў Богдан Куроўскі, драматург Славамір Мронжак пакінуў Польшчу яшчэ ў 60-х гадах, а яго «Танга», «Эмігранты» — усяго 17 п'ес антынароднай накіраванасці ішлі на сцэнах польскіх тэатраў поўным ходам. Мацей Бардовіч прывёў прыклад, калі нехта Лапіці, рэктар вышэйшай драматычнай школы, амаль кожны месяц даваў сваю п'есу на тэлебачанні, ганарар яго вызначаўся паўтара мільёнамі злотых. Натуральна, не было ходу іншым. Або калі такі ход быў, то для набліжаных, падхалімаў, тых, хто быў ласы адцусціць ад грамадскага пірага як найбольшы кус. Яны і сёння, асабліва акцёры з п'ес Лапіціага, байкачкі здымілі п'ес іншых аўтараў, таго ж Мацея Бардовіча ў прыватнасці. Службовае становішча выкарыстоўвалася для асабістага абагачэння. Парушаўся прынцып прапарцыянальнай роўнасці асобных сацыяльных груп. Юзаф Лекарт прывёў прыклад, што за апошнія гады прыток у ВНУ дзеля рабочых і сялян зменшыўся з 49 да 7 працэнтаў.

Пакуль не будзе перамогі ў абстаноўцы палітычнай, да таго часу не будзе нашай перамогі, — лічыў пісьменнікі-камуністы. А справа гэта не аднаго дня.

Варшава — прасторны прыгожы горад. Палюць любяць і шануюць сваю сталіцу. У вайну, асабліва пры падаўленні варшаўскага паўстання, справакаванага эмігранцкім урадам і англійскімі спецслужбамі, горад быў разбураны. У цяжкае пасляваеннае (1951—1953 гг.) на рашэнні польскага ўрада было адноўлена Старае Мяста, базарная плошча, абступленая з усіх бакоў дамамі, адноўленымі па царчэжы, па паніцы, якая свяшчэнная. І сёння там стаяць напачатку фазтоны і цокаюць на начным бруку падковы ладных коней, развозячы адсюль куды трэба запозненых гуляк ці проста аматараў даўніны. Шмат што адноўлена ў Варшаве. Шмат бабудавана, будзеца. Праўда, нямаю трыпаляся і закансерваваны будынкаў. У Варшаве. Бачылася гэта і ў Зялёна Гурэ. У Варшаве на той жа плошчы Дзяржынскага насупраць помніка Феліксу Эдмундавічу — закансерваваны высотны дом. Вокны яго больш чым дваццаці паверхаў закладзены ні то чырвонай фанерай, ні то кардонам. Прыгожы дом. Лаўлю сябе на думцы, што недзе бачыў такі. Ага, дом нагадае мініяцюру аднаго з амерыканскіх небаскroбаў, які бачыў на фатаграфіі. Дом будавалі шведы. Скончыліся крэдыты, гаворыць наш гід, скончылі будаваць і шведы.

Непадалёк ад плошчы Дзяржынскага знаходзіцца Тэатральная плошча з доўгім, можа, трохі сумнаватым будынкам Вялікага тэатра, таксама адноўленага пасля вайны. Але ў сярэдзіне сам тэатр — гэта цуд! Мы глядзелі і слухалі там у першы дзень оперу Манюшкі «Страшны двор» у выдатным выкананні трупы. Кожны акцёр, нават статыст іграў сваю ролю з поўнай аддачай, нібы поспех залежаў ад яго і толькі ад яго. Ды на сцэне такога тэатра іграць не натхнёна, ма-

быць, нельга. У час антрактаў, трохачкі даўжэйшых, чым звычайна, мы аглядалі тэатральны музей, размешчаны ў залах тэатра, у яго холах. Асалода ад гэтага была двайная. Забягаючы наперад скажу, што ў цудоўнай шматпавярховай Цэнтральнай ваяводскай навуковай бібліятэцы імя Цыпрыяна Норвіда ў Зялёна Гурэ прыёмам здзівіў музей старой кнігі і рэдкіга рукапісу. А гэта ўжо заканамернасць, вопыт, да якога варта прыгледзецца пільней. У бібліятэцы ў Зялёна Гурэ была наладжана выстаўка дзіцячага малюнка, якая пастаянна абнаўляецца; выстаўка экслібрыса, дзе сустраўся і экслібрэс нашага Аляксандра Міронава; выстаўка савецкага грамзапісу...

На Тэатральнай плошчы ў Варшаве — помнік багіні Перамогі Нікі. На адным з дамоў прымацавана мемарыяльная дошка, якая расказвае, што 5 жніўня 1944 года тут загінуў 22-гадовы паэт Кшыстаф Камілі Багынскі. Гэта было ў першыя дні Варшаўскага паўстання, якое пачалося 1 жніўня паводле загаду камандавання Арміі Краёвай са згоды эмігранцкага лонданскага ўрада. Паўстанне было дрэнна падрыхтавана, не хапала зброі. Па той бок Віслы ў прадмесце Варшавы Прагу падышлі савецкія войскі. Нашы былі падта стомлены, прайшоўшы ў аперацыі «Баграціён» ад Віцебска да Варшавы многія сотні кіламетраў. Рады іх былі значна прарэджаны вялікімі стратамі. Спраба высадзіцца на левы бераг Віслы і памарчы паўстанцам была гітлераўцамі адбіта. І ўсё ж у першыя дні паўстанне мела поспех. Сваёй нечаканасцю, тым, што асноўныя сілы фашыстаў былі на фронце, тым, што краёўцамі быў максімальна скарыстаны нязломны дух палякаў, іх нянавісьць да ворага. У першыя дні нават бралі палонных, жаніліся, вячаліся маладыя. Краёўцы менш думалі пра народ, пра сваю асуджаную на пагібель сталіцу. Яны хацелі заграбці жар чужымі рукамі. У дадзеным выпадку — простага люду, каб захапіць уладу і паставіць нашых перад фактам, які адбыўся. Але то была авантура, і паўстанне пацярпела паражэнне.

Той, хто зманіў адзін раз, зманіць і другі. І безліч! Нашы ворагі, ворагі Народнай Польшчы вінавацілі, аж заклікаўшы на помач «Салідарнасць» і іжэ з ёю, усіх, толькі не авантурыстаў. Вінавацілі ў першую чаргу — каго б вы думалі? — нас, канечне. За тое, што, сцякаючы крывёю, мой бацька не памог усадзіць на цёплы трон тоўстазадага лонданскага пілсудчыка.

Мы, прыехаўшы ў Варшаву, на першай жа гадзіне далі інтэрв'ю работнікам тэлебачання. За сем мінут часу, адведзенага для нас чацвярых, сталіся сказаць галоўнае. Я сказаў, напрыклад, што маё знаёмства з Польшчай пачалося задоўга да прыезду сюды. З расказаў бацькі. А ён браў Сандамірскі плацдарм.

Гэта тое, што, як гавораць, у кадры. За кадрам асталося наступнае. Бацька мой, Андрэй Максімавіч, старшыня асобнай разведроты пры штабе Першага Украінскага фронту пераправіўся цераз Віслу цёмнай ноччу. («Вывіў ён нас, калі былі на пагорку. Як асвятліў, а мы ўсе распластаныя, як на далоні. Як секануў. Бы-ло нас 60, асталося 12»).

(Заканчэнне будзе).

## НА АБСЯГАХ КУЛЬТУРЫ

Сёлета мне давялося прымаць удзел у рабоце Камітэта ўрадавых экспертаў ЮНЕСКА па пытаннях захавання фальклору. Праз тры гадзіны палёту ў камфортабельным савецкім паветраным лайнеры я разам з дэлегацыяй Савецкага Саюза апынуўся ў Парыжы, дзе знаходзіцца штаб-кватэра ЮНЕСКА (тут павінны былі адбыцца пасяджэнні Камітэта). Парыж сустраў нас яркім сонцам. Едучы з аэрапорта, мы любаваліся велічнай Эйфелевай вежай, парыжскімі вуліцамі, калісцкім маляўнічым апісаннімі Балзанама, Зяля, Гюго...

На другі дзень пачаліся пасяджэнні Камітэта. У яго рабоце прынялі ўдзел прадстаўнікі 44 краін і 21 міжнароднай і міжкурадавай арганізацыі.

Што ж зроблена ў нашай рэспубліцы, каб захаваць фальклор і эфектыўна яго ахоўваць? Пасля перамогі Вялікага Кастрычніка ў Беларусі, як і ў іншых рэспубліках нашай краіны, былі створаны спрыяльныя ўмовы для развіцця нацыянальнай культуры і навукі, у тым ліку і фалькларыстыкі. У дваццатых гады разгарнулася інтэнсіўная збіральніцкая работа:

# КАРПАТЛІВА ЗБІРАЦЬ, АШЧАДНА ЗАХОЎВАЦЬ

быў створаны багаты фальклорны архіў, у якім захоўваліся дзесяткі тысяч народных твораў. Пачалося грунтоўнае вывучэнне і выданне фальклору. З'явіліся зборнікі вуснапазятчых твораў, складзеныя А. Сержпутоўскім, А. Шлюбскім і інш. У канцы 30-х — пачатку 40-х гадоў выйшлі ў свет тэматычныя зборнікі беларускага фальклору («Дарэвалюцыйная і Савецкая Беларусь у народнай творчасці», «Чырвоная Армія і абарона Радзімы ў беларускай народнай творчасці», «Беларускі народ супраць папоў і рэлігіі», «Жанчына ў беларускай народнай творчасці»). Выйшаў з друку першы том падрыхтаванага трохтомніка песьні — «Песні беларускага народа» (складальнік М. Грынблат).

Аднак у час Вялікай Айчыннай вайны каштоўны архіў быў знішчаны фашысцкімі захопнікамі. Пасля перамогі вучоныя рэспублікі імкнуліся аднавіць скарбніцу фальклору, даследаваць лёс традыцыйных жанраў, вывучаць сучасныя фальклорныя працы, стварыць гісторыка-тэарэтычныя працы аб беларускай народнай творчасці ад старажытных часоў да нашых дзён. Узнікла задума навукова асэнсаваць сабраныя матэрыялы па асноўных фальклорных жанрах, падрыхтаваць і апублікаваць фундаментальны шматтомны збор беларускай вуснай пазіі. Гэта быў лепшы спосаб захаваць фальклор на многія стагоддзі...

І сёння працягваецца работа беларускіх вучоных у гэтым напрамку. У фальклорных архівах Акадэміі навук БССР і ўніверсітэтаў сабраны сотні тысяч фальклорных узораў. Штогод архівы сховішчы папаўняюцца многімі тысячамі новых запісаў. Нямаю народных твораў запісана на магнітафонную стужку (толькі ў архіве Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР — звыш 25 тысяч запісаў).

Значная ўвага надавалася ў той перыяд публікацыі беларускай народнай творчасці. Перш за ўсё былі сабраны народныя творы гадоў Вялікай Айчыннай вайны і выдадзены ў зборніку «Беларускі фальклор Вялікай Айчыннай вайны» (складальнікі І. Гутару, М. Грынблат, К. Кабашнік, І. Сцяпунін, І. Цішчанка, 1961 г.). У зборніку змешчаны песьні, вершы, прыпеўкі, казкі, сказы, гумарэскі, прыказкі, прымаўкі, якія грунтоўна пракаментаваны.

У 1959—1976 гадах выйшлі ў свет чатырохтомная праца вядомага беларускага фалькларыста-музыказнаўца Р. Шырмы «Беларускія народныя песьні», у якія ўвайшлі песьні ўсіх асноўных відаў і жанраў беларускага фальклору: веснавыя, купальскія, жніўныя, восенскія, калядныя, любоўныя, казачыя, рэзючкія, салдацкія, батрацкія, хрэсьцінныя і ясельныя. Прыкметнай з'явай у культурным жыцці рэспублікі стала і «Анталогія беларускай народнай песьні» Г. Цітовіча, якая вытрымала ўжо два выданні. Для анталогіі аўтар адабраў лепшыя ўзоры асноўных жанраў песеннай творчасці беларусаў.

Надзвычайным багаццем ідэйна-тэматычнага зместу і паэтычнага характава вызначаюцца беларускія народныя традыцыйныя песьні, апублікаваныя ў 1973—1979 гадах вядомым паэтам, прафесарам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Н. Гілевічам у чатырох зместоўных зборніках. З дзесяткаў тысяч запісаў, зробленых выкладчыкамі і студэнтамі філалагічнага факультэта ўніверсітэта, ён адабраў каля пяці тысяч тэкстаў, коротка ахарактарызаваў ідэйна-мастацкі змест твораў пэўных жанраў і жанравых груп.

У нашай краіне і за мяжой прыхільна было сустраэта шматтомнае выданне беларускай народнай творчасці, першы том якога выйшаў у свет у 1970 годзе. У зводзе змяшчаюцца лепшыя ўзоры ўсіх вуснапазятчых жанраў, адлюстроўваецца велізарнае багацце славеснай, музычна-песеннай, нэроднай танцавальнай і народна-тэатральнай творчасці беларусаў. Калектыў складальнікаў і надалей імкнецца захаваць у пэўнай ступені аўтэнтычны характар фальклорных твораў, таму тэксты друкуюцца з захаваннем лексічных, дыялектных і іншых моўных асаблівасцей, але ў адпаведнасці з сучасным беларускім правапісам. Трэба сказаць, што ўсе творы зводу (большая частка тэкстаў друкуецца ўпершыню) забяспечаны грунтоўнымі навуковымі каментарыямі, ім'янымі, геаграфічнымі і іншымі паказальнікамі. Кожны том, такім чынам, не толькі самы поўны збор твораў пэўнага фальклорнага жанру, але і значная навукова-тэарэтычная праца. Усяго будзе выдадзена больш за трыццаць тамоў. Апублікавана ўжо дваццаць тры кнігі (некалькі тамы друкуюцца ў дзвюх і больш кнігах).

Сёння выйшлі ў свет чатыры тамы казак (складальнікі Г. Барташэвіч, К. Кабашнік, А. Фядосік): казкі пра жывёл, чарадзейныя і сацыяльна-бытавыя. Знаходзіцца ў вытворчасці ў выдавецтве «Навука і тэхніка» том «Легенды і паданні» (складальнікі А. Гурскі і М. Грынблат). Завершана падрыхтоўка тома анекдотаў, жарту і гумарэса (А. Фядосік). Сабраны матэрыялы для тома казак у сучасных запісах (Г. Барташэвіч, К. Кабашнік). Упершыню чытач атрымае такі поўны капітальны збор беларускіх празаічных народных твораў у сямі тамых.

У чатырох кнігах апублікаваны афарыстычныя народныя творы (складальнікі М. Грынблат, А. Гурскі) — прыказкі, прымаўкі, загадкі, трапныя выслоўі. У іх асабліва выразна адлюстраваліся мудрыя думкі народа, яго дасціпнасць, велізарны жыццёвы вопыт, стаўленне да рэлігіі, царквы, цара, паню, духавенства, раскрыліся ідэалы працоўных, выявіўся іх мастацкі талент.

Выдадзена ўжо 15 тамоў беларускіх народных песьняў. Пяць з іх прысвечана календарна-абрадавай пазіі: «Зімовыя песьні» (А. Гурскі, З. Мажэйка), «Веснавыя песьні» (Г. Барташэвіч, Л. Салавей, В. Ялатаў), «Валачобныя песьні» (складальнікі тыя ж), «Жніўныя песьні» (А. Ліс, В. Ялатаў), «Восенскія і талочныя песьні» (А. Ліс, С. Асташэвіч, В. Ялатаў). Завершана падрыхтоўка купальскіх песьняў (А. Ліс). У чаты-

рох кнігах апублікавана сямейна-абрадавая пазіі: «Радзінная пазіі» (М. Грынблат, В. Ялатаў), «Вяселле. Абрад» (К. Цвірка), «Вяселле. Песьні», кн. I і «Вяселле. Песьні», кн. 2 (Л. Малаш). Трэцяя кніга ясельных песьняў знаходзіцца ў вытворчасці. У гэтых тамых абрадавай пазіі ўпершыню найбольш поўна і навукова сістэматызаваны песьні розных відаў беларускага земляробчага календара і сямейнай абраданасці.

Пазаабрадавыя песьні апублікаваны ў чатырох тамых: «Песьні савецкага часу» (Г. Барташэвіч, В. Ялатаў), «Жартоўныя песьні» (І. Цішчанка, С. Нісневіч), «Песьні пра каханне» (складальнікі тыя ж) і «Дзіцячы фальклор» (Г. Барташэвіч). Закончана падрыхтоўка тома «Сямейна-бытавыя песьні» (І. Цішчанка, Г. Таўліч). У дзвюх кнігах апублікаваны ліра-эпічныя творы-балады (Л. Салавей, Т. Дубнова). Кнігі гэтыя з'явіліся адкрыццём багаццяга па колькасці твораў і характаву паэтыкі жанру, калі раней не вылучаўся ў беларускай фалькларыстыцы.

У цяперашні час знаходзіцца ў вытворчасці ў выдавецтве том «Народны тэатр» (М. Каладзінскі), у якім сабраны вуснапазятчыя творы з ярка выражанай драматычнай (адносяцца да вытокаў народнага тэатра), батлечных сцэнаў, драма «Цар Максіміліян» і інш.

Тыпалагічная сістэма песеннай культуры Паазер'я, яе музычна-стыльвая самабытнасць і мелагеаграфія раскрываюцца ў працы З. Мажэйка «Песьні беларускага Паазер'я».

Цяпер рыхтуецца трохтомная гісторыя беларускай фалькларыстыкі, распрацоўваюцца праблемы параўнальнага вывучэння беларускай вуснай пазіі з пазіімі іншых славянскіх народаў, даследуюцца пытанні ўзаемадзеяння і ўзаемасувязей фальклору і літаратуры, вывучаюцца сучасныя фальклорныя працы.

Камітэт урадавых экспертаў ЮНЕСКА па пытаннях захавання фальклору з вялікай цікавасцю азнаёміўся з фалькларыстычнай дзейнасцю ў Беларусі. Прадстаўнікі некаторых краін у сваіх выступленнях выказалі намер выкарыстаць наш вопыт. Рэкамендацыі, прынятыя Камітэтам урадавых экспертаў ЮНЕСКА, накіраваны на актывізацыю фалькларыстычнай работы ва ўсіх краінах, будучы садзейнічаць карпатліваму збору і ашчаднаму захаванню фальклору, больш эфектыўнай яго ахове. А ахоўваць яго таксама неабходна. Нездарма прадстаўнікі многіх афрыканскіх краін у сваіх выступленнях на пасяджэннях Камітэта абвінавачвалі імперыялістычны дзяржавы ў тым, што яны рабуюць не толькі матэрыяльны каштоўнасці, але і культурныя, фальклорныя.

У нашай краіне створаны спрыяльныя ўмовы для развіцця народнай творчасці ўсіх нацыянальнасцей. Ва ўсіх народаў Савецкага Саюза ёсць поўныя магчымасці для папулярызацыі, публікацыі і даследавання фальклору. Аднак існуюць і цяжкасці, нявырашаныя пытанні ў галіне захавання вуснапазятчых і музычных народных твораў, у тым ліку і ў нас, у Беларусі.

Вельмі важна захаваць аўтэнтычнасць фальклору. Найбольшыя магчымасці фіксаваць фальклор у натуральных умовах яго бытвання мае відэамагнітафон і кінаапарат. Аднак такія запісы ажыццяўляюцца вельмі рэдка і нідзе не захоўваюцца. Не можа задаволіць музыказнаўцаў якасць запісу на сучасных магнітафонах, многія з якіх нізкага класа. Яшчэ больш праблем з захаваннем магнітафонных запісаў (у нас засталася некалькі запісаў на валіках фанографа і старыя запісы на магнітафоннай стужцы, зробленыя некалькі дзесяткаў год назад). Доўгі час яны захоўваюцца не могуць: іх трэба перапісваць на спецыяльныя дыскі. На жаль, гэта важная справа і дасюль не зрушыла з месца з-за таго, што няма належнай апаратуры.

І яшчэ. Неабходна стварыць у рэспубліцы адзіны навуковы фальклорны і фальклорна-музычны архіў, у якім сканцэнтравана ўсе запісы славеснага і музычнага фальклору, навуковаму класіфікаваць і сістэматызаваць іх, картаграфіаваць і арганізаваць надзейнае захаванне. Для гэтага перш за ўсё трэба набыць найбольшую гуказапісваючую апаратуру, вылучыць адпаведнае памішканне. Магчымасці для гэтага ёсць у Акадэміі навук БССР.

А. ФЯДОСІК, доктар філалагічных навук, прафесар, намеснік дырэктара Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР.

Марат БАСКІН

## ЖАНЧЫНА, ЯКУЮ ВЕДАЮЦЬ

Яна ішла па вуліцы і ўсміхалася ранішняму сонейку. Валасы рассыпаліся па плячах, а парнальвая сценка падкрэслівала яе зграбную постаць.

— Глядзіце! Гэта ж Яна! — пазналі яе. — Няўжо парналь ізноў у модзе?

— Яна ж — спявачка!.. Такіх усё дазволена.

На вакзале Яна сустрэла свайго малодшага брата: ён на каникулы прыехаў да яе. Яна нахінулася да яго і пацалавала: даўно яны не бачыліся.

— Глядзіце! Яна «цалуецца на людзях».

— А вы заўважылі, які ў яе малады муж?

— Муж? Я чула, што яна два разы разводзілася...

У маленькім кафе Яна частавала брата сталічнымі прысмакамі: самай прыгатаваць усё часу не хапала. Яны пілі ліманад, ад якога пацелі шклянкі і захоплівала дых.

— Глядзіце! Яна п'е. Кажуць, што Яна выступае заўсёды вясёлыя.

— А прынеслі віноцо ў бутэльцы з-пад ліманада. Каб ніхто не дануменаў.

— Артысты ўсе такія. У мяне быў адзін знаёмы з філармоніі: вяртаўніком там падрабляў: не прасыхаў... Ад кафе да кватэры было

далёка, а тут і дождж пайшоў. Паблізу, як на грэх, — ніводнага таксі, і парасон, як заўсёды, забыла. І Яна, на ўсялякі выпадак, махнула рукой першай стрэчнай машыне.

— Трымае на ўласныя грошы шафёра. І атрымлівае ён зарплату, што той інжынер.

Я напісаў гэтую гумарэску і прачытаў ёй. Яна ўсміхнулася і спачувальна паглядзела на мяне. Цану яе ўсмішкі я пазнаў у той жа дзень, калі аднёс гумарэску ў рэдакцыю.

— Глядзіце, гэта ён, — пазналі мяне. — Яе палюбоўнік.

— Няўжо лепшага не знайшла?

— Дык жа ён не адзіны ў яе!

— А я чула, што зараз адзіны! Толькі яму і дазваляе пра сябе пісаць!

Ой, як цяжка быць чалавекам, якога ўсе ведаюць, і яшчэ цяжэй, калі гэты чалавек — жанчына!

## Анфас і ў профіль



Драматург А. Макаёнак.



Кампазітар І. Лучанок.



Крытык В. Бечык.



Кінарэжысёр С. Лук'янчыкаў.



Кінарэжысёр І. Вейняровіч.

Сяброўскія шаржы К. КУКСО.

з 23 па 29 жніўня  
23 жніўня, 19.30

«КАБ ПАМЯЦЬ ПЕСНІ НАРАДЗІЛА...» Кампазіцыя па вершах П. Панчанкі.

25 жніўня, 20.15

ДА 60-ГОДДЗЯ УТВАРЭННЯ СССР. «Мелодыі майго горада».

У канцэрце, падрыхтаваным Казахскім тэлебачаннем, прагучаць песні савецкіх кампазітараў і народныя казахскія мелодыі.

26 жніўня, 19.30

ПАКАЗВАЕ ГОМЕЛЬ. «РАДЗІМІЧЫ». Літаратурна-музычная праграма. Расказ пра Гомельскае прафесійна-тэхнічнае вучылішча мастацкіх промыслаў. Знаёмства з самадзейнай спявачкай Н. Шчэлікавай.

28 жніўня, 11.45

«СУЗОР'Е». Тэлевізійны клуб самадзейнай мастацкай творчасці.

Перадача пазнаёміць з майстрамі Чачэрскай фабрыкі мастацкіх вырабаў.

28 жніўня, 13.25

«АКСАК-КУЛАН». Спектакль Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета Казахскай ССР.

Балет на музыку маладога казахскага кампазітара Алмаса Сернебаева.

28 жніўня, 17.40

«НАШЫ ГОСЦІ». Народныя артысты РСФСР Алег Табанюк.

28 жніўня, 22.50

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ».

Музычная праграма з удзелам Р. Рымбаевай, Н. Эскаліева, А. Днішава, вاکальна-інструментальнага ансамбля «Дос-Мунасан».

29 жніўня, 14.05

ДА 100-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЯКУБА КОЛАСА. «Жыве яго імя...»

Успаміны землякоў пра народнага песняра. У перадачы прымае ўдзел сястра паэта М. Бруй.

29 жніўня, 14.50

І. ФРАНКО. «УКРАДЗЕНАЕ ШЧАСЦЕ». Спектакль Кіеўскага дзяржаўнага драматычнага тэатра імя І. Франка.

29 жніўня, 18.00

«ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ».

Знаёмства з творчасцю народнага артыста БССР А. Ляляўскага.

## «КНИГАРНИ ПІСЬМЕННИКА»

Г. БАЖЭНАУ. Вяртанне кахання. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1982. — 1 р. 40 к.

Г. ГУСЕУ. Вандраванні вялікай мары. На рускай мове. М., «Молодая гвардия», 1982. — 2 р. 60 к.

У. КАРПАУ. Прызнанне ў нянавісці і любові. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1982. — 1 р. 30 к.

Я. КУПАЛА. Вершы і паэмы. На рускай мове. М., «Детская литература», 1982. — 35 к.

М. МАЕРАУ. Суровыя выпрабаванні. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1982. — 2 р. 20 к.

Туан НГУЕН. Выбранае. На рускай мове. М., «Художественная литература», 1982. — 3 р. 60 к.

Я. ФРЭНКЕЛЬ. Сталая пара. На рускай мове. М., «Советская Россия», 1982. — 1 р. 50 к.

Віктар ШАУЧЭНКА

## СЯБРЫ

Неба на захадзе было фантастычным: распалены дыск сонца ўціоннуўся ў халоднае барвова-фіялетавае воблака, якое не дазваляла яму схавацца за небасхілам, і разліваў струмені чырвонага, малінавага, ружовага і яшчэ нейкага незямнога святла, якое немагчыма перадаць словам.

— О, Муза! — пампезна пачаў адзін з трох сяброў, якіх прыпыніла гэтая відовішча, — дай мне, барду, жменю метафар і эпітэтаў, каб стварыць паэтычны шэдэўр, дастойны гэтаму, нерукотворнаму.

Другі сябрук быў мастаком.

— Які каларыт! застагнаў мастак. — Паглядзіце, якія фарбы! Цуд! Дзе мой эцюднік? Дзе?! Чаму я не ўзяў яго з сабой?!

— Якія ж чорту эпітэты, якія фарбы?! — занерваваўся трэці. — Вы не бачыце якое неба?! Замазаны будуць. Мае бедныя ружы!

І не развітваючыся, ён памчаў у сваю кветкаводчую гаспадарку, дзе працаваў аграномам.

Уладзімір ПРАВАСУД

## З МУХІ СЛАНА

Прыдумаў афарызм.

— Як свежа, смела!  
Разві, брат, думку і пішы навелу.

Навелу напісаў.  
— Не прыбядняйся, хлопец,  
Ды тут жа думак на аповесць хопіць.

Вось і аповесць.  
— Дзе ж тваё натхненне?  
Раман рабіць патрэбна і не меней.

Пацверджана зноў ісціна адна:  
Як часта з мухі робяць так слана.

СТАРЫМ ЗАПАСАМ

Гасцяць старыя назвы на афішах,  
На творы новыя ўжо часу не хапае.

Цяпер пісьменнік ён, які не піша,  
А толькі выступае, выступае.

Рыгор БАРАДУЛІН

## НАШАМУ ЛІТАВ'ЯДНАННЮ

«Чырвонка»,  
На юначай хвалі  
Мы з лёгкае тваёй рукі  
З чырвонага радка пісалі  
Свае зялёныя радкі.

Мы чырванелі непасрэдна,  
З-пад ціхіх стрэх,  
Ад араллі  
Не па чырвонцы, не па срэбра —  
Па ўмельства да цябе ішлі.

Мы змянаю чырванашчокай  
Трымалі ў літстаронкі шлях.  
Славуць Ф. Бачыла шчоўнаў  
«У нумар» —  
Чытачам на страх.

На літпаседжаннях марнелі,  
Сусвету вырашалі лёс.  
Рэдактар  
Аляксандр Маркевіч  
Нам крэслы з кабінета нёс.

З нас конны стаць хацеў  
адрозным,  
Адчуўшы новай думкі  
уплыў.

Іван Калеснік  
Бацькам хросным  
Для кожнага паэта быў.

Байкар сур'ёзны Валасевіч  
Трактаты пра санет чытаў.  
Лявон Яўменаў,  
Ледзь лысеючы,  
У «БОКС» прасіў не без падстаў.

Няўрымслівы і хударлявы  
Генадзь Бураўкін малады  
Нашчадкам камсамольскай славы  
Звычай да шпаркае хадзь.

Сымон Блатун  
Узвжваў шанцы

## «ДЛЯ НАРАД Я... ХВОРЫ»

Аднойчы Нахімаву дала-  
жылі, што яго запрашаюць  
на нараду ў вышэйшы штаб.  
Адмірал сказаў: «Адзін ро-  
зум добра, а два лепш; ну і  
кліч аднаго, а то назбіра-

юць цэлую сотню, крычаць,  
нясуць бязглуздаці, потым  
закусяць і разыдуцца, за-  
бышы, чаго збіраліся. Для  
нарады я раз і назаўсёды  
хворы!».

Р. ЛІНКОР.

## ВАКОЛ КІНО

Некаторыя шматсерыйныя  
мастацкія фільмы — гэта  
прыклад таго, як малому  
мастацтву надаюцца вялікія  
формы.

Здараецца, што з прагля-  
ду фільма глядач выносіць...  
самога сябе.

В. РЭХАУ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

## «ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня  
выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856 п 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12  
АТ 15392 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва — 33-22-04, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, нарэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаваданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машынацы ў двух экзэмплярах. Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.